

KWARTALNIK

KRAJOWEJ SZKOŁY SĄDOWNICTWA I PROKURATURY

Zeszyt 1(16)/2015

RADA PROGRAMOWA

Stefan Babiaryz, Jerzy Bralczyk, Piotr Hofmański, Andrzej Jakubecki,
Ryszard Koziotek, Joanna Lemańska (Przewodnicząca Rady Programowej),
Lech Morawski, Leszek Pietraszko, Andrzej Seremet, Andrzej Zoll

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Anna Guzik, Dariusz Korneluk, Tomasz Kudła,
Władysław Pawlak, Anna Wdowiarz-Pelc, Jan Wojtasik

REDAKCJA

Redaktor Naczelny – Agnieszka Welenc
Z-ca Redaktora Naczelnego – Andrzej Leciak
Sekretarz Redakcji – Joanna Gołaszewska

Adres redakcji:

31-547 Kraków, ul. Przy Rondzie 5
tel. 12 617 96 14
fax 12 617 94 11
e-mail: redakcja@kssip.gov.pl

Wydaje:

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury

Opracowanie graficzne, skład, korekta, druk i dystrybucja:

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.

00-203 Warszawa, ul. Bonifraterska 17

Kraków, marzec 2015

ISSN 2083-7186, nakład 1000 egz.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych i zastrzega sobie prawo do redagowania, skracania, adiustacji lub nieopublikowania nadesłanych tekstów. Opinie wyrażane w opublikowanych materiałach są opiniami ich autorów i nie muszą odzwierciedlać stanowiska Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Spis treści/Table of contents

Artykuły / Articles

Jaki kształt prokuratury *de lege ferenda*? 5

The Polish public prosecution *de lege ferenda* 14

Krzysztof Kijowski

Rehabilitacja niesłusznie skazanych i jej wpływ na wizerunek sądu ... 15

**The rehabilitation of wrongfully convicted individuals and its effect
on the court's image** 29

Marta Kowalczyk-Ludzia

**Zasady kierowania wniosków o wydanie orzeczenia w trybie
prejudycjalnym do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej** 30

**The rules of applying to the Court of Justice of the European Union
for a preliminary ruling** 39

Aleksandra Machowska

**Termin na złożenie oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu
spadku jako termin zawity prawa materialnego** 40

**Time limit for filing a declaration on accepting or rejecting
an inheritance as the final date under substantive law** 47

Grażyna Stefania Madej

**Materiał procesowy zgłaszany w pozwie w kontekście
uprawnienia sądu do jego pominięcia** 49

**Procedural evidence submitted in a statement of claim in light
of the court's right to disregard such evidence** 58

Bartosz Pawlaczyk

Materiały szkoleniowe / Training Materials

Kilka uwag o wyroku warunkowo umarzającym postępowanie 59

**Some remarks on a judgment on the conditional discontinuation
of criminal proceedings** 71

Michał Błoński

Debiuty / Debuts	
Typologia jednostek penitencjarnych w Królestwie Hiszpanii	73
Typology of penitentiary institutions in Spain	85
<i>Aleksander Duda</i>	
Glosy / Glosses	
Glosa do wyroku SN z 12.4.2012 r., II PK 218/11	86
Gloss to the decision of the Supreme Court of 12 April 2012, case No II PK 218/11	91
<i>Maciej Kućak</i>	
Sprawozdania / Reports	
X Ogólnopolskie Seminarium Kryminalistyczne „Nauki sądowe w świetle kontradiktoryjnego procesu”, 14–16.5.2014 r., Jesionka k. Zielonej Góry	93
The 10th National Forensic Seminar “Forensic Science in Light of Adversarial Proceedings” 14–16.5.2014 in Jesionka near Zielona Góra	93
<i>Agata Pawłowska</i>	
Z życia szkoły / School life	
Z życia Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury	106
Life of the National School of Judiciary and Public Prosecution	106
<i>Opracowanie redakcyjne</i>	
Przegląd literatury / Literature Review	
Przegląd publikacji z wybranych czasopism prawniczych 2014 r. – cz. II	121
Review of selected publications from law journals issued in 2014 – Part Two	121
<i>Andrzej Leciak</i>	

Jaki kształt prokuratury *de lege ferenda*?

Krzysztof Kijowski*

Streszczenie

Artykuł dotyczy ustroju prokuratury po nowelizacji KPK, która ma wejść w życie 1.7.2015 r.¹ Znalezienie odpowiedzi na pytanie o to jaki kształt ma przybrać nowy ustrój prokuratury wymaga analizy pod kątem dostosowania jej kształtu do wymogów Konstytucji RP i ewentualnej jej konstytucjonalizacji, odniesienia się do Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury² oraz analizy bolączek w funkcjonowaniu prokuratury *ex ante*.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego postępowanie przygotowawcze składało się z dochodzenia i śledztwa. Dochodzenie miało na celu uzyskanie informacji o przestępstwie. Wszczynane było na żądanie prokuratora i prowadziła je najczęściej policja, rzadziej sam prokurator. Śledztwo prowadził wyłącznie sędzia śledczy pod nadzorem prokuratora. Jego zadaniem było ustalenie sprawy i uzyskanie dowodów. Na podstawie jego wyników prokurator sporządzał akt oskarżenia i wnosił go do sądu³.

Uwagę zwraca już na pierwszy rzut oka rozdzielenie roli prokuratora w fazie jurysdykcyjnej postępowania karnego i postępowaniu przygotowawczym, w których występuje odpowiednio policja lub sędzia śledczy. Mając na uwadze nowelizację

* Prokurator Prokuratury Rejonowej Katowice-Wschód w Katowicach, doktorant w Katedrze Prawa Konstytucyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

¹ Ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2013 r. poz. 1247 ze zm. Ustawa wejdzie w życie z dniem 1.7.2015 r.

² Rozporządzenie MS z 11.9.2014 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, Dz.U. z 2014 r. poz. 1218, dalej jako: RegProkR. Porównaj: rozporządzenie MS z 18.12.2014 r. zmieniające rozporządzenie – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, Dz.U. z 2014 r. poz.1962.

³ T. Maciejewski, Historia prawa sądowego Polski – zarys wykładu, Koszalin 1998, s. 193.

KPK, która wejdzie w życie z dniem 1.7.2015 r. – wprowadzającą zasadę kontradiktoryjności procesu karnego w pełnym kształcie – należy powziąć wątpliwość co do obecnych rozwiązań prawnych dotyczących ścisłego połączenia funkcji prokuratora nadzorującego albo prowadzącego dochodzenie oraz prowadzącego czy nadzorującego śledztwo z funkcją oskarżyciela publicznego w procesie karnym. Zważywszy na zasadę prawdy materialnej wyartykułowaną m.in. w art. 2 § 2 KPK oraz pozostającą z nią w ścisłym związku zasadę określającą cele postępowania karnego zawartą w art. 2 § 1 pkt 1 KPK – w dotychczasowym brzmieniu, że celem postępowania karnego jest: „aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności”, zaś po nowelizacji: „sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba, której nie udowodniono winy, nie poniosła tej odpowiedzialności”⁴ – należy zauważyć, że następuje tu wzmocnienie innej fundamentalnej zasady postępowania karnego, a mianowicie zasady domniemania niewinności z art. 5 § 1 KPK (*presumptio boni viri*). Ustawodawca, decydując się na taki zabieg ze względu na wzmocnienie kontradiktoryjności procesu, nałożył na prokuraturę (konkretnie: prokuratora prowadzącego albo nadzorującego postępowanie przygotowawcze) ciężar dowodowy co do zasadności przypisania winy oskarżonemu. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na zmianę brzmienia art. 167 KPK, w którego § 1 przerzucono inicjatywę dowodową na strony postępowania, właściwie całkowicie wykluczając rolę sądu co do tej inicjatywy – do „wyjątkowych wypadków, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami”⁵.

Powyższy wywód jest niezbędny do wyartykułowania wątpliwości pojawiających się w związku z § 166 RegProkR, w którym wyraźnie podkreślono obowiązek wyznaczenia do udziału w rozprawie (w charakterze oskarżyciela publicznego) prokuratora, który prowadził postępowanie w danej sprawie⁶, ale również z kształtem aktu ustrojowego prokuratury w postaci ustawy o prokuraturze. Zważywszy na fakt, że z przepisu art. 32 ProkU⁷ nie wynika powyżej przywołany obowiązek, można mieć wątpliwości co do kompetencji takiego uregulowania w rozporządzeniu.

Otóż mając na uwadze powyżej przywołane zasady postępowania karnego – obowiązujące przecież w całym postępowaniu karnym (również na etapie postępowania przygotowawczego) – niepokój budzi, czy prokurator prowadzący lub nadzorujący postępowanie przygotowawcze będzie w stanie wnieść się ponad chęć zakończenia pozytywnym – z jego punktu widzenia – wynikiem w postaci doprowadzenia do skazania oskarżonego, zapominając jednocześnie o obowiązującej go zasadzie bezstronności, wynikającej z art. 4 KPK oraz art. 7 ProkU⁸. Należy

⁴ Ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, *op. cit.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ § 166 ust. 1 w brzmieniu ustalonym rozporządzeniem MS z 18.12.2014 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 1962): „do udziału w rozprawie (posiedzeniu) wyznacza się prokuratora, który w danej sprawie prowadził postępowanie przygotowawcze lub był jej współreferentem, nadzorował postępowanie przygotowawcze albo sporządził akt oskarżenia. Wyznaczenie innego prokuratora jest dopuszczalne wyłącznie w uzasadnionych przypadkach; wyznacza się wówczas prokuratora dobrze zaznajomionego ze sprawą”.

⁷ Ustawa z 20.6.1985 r. o prokuraturze, tekst jedn.: Dz.U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599 ze zm., dalej jako: ProkU.

⁸ Odmiennie P. Hofmański podczas zorganizowanej 28.10.2014 r. konferencji pt. „Przedstawiciele procesowi stron w znowelizowanej procedurze karnej”: „od momentu wniesienia aktu oskarżenia na oskarżyciela będzie ciążył przede wszystkim obowiązek przeprowadzenia dowodów na niekorzyść oskarżonego i przekonania sądu o zasadności skargi. W związku z tym nie można będzie od niego wymagać, by działał w kierunku przeciwnym, do czego dzisiaj jest także zobowiązany, chociaż w praktyce różnie to bywa”.

też zwrócić uwagę na pewne *novum* wprowadzone zmianą art. 14 § 2 KPK⁹ – dającą prokuratorowi możliwość cofnięcia aktu oskarżenia do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego¹⁰. Za zmianą tą nie idzie jednak możliwość zaskarżenia tej decyzji prokuratora przez pokrzywdzonego. Próbując uzasadnić jej *ratio legis*, należy podkreślić, że celem ustawodawcy jest odciążenie sądów od rozpatrywania spraw, w których wniesienie aktu oskarżenia jest niezasadne. Daje ona prokuratorom możliwość wycofania się ze spraw, w których brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu albo dostatecznie stanowiących o winie oskarżonego czy w ogóle przypisania mu czynu lub też istnieją inne ujemne przesłanki procesowe (np. działanie w obronie koniecznej).

Ze względu na podniesione wyżej wątpliwości trzeba uznać konieczność rozdzielenia funkcji prokuratora, jako oskarżyciela publicznego w procesie, od funkcji nadzorującego czy prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Pozostaje kwestia nazewnictwa: czy będzie to prokurator śledczy i sądowy, czy też tradycyjnie sędzia śledczy. Zanim przejdę do dalszej analizy zmierzającej do sugerowania zmian ustrojowych prokuratury, muszę zwrócić uwagę na jeszcze jedną istotną zmianę w przepisach postępowania karnego, dotyczącą postępowania przygotowawczego, a mianowicie art. 297 § 1 pkt 5 KPK¹¹, określającego cele postępowania przygotowawczego.

Zamiast dotychczasowego: „zebrania, zabezpieczenia i w niezbędnym zakresie utrwalenia dowodów dla sądu”, z dniem 1.7.2015 r. będzie: „zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenia ich przed sądem”. Zauważyć można niekonsekwencję ustawodawcy, który nie dostrzega związków pomiędzy postępowaniem przygotowawczym a jurysdykcyjnym i uniwersalności podstawowych zasad postępowania karnego dotyczących zarówno postępowania przygotowawczego, jak i jurysdykcyjnego. Otóż zasada zakazu antycypacji określona w art. 170 § 2 KPK mówi, że niedopuszczalne jest oddalenie wniosku dowodowego tylko dlatego, że dotychczasowe dowody wykazały przeciwieństwo tego, co wnioskodawca zamierza udowodnić. Z porównania tego z brzmieniem powyższego przepisu wynika, że prokurator jest zobowiązany wyłącznie przytaczać oraz zabezpieczać, zebrać i utrzymywać dowody, które w konsekwencji uzasadniają wniesienie aktu oskarżenia i ewentualnie skazanie przez sąd oskarżonego. Ciężar inicjatywy co do dowodów świadczących na korzyść oskarżonego zostaje przerzucony na tegoż i jego obrońcę. Dochodzi więc do całkowitej antynomii tego przepisu z przepisem art. 4 KPK, nakładającym na organy prowadzące

⁹ Ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, *op. cit.*

¹⁰ K. Marszał, *Proces karny – zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 231–232. K. Marszał uważa, że „rozwiązanie to nasuwa poważne zastrzeżenia, zwłaszcza w kontekście zasady legalizmu i spójności z rozwiązaniami prawnymi, które są podporządkowane urzeczywistnieniu tej zasady w polskim systemie procesu karnego. Powstaje mianowicie pytanie, w jakim celu utrzymywać sądową kontrolę postanowień o zaniechaniu ścigania karnego w pierwszym stadium procesu karnego, skoro jednocześnie w kolejnym stadium procesowym organ odpowiedzialny za działalność procesową objętą funkcją ścigania karnego mógłby odstąpić od dalszej jej realizacji w drodze wycofania aktu oskarżenia, przesądzając w rzeczy samej zakończenie procesu karnego w danej sprawie”.

¹¹ Ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, *op. cit.*

postępowanie karne obowiązek badania i uwzględniania okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i niekorzyść oskarżonego¹². Antynomię tę z pozoru łagodzi nowe brzmienie art. 332 § 2 KPK¹³, w którym ustawodawca postanawia: „do aktu oskarżenia można dołączyć jego uzasadnienie, w którym przedstawia się fakty i dowody, na których oskarżenie się opiera, a w miarę potrzeby wyjaśnia podstawę prawną oskarżenia i omawia okoliczności, na które powołuje się oskarżony w swej obronie”, jednak użycie sformułowań „można” oraz „w miarę potrzeby” wskazuje na dyspozytywny charakter tego przepisu w przeciwieństwie do imperatywnego charakteru art. 297 § 1 pkt 5 KPK. Całkowity zamęt wprowadza natomiast art. 32 ust. 2 ProkU, nakładający na prokuratora obowiązek odstąpienia od oskarżenia w razie gdy wyniki postępowania sądowego nie potwierdzają zarzutów. Inaczej mówiąc – prokurator w fazie postępowania przygotowawczego zakończonego wniesieniem aktu oskarżenia do sądu nie ma obowiązku przekazać do sądu wszystkich dowodów (w tym tych świadczących na korzyść oskarżonego), tylko te, które uzasadniają wniesienie aktu oskarżenia, zaś w fazie jurysdykcyjnej ma obowiązek odstąpić od aktu oskarżenia, ale wtedy, gdy oskarżony poprzez wnioski dowodowe i przeprowadzone na ich skutek dowody wykaże swoją niewinność. Jak ma się to do zasady prawdy materialnej oraz do zasady domniemania niewinności wyrażonej również w treści art. 74 § 1 KPK? Zgodnie z powyższą tezą: z jednej strony prokurator ma tylko zebrać, utrwalić i zabezpieczyć dowody uzasadniające wniesienie aktu oskarżenia (na etapie postępowania przygotowawczego), z drugiej zaś, gdy wyniki postępowania sądowego nie potwierdzają zarzutów, ma odstąpić od oskarżenia, czyli jeżeli w fazie jurysdykcyjnej oskarżony nie skorzysta z inicjatywy dowodowej, sąd może przyjąć punkt widzenia prokuratora, jeżeli ten zrzęcznie przedstawi dowody. Czy ten sposób regulacji po raz kolejny nie osłabia zasady domniemania niewinności i zasady prawdy materialnej, wzmocnionej przecież nowym brzmieniem art. 2 § 1 pkt 1 KPK? Oczywiście można w tym miejscu powiedzieć, że nie można zakładać działania prokuratora jako funkcjonariusza publicznego wbrew prawu. Czy aby na pewno? Można postawić tezę, że dominującą rolę prokuratora jako oskarżyciela publicznego jest doprowadzenie do skazania oskarżonego – tymczasem art. 425 § 4 KPK daje możliwość wniesienia przez oskarżyciela publicznego środka odwoławczego na korzyść oskarżonego. Jest to w zgodzie z art. 2 Konstytucji RP (zasadą demokratycznego państwa prawnego) oraz art. 7 Konstytucji RP (działaniem organów władzy publicznej w granicach i w oparciu o przepisy prawa). Jednak znowu niepokojąco brzmi w tym kontekście kształt nowej treści przepisu art. 297 § 1 pkt 5 KPK. Należy też zauważyć, że fazę postępowania przygotowawczego można podzielić na dwie podfazy: *in rem* i *in personam*. Wyraźnie rozgranicza je treść artykułu 313 § 1 KPK, mówiącego, że jeżeli dane istniejące w chwili wszczęcia śledztwa lub zebrane

¹² R. Olszewski, Rola prokuratora w postępowaniu karnym, Prok. i Pr. 2014, Nr 1, s. 50–51. Zdaniem R. Olszewskiego: „Artykuł 4 KPK stanowi, że organy prowadzące postępowanie karne są obowiązane badać oraz uwzględniać okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego. Adresatem tej normy jest oczywiście również prokurator (a także inne organy postępowania przygotowawczego). Oznacza to, że ma on być w swoich czynnościach obiektywny. Nie jest więc jego zadaniem ściganie, oskarżanie i popieranie oskarżenia w stosunku do osoby wbrew dokonanyemu ustaleniom nawet wówczas, gdy w toku postępowania podważają one przyjętą pierwotnie hipotezę i uzasadniają zmianę sposobu postępowania i kierunku czynności”. Zobacz: W. Jasiński, Skrócony akt oskarżenia, Prok. i Pr. 2007, Nr 6, s. 63.

¹³ Ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, *op. cit.*

w jego toku uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba, sporządza się postanowienie o przedstawieniu zarzutów. Zgodnie z teorią dowodów „uprawdopodobnienie ma w rzeczywistości miejsce we wszystkich tych wypadkach, w których obowiązujące przepisy prawa karnego procesowego uzależniają odpowiednie skutki, np. podjęcie decyzji procesowej, od »uzasadnionej wątpliwości« (art. 79 §1 pkt 3 KPK), od »uzasadnionej obawy« (art. 258 § 1 KPK), »dostatecznego podejrzenia« (art. 313 §1 KPK)”¹⁴. Nieprzypadkowo przytoczyłem w tym miejscu tę tezę. Warto stwierdzić, że o ile w fazie *in rem* do postawienia zarzutów wystarczy uprawdopodobnienie takiego, a nie innego przebiegu zdarzeń i udziału w nim określonej osoby (osób), o tyle w fazie *in personam* – zakończonej wniesieniem aktu oskarżenia – nie wystarczą dowody uprawdopodobniające. Uzasadniając tę opinię, przytoczę pogląd R. Kmiecika i E. Skrętowicza, zgodnie z którym: „w teorii dowodów utrwalił się pogląd, w myśl którego ustalenie okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia nie zawsze musi reprezentować jednakowo wysoki stopień poznania. W pewnych wypadkach, zgodnie z postulatem prawdy materialnej, konieczne jest dla rozstrzygnięcia i wydania decyzji uzyskanie pewności (subiektywnego przekonania), co stanowi warunek udowodnienia dowodzonego faktu. W innych wypadkach dla rozstrzygnięcia wystarcza jedynie uprawdopodobnienie faktu (traktowane jako prawdopodobieństwo). Dla uprawdopodobnienia faktu istotnego wystarcza takie minimum dowodów, w świetle których brak jest jeszcze pewności, niemniej dzięki rozumowaniom probabilistycznym istnieje wysoki stopień prawdopodobieństwa, że dowodzony fakt zaistniał. Tymczasem w świetle zasady prawdy materialnej (art. 2 § 2 KPK) trudno jest przyjąć, że sąd może rozstrzygnąć wyłącznie w oparciu o prawdopodobieństwo faktu będącego podstawą subsumpcji”¹⁵. Kończąc ten wątek, muszę ponownie wrócić do poglądów K. Marszałta: „urzeczywistnienie sprawiedliwości proceduralnej w procesie karnym wymaga odpowiednich środków i mechanizmów procesowych, aby oparta na ich wykorzystaniu procedura karna gwarantowała najwyższy stopień prawdopodobieństwa osiągnięcia sprawiedliwości materialnej. Patrząc z innej strony, można stwierdzić, że postawienie na realizację sprawiedliwości materialnej jako ogólny cel procesu karnego jest równoznaczne ze złożeniem swoistego »zamówienia« na powołanie do życia instytucji procesowych, pozwalających ten cel osiągnąć”¹⁶. Przytoczywszy te poglądy, trudno uznać za trafiony pogląd P. Hofmańskiego¹⁷. Wreszcie wspomnieć należy o wpływie nowelizacji przepisów procedury karnej na postępowanie nakazowe. Zgodnie z treścią art. 500 § 3 KPK (identycznego w starym i nowym kształcie KPK): „sąd może wydać wyrok nakazowy, jeżeli na podstawie zebranych okoliczności czyn i wina oskarżonego nie budzą wątpliwości”. Jeżeli prokurator nie jest zobligowany do przestrzegania zasady bezstronności, to jakość rozstrzygnięć sądów w zakresie tego postępowania szczególnego budzić może uzasadnione obawy i pytanie

¹⁴ K. Marszał, *op. cit.*

¹⁵ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny – część ogólna*, Kraków 2002, s. 325.

¹⁶ K. Marszał, *op. cit.*, s. 24; por.: L. Schaff, *Zakres i formy postępowania przygotowawczego*, Warszawa 1961, s. 200.

¹⁷ Zobacz przypis 7.

o urzeczywistnienie w tym postępowaniu szczególnym zasady prawdy materialnej staje się pytaniem retorycznym. Z drugiej strony może powodować zdziwienie jakiś owczy pęd – dążenie do amerykańzacji polskiego procesu karnego, nieależącego w polskiej tradycji procesu kontynentalnego i opartego na tradycji wywodzącej się z prawa rzymskiego. Czy proces ten wzorem swojego amerykańskiego protoplasty ma przybrać postać czegoś na kształt przedstawienia teatralnego?

Te przedstawione powyżej, na pozór chaotyczne analiza i zestawienie przepisów dowodzą tezy, że wprowadzenie pełnej kontrydktoryjności do postępowania karnego w fazie jurysdykcyjnej nie pociągnęło za sobą właściwych, a może lepiej trafnych, rozwiązań w fazie postępowania przygotowawczego. Jednak niewątpliwie należy stwierdzić całkowitą niekompatybilność rozwiązań ustrojowych i prawnych ustawy o prokuraturze z nowelą KPK. Argumentując powyższą tezę, w artykule w Kwartalniku Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury zwracałem uwagę na problem konstytucjonalizacji prokuratury. Sygnalizowałem, że doszło tu do swoistego paradoksu polegającego na tym, że propozycja regulacji konstytucyjnej prokuratury została opracowana niejako na potrzeby wynikające z nowelizacji ustawy o prokuraturze, a następnie podejmowana jest próba dostosowania nowych rozwiązań aktu ustrojowego prokuratury do proponowanych zmian w Konstytucji RP¹⁸. W tym miejscu pojawia się jeszcze nowelizacja przepisów postępowania karnego, która po raz kolejny wymusza zmianę przepisów ustrojowych prokuratury. Pomiedzy tymi aktami normatywnymi istnieje konglomerat wzajemnych relacji i zależności, a w efekcie powstaje ich wzajemna niekompatybilność. Zwracam ponownie uwagę na niekonsekwencję ustawodawcy – kardynalne zmiany dotyczące fazy postępowania jurysdykcyjnego nie pociągają za sobą zmian w fazie postępowania przygotowawczego. Nowe brzmienie art. 167 § 2 KPK¹⁹ – „w innym postępowaniu przed sądem niż wymienione w § 1 oraz w postępowaniu przygotowawczym dowody przeprowadzane są przez organ procesowy prowadzący postępowanie. Nie wyłącza to prawa do zgłoszenia wniosku dowodowego przez stronę” – uprawnia do postawienia tezy, że właściwie zasada kontrydktoryjności na etapie postępowania przygotowawczego ogranicza się do wniosków dowodowych strony, ewentualnie do przeglądania akt i sporządzania odpisów. Dodatkowo w zakresie postępowania dowodowego rozszerzająco na uprawnienia oskarżonego wpływa treść art. 315 § 1 KPK, dając mu prawo do inicjowania dokonania czynności śledztwa, zaś na podstawie art. 325a § 2 KPK również dochodzenia. Zważywszy na brzmienie art. 299 § 1 KPK – czyniącego stronami postępowania przygotowawczego podejrzanego i pokrzywdzonego – powyższa wątpliwość dotyczy zarówno jednej, jak i drugiej strony postępowania (czynnej i biernej). Niedoskonałość tę łagodzi prawo oskarżonego oraz pokrzywdzonego do wnioskowania o skierowanie już na etapie postępowania przygotowawczego sprawy do mediacji. Zobowiązany jestem w tym miejscu odpowiedzieć na następujące pytanie: To właściwie jak ma być uregulowana kwestia uprawnień stron na etapie postępowania przygotowaw-

¹⁸ K. Kijowski, Prokurator – strażnik prawa czy oskarżyciel, Kwartalnik KSSiP 2014, z. 3(14), s. 18.

¹⁹ Ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, *op. cit.*

czego? Należy tu sięgnąć do treści art. 465 § 2 KPK, odnoszącego się do zaskarżenia postanowień prokuratora prowadzącego postępowanie. Skoro w postępowaniu przygotowawczym pokutuje jeszcze częściowo zasada śledczości, a w efekcie dostęp oskarżonego do akt sprawy może być znacznie ograniczony (patrz art. 156 KPK – zarówno w starym, jak i nowym brzmieniu), nawet jeżeli jest to uzasadnione np. niebezpieczeństwem dla pokrzywdzonego, to jak skutecznie podejrzanym może zaskarżyć zarządzenia czy postanowienia prokuratora? Należałoby się zastanowić nad ewentualnym rozwiązaniem, które mogłoby wpłynąć na zwiększenie ochrony praw podejrzanego w tej fazie postępowania. Tu właśnie dobrym rozwiązaniem mogłoby być oddzielenie funkcji prokuratora śledczego od funkcji prokuratora sądowego poprzez powierzenie nadzoru nad czynnościami prokuratora śledczego prokuratorowi sądowemu. Rozwiązanie to dawałoby poprzez nadzór prokuratora sądowego nad postępowaniem przygotowawczym możliwość eliminacji błędnych czynności dokonanych przez prokuratora śledczego jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego. Mam tu na myśli np. kontrolę zarządzeń dotyczących utrwalania i kontroli treści rozmów telefonicznych, które co prawda zarządza sąd, ale skoro mamy wprowadzać w życie pełną zasadę kontradyktoryjności, to sąd na etapie postępowania przygotowawczego nie może występować w roli organu działającego tylko na korzyść jednej strony, zwłaszcza że w tej fazie sąd ocenia pod względem zasadności stanowisko tylko jednej strony postępowania, co stanowi o naruszeniu dyrektywy postępowania karnego *audiatur et altera pars*. Przepisy dające możliwość oskarżonemu zaskarżenia postanowienia sądu dopiero po upływie czasu, który jest niezbędny ze względu na dobro sprawy – art. 240 KPK w zw. z art. 239 § 1 KPK – znacznie ograniczają kontradyktoryjność postępowania karnego na etapie postępowania przygotowawczego. Należy też zwrócić uwagę na przepis art. 253 § 2 KPK, stanowiący o uprawnieniu prokuratora do zmiany środka zapobiegawczego zastosowanego przez sąd w postępowaniu przygotowawczym (tymczasowe aresztowanie). Czy może on prawidłowo funkcjonować w postępowaniu przygotowawczym w obecnym kształcie? Można mieć wątpliwości, czy prokurator występujący z wnioskiem do sądu o zastosowanie środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania – a często wnioskujący o jego przedłużenie – będzie zainteresowany jego uchyleciem. Rozdzielenie funkcji prokuratora prowadzącego postępowanie przygotowawcze od funkcji oskarżyciela publicznego i powierzenie temu ostatniemu nadzoru i weryfikacji czynności prokuratora śledczego mogłoby skutkować, np. sugerowaniem prokuratorowi śledczemu zasadności uchylecia środka zapobiegawczego w przypadku braku przesłanek do dalszego stosowania tymczasowego aresztowania. Rozwiązanie to jest o tyle umotywowane celowościowo, że przepis art. 254 § 2 KPK w sposób znaczący ogranicza możliwość zaskarżenia przez oskarżonego (podejrzanego) do sądu drugiej instancji oddalenia jego wniosku o uchylenie tymczasowego aresztowania rygorem czasowym – trzech miesięcy od wydania postanowienia o tymczasowym aresztowaniu przez sąd (podobnie w § 2 w nowym brzmieniu, wchodzący w życie z dniem 1.7.2015 r.). Nadto wprowadzenie weryfikacji zarządzenia prokuratora śledczego (art. 237 § 1

KPK) o kontroli i utrwalaniu rozmów telefonicznych przez prokuratora sądowego – jeszcze przed skierowaniem wniosku do sądu (postanowienie o zarządzeniu kontroli rozmów telefonicznych wydaje sąd na wniosek prokuratora – art. 237 § 1 KPK) – zapewne ograniczyłyby ilość bezzasadnych czynności operacyjno-rozpoznawczych w postaci kontroli operacyjnej rozmów telefonicznych. Zważywszy na wagę dobra prawnego, które ogranicza ten przepis w postaci ochrony tajemnicy komunikowania się (art. 49 Konstytucji RP) oraz zakazu gromadzenia informacji o obywatelach (art. 51 ust. 2 Konstytucji RP) – precyzyjna i kategoryczna regulacja tej materii jest *ex lege* wymuszona przepisami Konstytucji, w szczególności przepisem art. 2 Konstytucji RP jako generalnej i fundamentalnej zasady ustrojowej – zasady demokratycznego państwa prawnego.

Oczywiście przedstawiona reforma prokuratury może się narazić na zarzut nadmiernego obciążenia małych prokuratur rejonowych poprzez konieczność rozdelenia prokuratury na śledczą i sądową. Konieczna byłaby również zmiana i kolejna nowelizacja przepisów postępowania karnego, a to poprzez przekazanie prowadzenia wszystkich dochodzeń policji (wiązałoby się to z koniecznością lepszego przygotowania funkcjonariuszy policji pod względem merytorycznym do ich prowadzenia), za wyjątkiem przypadków, w których prowadzi się obligatoryjne śledztwo – taksatywnie wymienionych w art. 309 pkt 2–5 KPK – oraz dochodzeń ze względu na ich skomplikowany charakter, w wyjątkowych wypadkach. W prokuraturach rejonowych zaś prokuratorzy zajmowałiby się wyłącznie nadzorowaniem prowadzonych dochodzeń oraz występowaniem przed sądem w charakterze oskarżyciela publicznego. Nie byłoby konieczności wyodrębniania w tych prokuraturach pionu sądowego. Natomiast w prokuraturach okręgowych prowadzących śledztwa wyodrębnienie takich pionów byłoby konieczne, zgodnie z właściwością rzeczową sądów i odpowiednio do niej (art. 24 i 25 KPK). Taki sposób zreformowania prokuratury zapewniłby pogodzenie interesów prokuratury i przestrzegania zasad procesu karnego, a jednocześnie, przynajmniej w niezbędnym zakresie, stanowiłoby odbicie zasady kontrydiktoryjności w postępowaniu przygotowawczym.

W tym miejscu należy wspomnieć o nowym Regulaminie wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury – wchodzącym w życie z dniem 14.1.2015 r.²⁰ Zwraca tu uwagę bardzo pobieżna regulacja dotycząca wewnętrznej struktury organizacyjnej jednostek prokuratury. W § 4 ust. 1 Regulaminu w ust. 1 odwołano się do komórek organizacyjnych wskazanych w art. 17 ProkU (zwłaszcza w ust. 17 i 18), wspomniano o departamentach i wydziałach – jednak dotyczy to głównie Prokuratury Generalnej i prokuratury apelacyjnej. Z drugiej strony dziwi nieprecyzyjność uregulowań w Regulaminie. Mianowicie w jego § 4 ust. 2 postanowiono o obowiązku tworzenia przynajmniej jednej komórki organizacyjnej zajmującej się łącznie sprawami z zakresu postępowania przygotowawczego i sądowego (dotyczy to prokuratur: apelacyjnej, okręgowej i rejonowej), co mogłoby

²⁰ Rozporządzenie MS z 11.9.2014 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, Dz.U. z 2014 r. poz. 1218, por.: rozporządzenie MS z 18.12.2014 r. zmieniające rozporządzenie – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, Dz.U. z 2014 r. poz.1962.

sugerować rozdział funkcji ścigania od funkcji oskarżyciela sądowego. Jednak § 166 RegProkR wyraźnie stanowi o konieczności powierzenia funkcji oskarżyciela publicznego prokuratorowi, który prowadził postępowanie przygotowawcze. Zapewne chodzi tu w przypadku prokuratur apelacyjnej oraz okręgowej i tworzonych w nich wydziałów postępowań sądowych, o sprawowanie przez prokuratora funkcji oskarżyciela publicznego w postępowaniach odwoławczych odpowiednio przed sądem okręgowym II instancji w odwołaniu od orzeczeń wydanych w I instancji przez sąd rejonowy i przed sądem apelacyjnym II instancji w odwołaniu od orzeczeń wydanych w I instancji przez sąd okręgowy. Wreszcie moją wątpliwość co do zachowania zasad techniki prawodawczej²¹ budzi regulacja § 9 RegProkR – przekazująca do właściwości prokuratury okręgowej prowadzenie i nadzorowanie niektórych postępowań przygotowawczych w sprawach o poważne przestępstwa kryminalne i gospodarcze, które winny być przekazane do jej właściwości ustawowo. Niezgodność ta wynika z brzmienia § 115 i § 116 ZasTechPrawR. Konkretnie budzi wątpliwość po pierwsze zakres delegacji z art. 18 ProkU do takiej, a nie innej treści § 9, a po drugie w związku z tym niezgodność z przepisami tej ustawy. Wreszcie należałoby przejść do problemu wielokrotnie podnoszonego już w środowiskach prawniczych, a mianowicie konstytucjonalizacji prokuratury²². Zważywszy na obecny charakter regulacji noweli Kodeksu postępowania karnego oraz dotychczasowych zmian aktów ustrojowych prokuratury, należałoby stwierdzić, że jedynym rozdziałem Konstytucji, który oddawałby w pełni charakter prokuratury zgodnie z zasadą kontrydiktoryjności, jest rozdział IX „Organy kontroli państwowej i ochrony prawa”. Warto również zwrócić uwagę na rolę, jaką prokuratura odgrywa w kontroli stosowania prawa w administracji publicznej – jako gwarant realizacji przez organy administracji publicznej zasady demokratycznego państwa prawnego²³. Jak pogodzić obecne zmiany procedury karnej, w której sąd ma być bezstronny, z sytuacją, w której umieszczonoby prokuraturę w rozdziale VIII Konstytucji RP „Sądy i trybunały”, a więc organy o charakterze rozstrzygającym? Prokuratura z racji pełnionych zadań wyznaczonych przez ustawę o prokuraturze i inne akty normatywne jest strażnikiem prawa, nie zaś wyłącznie „inkwizytorem” mającym za wszelką cenę doprowadzić do skazania²⁴. Inny pogląd stanowiłby nie tylko o naruszeniu generalnej zasady ustrojowej art. 7 Konstytucji RP, nakładającego na organy władzy publicznej obowiązek działania na podstawie i w granicach prawa (choć prawo to można

²¹ Zobacz: rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20.6.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, Dz.U. Nr 100, poz. 908, dalej jako: ZasTechPrawR.

²² R. Olszewski, *op. cit.*, s. 43. R. Olszewski stwierdził, że: „W Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. brak jest przepisów zawierających regulacje dotyczące prokuratury, co uznawane jest za wadę ustawy zasadniczej. Konstytucja RP wymienia jedynie w art. 191 ust. 1 pkt 1 Prokuratora Generalnego jako uprawnionego do występowania do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskami w sprawach z art. 188 Konstytucji RP”. Zobacz: H. Zięba-Zatucka, *Instytucja prokuratury w Polsce*, Warszawa 2003, s. 143; W. Grzeszczyk, *Nowy model ustrojowy prokuratury*, Prok. i Pr. 2010, Nr 3, s. 6.

²³ M. Tabernacka, *Rola kontroli prokuratorskiej sprawowanej nad administracją publiczną w demokratycznym państwie prawnym*, NIK Kontrola Państwa, rocznik LV, Nr 4 (333), Warszawa, lipiec–sierpień 2010, s. 17. Zdaniem M. Tabernackiej: „Prokuratorzy, podejmując na podstawie art. 3 ust. 1 pkt 3 ustawy o prokuraturze przewidziane prawem środki zmierzające do jednolitego stosowania prawa w postępowaniu administracyjnym, przyczyniają się do realizacji zasady równości wobec prawa, określonej w art. 32 Konstytucji RP zgodnie z którą wszyscy są wobec prawa równi oraz wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Działania podejmowane w tym celu wpływają również na wyeliminowanie lub ograniczenie ryzyka dyskryminacji obywateli czy też ich grup, czyli przyczyniają się do realizacji wprowadzonego art. 32 ust. 2 Konstytucji RP zakazu dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny”.

²⁴ K. Kijowski, *op. cit.*, s. 18.

ukształtować w różny sposób), ale nade wszystko stałby w sprzeczności z zasadą demokratycznego państwa prawnego²⁵ (art. 2 Konstytucji RP). Na takie stanowisko – które wyraził w swoim wystąpieniu *P. Hofmański* – nie ma miejsca i nie może być miejsca w demokratycznym państwie prawnym.

Konstatując powyższe rozważania, zwrócę uwagę na fakt celowego pominięcia przeze mnie analizy ustawy o prokuraturze pod kątem jej dostosowania do wchodzącej 1.7.2015 r. nowelizacji KPK. Wspomniałem o tym problemie w niniejszym artykule incydentalnie – ponieważ akt ustrojowy prokuratury pochodzi z 1985 r., a więc z okresu schyłku poprzedniego ustroju. Wielokrotne nowelizacje ustawy oraz jej geneza sięgająca minionej epoki ustrojowej spowodowały całkowitą niespójność rozwiązań ustawowych z ustanowioną w 1997 r. Konstytucją RP, ale również z wprowadzonym w 1997 r. Kodeksem postępowania karnego. Natomiast jakakolwiek jej kolejna nowelizacja, mająca na celu dostosowanie kształtu i ustroju prokuratury do wchodzącej lada moment nowelizacji KPK spełźnie zapewne na niczym i wprowadzi jeszcze większy zamęt. Dlatego też konieczne jest opracowanie całkowicie nowego aktu ustrojowego prokuratury. Nie będzie to jednak możliwe bez konstytucjonalizacji prokuratury, odpowiadającej naczelnym zasadom Konstytucji RP oraz dokonanej w poszanowaniu praw i wolności obywatelskich zawartych w tym generalnym akcie prawa. Paradoksalnie ten nowy akt ustrojowy może wymusić kolejną nowelizację przepisów procedury karnej, o ile nie będzie konieczna nowelizacja wielu innych aktów normatywnych. Należy jednak podjąć ten trud celem ukształtowania spójnego i nowoczesnego systemu prawa, szanującego prawa i wolności obywatela i człowieka.

The Polish public prosecution *de lege ferenda*

Summary

The article describes the future Polish public prosecution system following the amendments introduced into the Code of Criminal Procedure due to enter into force on 1 July 2015. Providing an answer to the question of the emerging shape of the prosecution system calls for an analysis of how the system is adjusted to the requirements of the Polish Constitution, and of the possible constitutionalisation. The answer also requires a reference to the Rules of Internal Procedure of Common Organisational Units of the Prosecutor's Office. In addition, the article looks *ex ante* at the maladies faced by the Prosecutor's Office during its operations.

²⁵ *L. Garlicki*, Polskie prawo konstytucyjne – zarys wykładu, Warszawa 2011, s. 59. *L. Garlicki* uznał, że „w aspekcie materialnym TK odnalazł kiedyś w zasadzie państwa prawnego wiele treści i zasad dotyczących praw i wolności jednostki. Wynikało to ze wspomnianego wcześniej deficytu konstytucyjnego: skoro w pisanym tekście Konstytucji nie zostały wymienione pewne podstawowe prawa i wolności, Trybunał wyprowadzał je z klauzuli demokratycznego państwa”.

Rehabilitacja niesłusznie skazanych i jej wpływ na wizerunek sądu

Marta Kowalczyk-Ludzia*

Streszczenie

Niesłuszne skazania stają się wiodącym problemem nie tylko wymiaru sprawiedliwości, ale i przedstawiciele organów dochodzeniowo – śledczych, zwłaszcza, że mają one znaczący wpływ na kreowanie wizerunku sądu w społeczeństwie. Dotkliwość tych kodeksowych, jak i pozakodeksowych ciężarów procesowych sprawia, że niesłusznie skazani podlegają zwykle trwającej wiele lat stygmatyzacji. Stąd też, zagadnienia związane z rehabilitacją osób niesłusznie skazanych wydają się mieć istotne znaczenie zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Niedostatek regulacji prawnych w omawianym zakresie skłania do zastanowienia się nad rzeczywistą formą rekompensaty skierowanej wobec osób, które w wyniku błędnie podjętej decyzji przedstawiciele organów procesowych, zostały niesłusznie włączone w przymusowy udział w procesie karnym.

Uwagi wstępne

Polski wymiar sprawiedliwości, jak każdy, czasem zaskakuje, czego wyrazem jest choćby ciągle istniejący istotny problem niesłusznych skazań. Najbardziej jaskrawym przykładem skrzywdzenia niewinnego człowieka jest jego skazanie w sytuacji, w której nie on jest sprawcą zarzucanego mu aktem oskarżenia czynu. Trudno nie zgodzić się więc ze spostrzeżeniem *P. Ciocha*, że „niesłuszne skazanie jest bardzo poważnym naruszeniem wolności, czyli jednego z najważniejszych dóbr osobistych. Obok tego wystąpi również często naruszenie czci, a zwłaszcza dobrego imienia osoby niesłusznie skazanej”¹.

* Doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Procesu Karnego Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie.

¹ *P. Cioch*, Istota roszczeń odszkodowawczych przysługujących z tytułu niesłusznego skazania, Rejent 2004, Nr 11, s. 35.

Z jednej strony dostrzec należy, że kwestie z zakresu egzekwowania roszczeń odszkodowawczych, we wskazanym przypadku, unormowane zostały zarówno w prawie międzynarodowym (między innymi art. 9 ust. 5 oraz art. 14 ust. 6 MPPOiP² czy art. 5 EKPCz³), jak i w prawie krajowym (rozdział 58 KPK). Z drugiej strony natomiast trudno zaprzeczyć, że wciąż nie zwraca się należytej uwagi na rzeczywiste dolegliwości procesowe, którymi obarczony jest niesłusznie skazany.

W pierwszej kolejności należy odnieść się do faktycznych następstw wywołanych tymczasowym aresztowaniem bądź skazaniem. Należy zwrócić uwagę na fakt, że – jak słusznie podkreśla A. Murzynowski – „postępowanie przygotowawcze jest u nas prowadzone w sposób bardzo wyczerpujący, trwa nieraz wiele miesięcy. Podejrzany jest wówczas często izolowany od świata zewnętrznego, zdeorientowany, osamotniony i załamany. [...] To wszystko może go nieraz doprowadzić do dużej depresji psychicznej, która u osób niewinnych zrodzi trwałe poczucie krzywdy, a u przestępców wytworzy uczucia wrogości do ludzi i desperacji, utrudniające im w przyszłości powrót na drogę uczciwego życia”⁴.

Nadto należy zwrócić uwagę, że – jak podkreśla się w literaturze przedmiotu – „już sam fakt znalezienia się w roli podejrzanego przestępczowanego przez organ ścigania stwarza sytuację niepewności, stresu, zagrożenia, w tym także przymusu psychicznego. Czynność ta zawsze będzie pewnego rodzaju dolegliwością, sygnałem możliwej utraty zaspokojenia pewnych potrzeb, w tym bezpieczeństwa, wolności, uznania, zaspokojenia popędów”⁵.

Niesłuszne skazanie powinno *ex lege* skutkować rehabilitacją osoby, wobec której orzeczono niesłuszny wyrok. Tymczasem możliwość ubiegania się o należne w takich sytuacjach odszkodowanie nie zawsze w pełni rekompensuje faktyczną krzywdę niewinnego. Powagę przedstawionego problemu podkreśla także K. Otłowski, zdaniem którego przypadek „oskarżenia osoby niewinnej, co niekiedy jeszcze się zdarza, [...] może przyczynić się do ujemnych reakcji psychicznych oraz trudności w uzyskiwaniu wyjaśnień. Sugestia ta powinna być stosowana po rozważeniu wszystkich argumentów, gdyż nieprzemysłane skorzystanie z niej może wywołać ujemne i nieodwracalne skutki śledcze”⁶.

Nieumiejętnie przeprowadzone przesłuchanie podejrzanego implikuje często sytuacje, których efektem jest fałszywe przyznanie się do popełniania przestępstwa, co z kolei może się stać w późniejszym etapie postępowania karnego przyczyną niesłusznego skazania. Zdaniem A. Memon, A. Vrij, R. Bull: „wymuszone uległe fałszywe przyznania się do popełniania przestępstwa [...] są wynikiem nacisków wywieranych w trakcie przesłuchań. Ludzie przyznają się, aby uniknąć

² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r., Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167, dalej jako: MPPOiP.

³ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm., dalej jako: EKPCz. Zobacz także P. Cioch, Odszkodowanie za niesłuszne skazanie na podstawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Rejent 2004, Nr 2, s. 24–38.

⁴ A. Murzynowski, Istota i zasady procesu karnego, Warszawa 1994, s. 284–285.

⁵ E. Gruza, Psychologia sądowa dla prawników, Warszawa 2009, s. 114, za: E. Kurlęto, Z problematyki wykorzystania stresu psychologicznego w czasie przesłuchania podejrzanego, Problemy Kryminalistyki 1986, Nr 171, s. 63–64.

⁶ K. Otłowski, Podejrzany w postępowaniu karnym. Studium kryminalistyczne, Warszawa 1979, s. 78.

dalszych przesłuchań, stresujących i trudnych do zniesienia”⁷. Rezultaty takich sytuacji są brzemiennie w skutki. Fałszywe przyznanie się do popełniania czynu zabronionego pogłębia jedynie stygmatyzację niesłusznie skazanego. Egzemplifikacją takich sytuacji są często przesądzające „sprawstwo i winę określonej osoby sprawozdania, reportaże, artykuły, felietony, dyskusje radiowe i telewizyjne określone jako wyroki prasowe”⁸.

Podsumowując ogólne uwagi w zakresie tematyki przedstawianego zagadnienia, należy zaznaczyć, że choć nie sposób wymienić wszystkich pozakodeksowych dolegliwości procesowych spowodowanych niesłusznym skazaniem, podkreślić wypada, że są one nie tylko uciążliwe dla skrzywdzonego taką decyzją, ale wyiskają często trwałe piętno na jego dalszym życiu.

Charakterystyka roszczeń odszkodowawczych a aktualny stan prawny

Przypadki niesłusznych skazań umożliwiają dochodzenie roszczeń odszkodowawczych. Zgodnie z przyjętymi unormowaniami odszkodowanie za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę przysługuje od Skarbu Państwa oskarżonemu, który w wyniku wznowienia postępowania lub kasacji został uniewinniony lub skazany na łagodniejszą karę (art. 552 § 1 KPK), a także w przypadku, gdy po uchyleniu skazującego orzeczenia postępowanie umorzono (art. 552 § 2 KPK) bądź zastosowano środek zabezpieczający w ujęciu wyżej przedstawionych okoliczności (art. 552 § 3 KPK) lub zastosowano niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie (art. 552 § 4 KPK, z uwzględnieniem wyjątków określonych w art. 553 § 1 KPK). Dodać przy tym należy, że „przepisy Kodeksu postępowania karnego statuuja odpowiedzialność Skarbu Państwa na zasadzie ryzyka”⁹. Nadto, jak konstatuje Sąd Najwyższy, „ze względu na zasadę domniemania niewinności, prawomocność orzeczenia i odpowiedzialność Skarbu Państwa na zasadzie ryzyka, nie ma znaczenia, czy wyrok ten zapadł z uwagi na wykazanie braku sprawstwa lub winy, czy też na skutek niedających się usunąć wątpliwości lub braku dostatecznych dowodów do przypisania oskarżonemu odpowiedzialności”¹⁰. Pamiętać jedynie należy, że Skarb Państwa, zgodnie z dyspozycją normy art. 361 KC, ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła (§ 1). Zaznacza się również, że naprawienie szkody obejmuje straty, jakie poszkodowany poniósł, oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono (§ 2). Za poprawne rozumienie sformułowania „normalne następstwa” „będzie [...] uważany taki skutek, który »zazwyczaj«, w »zwykłym porządku rzeczy« jest konsekwencją danego zdarzenia, a zatem jeśli zdarzenie to ogólnie sprzyja jego wystąpieniu”¹¹.

⁷ A. Memon, A. Vrij, R. Bull, Prawo i psychologia, J. Radzicki (tł.), Gdańsk 2003, s. 172–173.

⁸ J. Grajewski (red.), Prawo karne procesowe – część ogólna, Warszawa 2007, s. 130. Zobacz także art. 13 ustawy z 26.1.1984 r. – Prawo prasowe, Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.

⁹ W. Grzeszczyk, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2008, s. 575.

¹⁰ Wyrok SN z 13.6.2002 r., V KKN 125/00, OSNKW 2002, Nr 9–10, poz. 80.

¹¹ Wyrok SN z 11.9.2003 r., III KKN 473/01, Legalis. Ł. Chojniak, Odszkodowanie za niesłuszne skazanie w polskim procesie karnym – wybrane zagadnienia, [w:] P. Hofmański (red.), Węzłowe problemy procesu karnego, Warszawa 2010, s. 481.

Problem powstaje natomiast przy niejednoznacznym określeniu wysokości należnego odszkodowania. Podstawowym przepisem normującym wskazaną kwestię jest art. 445 § 1 KC, zgodnie z którym sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Z uwagi na brak jednolitych kryteriów w zakresie wysokości przyznawania należnych niesłusznie skazanym odszkodowań istnieje konieczność odwołania się do wskazań doktryny i orzecznictwa. Sąd Najwyższy w wyroku z 18.3.2005 r. zajął stanowisko, że „orzekając o wysokości zadośćuczynienia, sąd powinien mieć na uwadze całokształt okoliczności odnoszących się do zarzutu i skazania, rodzaju kary i poniesionej szkody moralnej, możliwości i warunków życia wnioskodawcy w okresie skazania oraz inne skutki skazania. Uwzględnić również należy subiektywne poczucie krzywdy towarzyszące skazanemu”¹². Podkreślić w tym miejscu wypada, że przyznana kwota odszkodowania nie może być nadmierna, bowiem niedorzeczna byłaby sytuacja, w której niesłusznie skazany odniósłby nadmierne korzyści w wyniku pomyłki orzekających w sprawie sędziów. Taka sytuacja byłaby bowiem wypaczeniem ustawowych założeń odnoszących się do rekompensaty za niesłuszne skazanie. Słusznie zatem postuluje *P. Cioch*, że „sąd przy ustaleniu wysokości zadośćuczynienia powinien wziąć pod uwagę stopień i intensywność cierpień fizycznych i psychicznych niesłusznie skazanego, wraz ze wszystkimi okolicznościami towarzyszącymi. W szczególności musi uwzględnić czas pobytu w zakładzie karnym, rodzaj zakładu [...], sposób odbywania kary [...], upokorzenia i dolegliwości fizyczne związane z osadzeniem oraz stopień rozpowszechnienia wiadomości o pozbawieniu wolności w środowisku skazanego”¹³. Na marginesie należy nadmienić, że Skarbowi Państwa przysługuje roszczenie zwrotne wobec osób, które swoim bezprawnym działaniem przyczyniły się do niesłusznego skazania (art. 557 KPK).

Wydawać by się mogło, że przyznanie odszkodowania rekompensuje wszelkie dolegliwości, które niesłusznie skazany zobligowany był ponieść w trakcie trwania postępowania karnego. Warto jednak zastanowić się, czy zaproponowane przez ustawodawcę rozwiązanie w pełni wynagradza mu straty, w tym także te poniesione w wyniku negatywnych stanów psychicznych, które niewątpliwie odczuł, choć gdyby nie pomyłka przedstawicieli organów procesowych, wcale by odczuć nie musiał.

Problem rehabilitacji niesłusznie skazanych i jej wpływ na wizerunek sądów w społeczeństwie

Możliwość dochodzenia roszczeń odszkodowawczych za niesłuszne skazanie, niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie stanowi wraz z rekompensatą przyznanej poszkodowanemu za błędną decyzję przedstawicieli

¹² Wyrok SN z 18.3.2005 r., Wa 27/04, OSNwSK 2005, Nr 1, poz. 605.

¹³ *P. Cioch*, Istota roszczeń..., *op. cit.*, s. 42–43.

organów procesowych. Zdaniem *O. Mazur* źródeł podjęcia niewłaściwej decyzji implikującej niesłuszne skazanie, upatrywać należy między innymi w następujących sytuacjach:

- 1) błędnej identyfikacji przez świadka,
- 2) niewłaściwie przeprowadzonych czynnościach procesowych (np. błędnie przeprowadzonym okazaniu lub oględzinach),
- 3) fałszywych samooskarżeniach,
- 4) jednotorowym prowadzeniu postępowania,
- 5) niewłaściwie ugruntowanej wiedzy z zakresu możliwości wykorzystania dowodów naukowych¹⁴.

Do niewymienionych wyżej sytuacji, które także mogą w znacznym stopniu przyczynić się do orzeczenia niesłusznego skazania, można dodać między innymi następujące przypadki:

- 1) szablonowość w zakresie orzekania w podobnych sprawach¹⁵,
- 2) wpływ zachowania ofiary na decyzję orzekających w sprawie sędziów¹⁶,
- 3) sugestywny wpływ narady sędziowskiej na zmianę zdania niektórych sędziów¹⁷,
- 4) znaczący wpływ wypalenia zawodowego sędziów na finalne orzeczenie w prowadzonych przez nich sprawach¹⁸,
- 5) wpływ aparycji oskarżonego na orzekających w sprawie sędziów¹⁹,
- 6) wpływ rozgłosu medialnego w zakresie prowadzonych spraw karnych²⁰,
- 7) brak pełnego przygotowania do rozprawy²¹,
- 8) wymuszenia przez przedstawicieli organów dochodzeniowo-śledczych przyznania się podejrzanego do popełnienia przestępstwa, efektem czego może być niesłusznie orzeczony wyrok skazujący²².

¹⁴ *O. Mazur*, Niesłuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów, *Palestra* 2012, Nr 3–4, s. 23–33.

¹⁵ Porównaj: *E. Gruza*, *op. cit.*, s. 308. Jak podaje *E. Gruza*, wraz z realizacją zasady dostępności sędziowie „w swoich ocenach i rozstrzygnięciach opierają się [...] w znacznej mierze na doświadczeniach najświeższych, które miały miejsce niedawno”.

¹⁶ Porównaj badania przeprowadzone przez *B. Hołysta* na temat uwzględniania zachowania ofiary przy ustalaniu wysokości wyroku. Zob. także: *B. Hołyst*, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2006, s. 1507 i n.

¹⁷ Porównaj: *A. Memon, A. Vrij, R. Bull, op. cit.*, s. 93. Wskazani autorzy, powołując się m.in. na badania przeprowadzone w 1978 r. przez *Kaplana i Millera*, odnotowali, że „tendycyjne nastawienia jednostek zostają osłabione przez proces naradzania się”.

¹⁸ Porównaj: *B. Hołyst*, *Psychologia... op. cit.*, s. 653 i n. Szczególnie destrukcyjny wpływ na ocenę sytuacji oskarżonego ma druga faza syndromu wypalenia zawodowego, a mianowicie – dehumanizacja. Zdaniem *B. Hołysta* w fazie dehumanizacji „ludzie nie reagują na ludzkie cechy innych osób, wówczas mogą łatwiej postępować wobec nich w sposób nieczuły i bezlitosny. Zjawisko dehumanizacji stanowi stałe zagrożenie dla fundamentalnych zasad sprawiedliwości społecznej i poszanowania godności ludzkiej”.

¹⁹ Porównaj: *A. Memon, A. Vrij, R. Bull, op. cit.*, s. 95 i n. Tytułem przykładu zaznaczyć należy, że wskazani autorzy, powołując się na badania przeprowadzone m.in. przez *Zebrowitza i McDonalda*, odnotowali np., że „im bardziej pozwani charakteryzowali się dziecinnością twarzy [...], tym bardziej było prawdopodobne wygranie przez nich spraw dotyczących czynów rozmyślnych, natomiast mniej prawdopodobne wygranie spraw dotyczących zaniedbań”.

²⁰ Porównaj: *E. Aronson, T.D. Wilson, R.M. Akert*, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997, s. 646–647. Zdaniem tych autorów „media mogą wywierać nieintencjonalnie negatywny wpływ, który jeśli się już pojawi, jest trudny do usunięcia. Najlepszym rozwiązaniem byłoby, aby w procesie sądowym uczestniczyli tylko ci sędziowie, którzy nic nie słyszeli wcześniej o danej sprawie”.

²¹ Porównaj: *H. Kempisty*, *Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 1955, s. 5–6. Zdaniem *H. Kempistego* „niedocenień potrzeby właściwego przygotowania się do rozprawy znajduje m.in. swoje potwierdzenie w występującym w wielu sądach zjawisku nadmiernej liczby odroczeń i przerw w rozprawach, w poważnym odsetku wyroków uniewinniających, w częstych przypadkach orzekania o niewłaściwości sądu dopiero na rozprawie, w decydowaniu dopiero na rozprawie o konieczności uzupełnienia śledztwa lub o umorzeniu postępowania z powodu istnienia okoliczności wyłączającej ściganie, itp.”.

²² Porównaj: *A. Sowa*, *Przyczyny pomyłek sądowych*, *Palestra* 2002, Nr 1–2, s. 140 i n. Zdaniem *A. Sowy* przyznanie się podejrzanego do winy jest, niezależnie od stanu faktycznego sprawy, „elementem o charakterze wolicjonalnym. Pomimo takich sentencji bardzo często stosuje się zasadę *confessio est regina probationum*, o której już dawno powinniśmy chyba zapomnieć”.

Podkreślenia wymaga przy tym słuszne twierdzenie stanowiące, że „pomyłki sądowe są najbardziej tragicznym skutkiem błędnych odpowiedzi na pytanie o winę i niewinność oskarżonego”²³. Należy zatem powiedzieć z całą stanowczością, że skazanemu, który czynu zabronionego nie popełnił, trudno odnieść się z pełnym zrozumieniem do przyczyny, nawet usprawiedliwionej, która stała się podstawą błędnej decyzji, w efekcie jakiej orzeczono niesłuszne skazanie. Zgodnie z przyjętymi celami każdego postępowania karnego osoba niewinna nie powinna ponosić odpowiedzialności karnej, zwłaszcza za przestępstwo, którego przecież nie popełniła (art. 2 § 1 pkt 1 KPK). Oczywiście założenia ustawodawcy wypadają kontrastowo w zestawieniu z praktyką. Jak dowodzą dane zawarte w oficjalnych statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości, niewielu uprawnionych do egzekwowania świadczeń odszkodowawczych faktycznie z nich korzysta. Nie trudno dostrzec, że w ciągu ostatnich kilku lat liczba osób niesłusznie skazanych, które ubiegały się o odszkodowanie, była niewielka.

Tabela 1. Prawomocnie zasądzone odszkodowania w latach 2005–2014 w trybie art. 552 KPK w sądach okręgowych²⁴

Lata	Odszkodowanie w trybie art. 552 KPK za niesłuszne skazanie – § 1 i § 2	
	Liczba osób	Łączna wysokość zasądzonych odszkodowań (PLN)
2005	39	681 478
2006	30	539 314
2007	43	1 090 450
2008	22	437 598
2009	18	359 746
2010	33	809 088
2011	19	326 824
2012	15	160 415
2013	8	179 963
2014	7	112 173

Tabela 2. Prawomocnie zasądzone zadośćuczynienia w latach 2009–2014 w trybie art. 552 KPK w sądach okręgowych²⁵

Lata	Zadośćuczynienia w trybie art. 552 KPK za niesłuszne skazanie – § 1 i § 2	
	Liczba osób	Łączna wysokość zasądzonych zadośćuczynień
1	2	3
2009	6	95 516
2010	32	1 022 700

²³ O. Mazur, *op. cit.*, s. 33.

²⁴ <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/statystyki/statystyki-2012/>, dostęp: 9.2.2015 r.

²⁵ <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/statystyki/statystyki-2012/>, dostęp: 9.2.2015 r.

1	2	3
2011	19	651 697
2012	23	638 606
2013	32	714 061
2014	18	697 725

Analizując przedstawione dane statystyczne, należy jeszcze raz zwrócić uwagę na niewielką liczbę osób niesłusznie skazanych, które zdecydowały się skorzystać z należnych im uprawnień. Nadto odnotować należy, że także w literaturze przedmiotu zaznacza się powagę przedstawianych w niniejszym opracowaniu kwestii. Zdaniem *J. Widackiego* i *A. Dudzińskiej* „przyjąć należy, że liczba pomyłek sądowych, w wyniku których skazani zostają niewinni ludzie, jest znacznie większa od tej, w sprawach których wznowiono postępowanie i zasądzone odszkodowanie. Zdecydowana większość niewinnie skazanych odbywa do końca życia swą karę, ponosząc liczne pozakodeksowe konsekwencje skazania, do końca życia nosząc niezastuzenie piętno przestępcy”²⁶. Na kanwie tych rozważań można się zatem zastanowić nad kwestią przyczyn, które skłaniają niesłusznie skazanych do rezygnacji z ubiegania się o należne im odszkodowanie. Odpowiedzi wymaga także pytanie, czy przyznane niesłusznie skazanemu odszkodowanie stanowi wystarczającą rekompensatę za poniesione krzywdy i szkody. Być może zaproponowany przez ustawodawcę wyraz rekompensaty dla osób niesłusznie skazanych jest wciąż niewystarczający. Warto zatem, zdaniem autorki, rozważyć zasadność wprowadzenia innych rozwiązań prawnych postulowanych niegdyś w literaturze przedmiotu.

W 1957 r. *S. Śliwiński*, w jednym ze swych licznych opracowań naukowych, zaproponował „ogłoszenie w dziennikach na koszt kasy sądowej rehabilitacji niewinnie skazanego na jego wniosek, nie wyłączać przypadku, gdy w drodze wznowienia zastosowane będzie łagodniejsze ukaranie skazanego”²⁷. Konieczność wprowadzenia zmian w przedstawionym zakresie sprawiła, że zaproponowany postulat wskazany autor określił jako „pożądany”. Twierdził, że „wprowadzenie wniosku skazanego wydaje się uzasadnione tym, że w pewnych przypadkach może nie być pożądane dla skazanego, by jego sprawa znalazła oddźwięk na łamach prasy”²⁸. Wzmianki o rehabilitacji niesłusznie skazanego miały, według wskazań *S. Śliwińskiego*, swoje odzwierciedlenie w tzw. dziennikach rehabilitacji niesłusznie skazanych, przy czym autor nie wykluczał sytuacji kilkukrotnego zamieszczenia informacji o niesłusznie skazanym²⁹.

Podana przez *S. Śliwińskiego* innowacyjna propozycja w zakresie wprowadzenia „dzienników rehabilitacji niesłusznie skazanego” zasługuje na podkreślenie.

²⁶ *J. Widacki, A. Dudzińska*, Pomyłki sądowe. Skazania osób niewinnych przez sądy w Polsce, Palestra 2007, Nr 11–12, s. 65.

²⁷ *S. Śliwiński*, Wznowienie postępowania karnego w prawie polskim na tle porównawczym, Warszawa 1957, s. 280–281.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, s. 281.

W ocenie autorki z aprobatą należy odnieść się do proponowanego rozwiązania, bowiem liczne pozakodeksowe konsekwencje niesłusznych skazań wywierają nie-raz trwały wpływ na dalsze życie niesłusznie skazanego człowieka. Wykluczając przypadki nieuczciwych prób nadmiernego wzbogacenia się na pomyłce organów procesowych, należy zastanowić się nad rzeczywistą ceną stygmatyzacji. Utracona za sprawą przystawionej etykiety reputacja niesłusznie skazanego rzadko kiedy ulega odbudowaniu.

Zaproponowany pomysł innowacyjnego rozwiązania kwestii przyznania pełnej (w szerokim znaczeniu tego słowa) rekompensaty dla osób niesłusznie skazanym nie jest w literaturze przedmiotu odosobniony. Warto zauważyć bowiem, że zgodnie ze spostrzeżeniami P. Ciocha w Stanach Zjednoczonych „wysunięto postulaty powołania specjalnych *innocence commissions* w celu monitorowania, wykrywania i przeprowadzania dochodzeń w razie niesłusznego skazania. Jeśli taki przypadek pojawi się – komisja powinna [...] wskazać przyczyny, winnych błędu oraz przedstawić rozwiązania prewencyjne”³⁰.

Analizując przedstawione rozwiązania, można dojść do wniosku, że wspomniane *innocence commissions* stanowią pewnego rodzaju odpowiednik „dzienników rehabilitacji niesłusznie skazanych”. Wprawdzie inny jest charakter organizacyjny tych instytucji, niemniej jednak cel – w zakresie zwiększenia zakresu rehabilitacji – jest zbieżny.

Problem niesłusznych skazań, choć nie jest tematem nowym, wciąż wymaga wielu udoskonaleń w zakresie rozwiązań prawnych. Być może zaproponowane powyżej sugestie staną się w przyszłości ważką kwestią w zakresie nowelizacji obecnie obowiązujących unormowań.

W tym miejscu wskazać należy także na istotny problem wpływu niesłusznych skazań w aspekcie kształtowania wizerunku sądu w społeczeństwie. Każde niesłuszne skazanie implikuje powszechne przekonanie o błędnym działaniu wymiaru sprawiedliwości. Wziąwszy pod uwagę celowościowe aspekty postępowania karnego, podkreślić należy, że niesłuszne skazania wypaczają nie tylko trafne założenia ustawodawcy we wskazanym zakresie, ale dezorientują także opinię publiczną w odniesieniu do rzetelnej działalności sądów. W literaturze przedmiotu, nie bez powodu, podkreśla się negatywny wpływ przedstawicieli mediów na sędziowskie decyzje. Tytułem przykładu można wskazać, że zdarza się, iż sędziowie, „nie chcąc narazić się na krytykę i pragnąc uczynić zadość źle pojmowanemu poczuciu sprawiedliwości społecznej, mogą ulegać presji mediów, orzekając niesprawiedliwie wysokie kary”³¹. Podobne wątpliwości w zakresie realizacji zasad rzetelności, jawności (art. 355 KPK) i prawdy materialnej (art. 2 § 2 KPK) powstają w przypadkach niesłusznych skazań. Oczywiścieść ustawowych ograniczeń w realizacji wspomnianych zasad³² ani nie usprawiedliwia błędnych decyzji sędziowskich w przedstawionym zakresie, ani nie znajduje tłumaczenia w negatywnym kształtowaniu

³⁰ P. Cioch, Problematyka niesłusznego skazania w Stanach Zjednoczonych, *Palestra* 2006, Nr 7–8, s. 222.

³¹ M. Derdowska, Dyrektywy postępowania karnego w doktrynie prawa – zarys problematyki, [w:] J. Kasprzak, B. Młodziejowski (red.), *Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki*, Olsztyn 2010, s. 163.

³² Porównaj: S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2008, s. 226–227, 318–319, 333–334.

wizerunku przedstawicieli organów procesowych. Warto zaznaczyć, że nawet kontrola instancyjna nie przyczynia się do pełnej rekompensaty niepotrzebnie poniesionych dolegliwości procesowych przez niesłusznie skazanego. Zgodność orzeczeń ze społecznym poczuciem sprawiedliwości jest kwestią niezwykle ważną nie tylko w powszechnym postrzeganiu sądów, ale i nie pozostaje bez znaczenia wobec budowania poczucia zaufania do rzetelności podjętych decyzji i osiągnięcia sprawiedliwości zarówno prawnomaterialnej, jak i proceduralnej³³. Słusznie zatem podaje literatura przedmiotu, iż „zgodzić się należy z poglądem, że procesem uczciwym (rzetelnym) jest tylko taki proces, w którym nie narusza się społecznie akceptowalnego systemu wartości moralnych”³⁴.

Poszerzenie zakresu sytuacji umożliwiających egzekwowanie należnych odszkodowań za niesłuszne skazanie, niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie (wraz z uwzględnieniem proponowanych zmian) z jednej strony umocniłoby prawną pozycję skrzywdzonego niesłuszną decyzją przedstawicieli organów procesowych, z drugiej jednak wciąż za mało eksponuje się rzeczywistą krzywdę niesłusznie skazanego człowieka. Powaga przedstawionych tu zagadnień powinna być oczywista dla każdego z nas – nigdy nie wiadomo bowiem, czy i kiedy zaistnieje możliwość skorzystania z egzekwowania należnych roszczeń odszkodowawczych. W takim wypadku niedostatek regulacji prawnych może się okazać brzemienny w skutki.

Problem rehabilitacji niesłusznie skazanych w świetle opinii społecznej – analiza wyników badań pilotażowych

Zadaniem autorki było zasygnalizowanie problemu w przedmiocie rehabilitacji osób niesłusznie skazanych. Przedmiotem i celem przeprowadzonych badań było zweryfikowanie opinii społecznej w przedstawionym zakresie. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że „poznanie naukowe to proces zdobywania i zgłębiania wiedzy o świecie we wszystkich jego przejawach. [...] Każde wyjaśnienie naukowe przybliża i rozszerza wiedzę o otaczającej nas rzeczywistości, jej jeszcze nieznanymi wartościami poznawczymi, przedstawiając nowe fakty naukowe”³⁵.

Poznaniu naukowemu sprzyja sformułowanie problemu badawczego. Czyńniąc zadość stawianym wymogom metodologicznym, zasadne staje się określenie tegoż. *J. Pieter* definiuje problem naukowy jako „subiektywne odzwierciedlenie obiektywnych niedostatków w danej nauce”³⁶.

³³ *Ibidem*, s. 20–21.

³⁴ *Ibidem*, s. 333. *M. Cieślak*, Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne, Warszawa 1984, s. 193–206. Zobacz także *D. Kala, K. Kwiecińska*, Wykorzystanie dowodów „pośrednio nielegalnych” w polskim procesie karnym a standardy rzetelnego procesu, [w:] *V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz* (red.), Kryminalistyka dla prawa. Prawo dla kryminalistyki, Toruń 2010, s. 304.

³⁵ *J. Kasprzak*, Wybrane problemy metodologiczne badań w zakresie procesu karnego i kryminalistyki, [w:] *J. Kasprzak, B. Młodziejowski* (red.), *op. cit.*, s. 10; *J. Apanowicz*, Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej, Warszawa 2005, s. 26.

³⁶ *J. Pieter*, Zarys metodologii pracy naukowej, Warszawa 1975, s. 35. *G. Kędzińska* ujmuje problem badawczy w znaczeniu naukowym jako „stan niewiedzy posiadający charakter obiektywny. W rzeczywistości zatem problem to niewiedza, którą można usunąć za pomocą badań naukowych”. *G. Kędzińska*, Problematyka badawcza w nauce kryminalistyki, [w:] *J. Kasprzak, B. Młodziejowski* (red.), Kryminalistyka i inne nauki pomocowe w postępowaniu karnym, Olsztyn–Szczecin 2009, s. 70. Zobacz także: *J. Apanowicz*, Metodologia nauk, Toruń 2003, s. 52.

Zgodnie z powyższym za problem badawczy przyjęto następujące pytanie: Czy zagwarantowana przez ustawodawcę możliwość egzekwowania roszczeń odszkodowawczych jest wystarczającą formą rekompensaty za niesłuszne skazanie?

W poszukiwaniu odpowiedzi na tak zadane pytanie sformułowano następującą hipotezę: przyjmuje się, że zaproponowane przez ustawodawcę rozwiązania prawne, w zakresie roszczeń odszkodowawczych, są niewystarczającym sposobem rekompensaty dla osób niesłusznie skazanych.

Wstępna weryfikacja zasadności przedstawionej hipotezy nastąpi na podstawie analizy wyników badań pilotażowych. Zdaniem *K. Ajdukiewicza* „sprawdzenie hipotezy polega na mniej lub więcej stanowczym jej przyjęciu na podstawie zdań spostrzeżeniowych i ewentualnie pewnych dodatkowych założeń, jest więc pewną odmianą wnioskowania, o ile ten termin pojmiemy tak szeroko, że obejmiemy nim wszelki proces uznawania jednych zdań na podstawie drugih”³⁷.

Dla wstępnego rozpoznania istoty danego problemu badawczego przeprowadzono badania ankietowe. Zgodnie z przyjętą metodologią badań naukowych „ankieta jest metodą zbierania danych ilościowych, polegającą na zorganizowanym zadawaniu pytań osobom badanym, zamieszczonych w kwestionariuszu”³⁸.

Badanie przeprowadzono wśród 100 osób z województwa warmińsko-mazurskiego. Uczestniczyło w nim 46 kobiet oraz 48 mężczyzn. 6 osób nie odpowiedziało na pytanie odnośnie do swojej płci. Wśród respondentów wyszczególniono grupy wiekowe. Najbardziej liczną stanowiły osoby w wieku 31–50 lat, co stanowi 39% respondentów. Kolejna grupa wiekowa to przedział 18–30 lat, czyli 31% respondentów. Natomiast najmniej liczna grupa to osoby powyżej 51. roku życia, co stanowiło 27% respondentów. 3 osoby (3%) nie odpowiedziały na zadane pytanie co do swojego wieku.

Tabela 3. Zestawienie danych o wieku respondentów biorących udział w badaniach

Wiek	Liczba respondentów	%
18–30	31	31
31–50	39	39
51 i więcej	27	27
Brak odpowiedzi	3	3
Razem	100	100

Tabela 4. Zestawienie danych o płci respondentów biorących udział w badaniach

Wiek	Kobiety	Kobiety %	Mężczyźni	Mężczyźni %	Brak odpowiedzi	Brak odpowiedzi %
1	2	3	4	5	6	7
18–30	18	18	9	9	4	4
31–50	16	16	23	23	0	0

³⁷ *K. Ajdukiewicz*, *Język i poznanie*, t. 2, Warszawa 1985, s. 49–50.

³⁸ *K. Rubacha*, *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2012, s. 173.

1	2	3	4	5	6	7
51 i więcej	10	10	16	16	1	1
Brak odpowiedzi	2	2	0	0	1	1
Razem	46	46	48	48	6	6

Respondentów poproszono o udzielenie odpowiedzi na następujące pytanie: „Czy Pani/Pana zdaniem zasadne byłoby utworzenie »dziennika rehabilitacji niesłusznie skazanego«, w którym oficjalnie odnotowanoby przypadki osób niesłusznie skazanych?».

Tabela 5. Opinia respondentów o zasadności (niezasadności) utworzenia „dziennika rehabilitacji osób niesłusznie skazanych”

OPINIA RESPONDENTÓW O ZASADNOŚCI (NIEZASADNOŚCI) UTWORZENIA „DZIENNIKA REHABILITACJI OSÓB NIEŚLUSZNIE SKAZANYCH”		
	RESPONDENCI	%
TAK	71	71
NIE	11	11
NIE WIEM	18	18
RAZEM	100	100

Jak wynika z przeprowadzonych badań, udzielono 71% odpowiedzi twierdzących na zadane pytanie. Jedynie w 11% przypadków odnotowano odpowiedź negatywną. Natomiast 18 osób nie wie, jak odpowiedzieć na zadane pytanie.

Przy bardziej szczegółowej analizie wyników przeprowadzonych badań własnych okazuje się, że zdecydowanie twierdzących odpowiedzi udzieliły osoby z przedziału wiekowego 31–50 lat. Natomiast odnosząc się do odpowiedzi negatywnych, zauważyć należy, że po 3% z nich mieści się w przedziale wiekowym 31–50 lat oraz 51 lat i więcej.

Tabela 6. Opinia respondentów o zasadności (niezasadności) utworzenia „dziennika rehabilitacji osób niesłusznie skazanych” w zestawieniu z wiekiem respondentów

WIEK	OPINIA RESPONDENTÓW O ZASADNOŚCI (NIEZASADNOŚCI) UTWORZENIA „DZIENNIKA REHABILITACJI OSÓB NIEŚLUSZNIE SKAZANYCH”					
	TAK	%	NIE	%	NIE WIEM	%
18–30	21	21	5	5	5	5
31–50	31	31	3	3	5	5
51 i więcej	18	18	3	3	6	6
BRAK ODPOWIEDZI	1	1	0	0	2	2

Nadto zauważyć należy, że podobne zdanie odnośnie do aprobaty utworzenia „dziennika rehabilitacji osób niesłusznie skazanych” wykazały zarówno kobiety (30% odpowiedzi), jak i mężczyźni (38% odpowiedzi). Natomiast zdanie przeciwne zanotowano w 6% przypadków odpowiedzi kobiet oraz w 4% przypadków odpowiedzi mężczyzn.

Tabela 7. Opinia respondentów o zasadności (niezasadności) utworzenia „dziennika rehabilitacji osób niesłusznie skazanych” w zestawieniu z płcią respondentów

PŁEĆ	OPINIA RESPONDENTÓW O ZASADNOŚCI (NIEZASADNOŚCI) UTWORZENIA „DZIENNIKA REHABILITACJI OSÓB NIEŚLUSZNIE SKAZANYCH”					
	TAK	%	NIE	%	NIE WIEM	%
KOBIETY	30	30	6	6	10	10
MĘŻCZYŹNI	38	38	4	4	6	6
BRAK ODPOWIEDZI	3	3	1	1	2	2

Z uwagi na niewielką liczbę respondentów wyniki przeprowadzonych badań pilotażowych traktować należy jako sygnalizację społecznego zainteresowania przedstawionym tematem. Zdecydowana większość odpowiedzi (ponad 70% odpowiedzi pozytywnych) [tabela nr 5] świadczy o istniejącej potrzebie zastanowienia się nad zasadnością zwiększenia wyrazu rekompensaty przyznanej osobom niesłusznie skazanym. Tym bardziej że – jak wynika z projektu nowelizacji Kodeksu postępowania karnego – zauważono konieczność wprowadzenia niezbędnych zmian w zakresie poszerzenia ochrony uprawnień osób skrzywdzonych niesłusznym skazaniem³⁹. Zdecydowanie podkreślić należy trafność zakładanej hipotezy. Zabezpieczona przez ustawodawcę możliwość egzekwowania roszczeń odszkodowawczych nie jest wystarczającą gwarancją w zakresie ochrony naruszonych praw. Wyniki, choć są jedynie informacją w zakresie badania opinii respondentów, mogą stanowić w przyszłości przyczynek do przeprowadzenia kompleksowych badań empirycznych w przedstawionym zakresie, na znacznie większą skalę.

W konkluzji trzeba zaznaczyć, że przeprowadzone badania stanowią skromny początek do dalszej weryfikacji opisywanego problemu. Odnosząc się raz jeszcze do wyników z przeprowadzonych badań własnych, warto podkreślić z jednej strony społeczne zainteresowanie przedstawionym problemem [tabela nr 5], z drugiej zaś niewielką liczbę osób korzystających z należnych im uprawnień [tabele nr 1 i 2]. Zestawienie wyników badań pilotażowych z oficjalnymi danymi statystycznymi Ministerstwa Sprawiedliwości w przedmiocie niesłusznych skazań skłania do zastanowienia się nad koniecznością wprowadzenia innowacyjnych regulacji prawnych w omawianym zakresie. Zaakcentować należy powagę przyjętego problemu badawczego. Konstatując: jedyna możliwość rehabilitacji

³⁹ Porównaj: Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/projekty-aktow-prawnych/>, dostęp: 30.9.2012 r.

osób niesłusznie skazanych, pod postacią realizacji należnych roszczeń odszkodowawczych, wskazuje na niedostatek pełnych regulacji prawnych w podjętej problematyce badawczej.

Wnioski

Zaprezentowanych w niniejszym opracowaniu rozważań nie należy traktować jako wyrazu pobłażliwości wobec osób oskarżonych (skazanych). Pamiętać bowiem należy, że nie każdy, nawet prawomocny, wyrok uniewinniający faktycznie świadczy o tym, że oskarżony nie popełnił zarzucanego mu aktem oskarżenia czynu. Słuszność spostrzeżeń wykazuje *O. Mazur*, klasyfikując pomyłki sądowe w następujące podgrupy:

- 1) „sprawca z powodów uchybień procesowych nie zostaje skazany, pomimo tego, że rzeczywiście jest winny,
- 2) oskarżonemu zostaje wymierzona kara, chociaż nie jest sprawcą przestępstwa,
- 3) oskarżony zostaje skazany za przestępstwo, które w ogóle nie zostało popełnione.

Podział ten narzuca jeszcze jedno rozróżnienie – a mianowicie na: niewinnych prawnie i niewinnych faktycznie⁴⁰.

Przedstawione poglądy zdaje się także podzielać *A. Sowa*, zdaniem której wśród podejrzanych można wyróżnić tych, „którzy co prawda są winni zarzucanych im czynów, ale zostali uznani za niewinnych z powodu braku odpowiednich dowodów lub też błędnego prowadzenia postępowania dowodowego czy też pogwałcenia praw konstytucyjnych. Prowadzi to do rozróżnienia pomiędzy prawnie niewinnym a całkowitym uwolnieniem od zarzutów, kiedy można mówić o faktycznej niewinności⁴¹. Jakkolwiek zauważyć należy, że ustawodawca nie różnicuje uniewinnionych według wskazanej powyżej klasyfikacji i przyznaje równe prawo w zakresie dochodzenia roszczeń odszkodowawczych wszystkim osobom, które podlegają pod dyspozycję normy art. 552 KPK⁴².

Odnosząc się do zaprezentowanych poglądów oraz do analizy wyników przeprowadzonych badań własnych, zaznaczyć należy, że celem autorki niniejszego opracowania była sygnalizacja rozważań w zakresie rehabilitacji osób niesłusznie skazanych, przede wszystkim w odniesieniu do osób „faktycznie niewinnych” popełnienia zarzucanego im czynu zabronionego, a wobec których początkowo niesłusznie wydano wyrok skazujący. Przedstawiona sytuacja implikuje negatywne postrzeganie sądów przez społeczeństwo. Zdaniem *S. Waltośa*: „aby ocenić ów konkretny proces, nie wystarczy powołać się na fakt przestrzegania w toku procesu wszystkich norm prawa karnego procesowego⁴³. Zasady rzetelności, swobodnej oceny dowodów (art. 7 KPK), cele procesu karnego (art. 2 § 1 KPK) oraz

⁴⁰ *O. Mazur*, *op. cit.*, s. 20.

⁴¹ *A. Sowa*, *op. cit.*, s. 140 i n.

⁴² Zobacz także: *W. Grzeszczyk*, *op. cit.*, s. 575 i n.

⁴³ Porównaj: *S. Waltoś*, *op. cit.*, s. 333.

realizacja sprawiedliwości proceduralnej powinny wytyczać normy ocenne do analizowania przez sędziów stanów faktycznych z uwzględnieniem społecznego poczucia sprawiedliwości. Karanie niewinnych nie sprzyja budowaniu społecznego zaufania wobec podjętych decyzji sędziowskich.

Trudno bowiem odmówić słuszności spostrzeżeniom *S. Pikulskiego* i *K. Szczechowicz*, że już samo zastosowanie izolacyjnego środka zapobiegawczego wytrąca zarówno tymczasowo aresztowanego, „jak i osoby z nim związane z cyklu dnia i powoduje wiele komplikacji – tym większych, im większa była rola aresztowanego w środowisku rodzinnym i w pracy”⁴⁴. Jeśli zatem najbardziej dolegliwy ze środków zapobiegawczych powoduje wspomniane wyżej skutki, to o ile bardziej destrukcyjne konsekwencje wywołuje orzeczenie wyroku skazującego wobec osoby, która na taki wyrok po prostu nie zasłużyła. Przy okazji tych rozważań należy zwrócić uwagę, że dawniej obowiązujące ustawodawstwo obligowało sędziów do jeszcze większej ostrożności przy wyrokowaniu, zwłaszcza gdy istniała możliwość skazywania na karę śmierci. Zgodnie z treścią art. 30 § 2 dKK kara śmierci była karą „zasadniczą, o wyjątkowym charakterze, przewidzianą za najcięższe zbrodnie”. W literaturze przedmiotu można znaleźć interesujące rozważania odnoszące się do pomyłek sądowych w zakresie orzeczenia kary śmierci wobec osób niewinnych⁴⁵.

Rezygnacja ustawodawcy z wprowadzenia możliwości zastosowania kary śmierci, choć niweczy nieodwracalne skutki w zakresie niesłusznych skazań, nie umniejsza odpowiedzialności sędziów za podjęte decyzje. Trudno także zaprzeczyć, że do niesłusznych skazań przyczyniają się często liczne błędy niewłaściwie przeprowadzonych postępowań przygotowawczych⁴⁶. Niemniej jednak nie powinien ująć uwadze fakt, że każde skazanie osoby „faktycznie niewinnej” w destrukcyjny sposób wpływa na dalsze jej życie. Każdy zatem dodatkowy wyraz rekompensaty poniesionych przez nią dolegliwości, jak choćby wprowadzenie „dzienników rehabilitacji niesłusznie skazanych”, świadczyłby nie tylko o pełnym zagwarantowaniu ochrony praw osoby niesłusznie skazanej, ale również stanowiłby wyraz rzeczywistej realizacji celów procesu karnego, zwłaszcza w zakresie nieponoszenia odpowiedzialności przez osobę niewinną (art. 2 § 1 pkt 1 KPK).

W konkluzji podkreślić należy słuszność postulatów *S. Śliwińskiego* w zakresie wprowadzenia „dzienników rehabilitacji niesłusznie skazanych”. Nadto, warto zaakcentować konieczność upowszechnienia wspomnianych dzienników. Jeśli wziąć pod uwagę pozytywne aspekty w zakresie realizacji zasady jawności procesu, gdzie „dzięki publiczności procesu niewinnie oskarżony uzyskuje możliwość rehabilitacji społecznej”⁴⁷, to o ile bardziej podobną sposobność rehabilitacji uzyskałby niesłusznie skazany dzięki publikacji wspomnianych dzienników. Realizacja

⁴⁴ *S. Pikulski, K. Szczechowicz*, Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w świetle praw i wolności obywatelskich, Olsztyn 2004, s. 84.

⁴⁵ Pomyłki sądowe w przedstawionym zakresie odnoszą się nie tylko do błędnych decyzji polskich sędziów w zakresie niesłusznie orzeczonej kary śmierci. Zatrważającą liczbę pomyłek sądowych, w tym także w zakresie niesłusznych skazań, ukazują dane zamieszczone na stronie: <http://www.justicedenied.org/>, dostęp: 5.9.2012 r. Zob. także: *J. Izdorzycyk*, Reforma procesu karnego w Japonii, [w:] *J. Kasprzak, B. Młodziejowski* (red.), *op. cit.*, s. 49 i n.

⁴⁶ Porównaj: *A. Sowa*, *op. cit.*, s. 142 i n.

⁴⁷ *S. Waltoś*, *op. cit.*, s. 316.

przedstawionych propozycji ugruntowałyby także pozytywny wizerunek sądów w opinii społecznej. W demokratycznym państwie prawnym wzmocnienie unormowań odnoszących się do niesłusznie skazanych stanowiłoby wyraz szczególnej troski ustawodawcy o skrzywdzonych niesłuszną decyzją procesową. Każde działanie ludzkie jest obarczone ryzykiem popełnienia błędów. Konsekwencje tychże należałoby zabezpieczyć unormowaniami prawnymi w zakresie rehabilitacji osób niesłusznie skazanych.

Przedstawione wyniki badań pilotażowych dowiodły społecznej aprobaty omawianego problemu badawczego. Mam nadzieję, że sygnalizacja przedstawionych tu kwestii w przyszłości może stanowić asumpt do dalszych analiz kolejnych aspektów w przedmiocie rehabilitacji osób niesłusznie skazanych.

The rehabilitation of wrongfully convicted individuals and its effect on the court's image

Summary

Unjust convictions are a significant problem both for the judiciary and for representatives of investigative bodies, mainly due to fact that they affect the perception of the courts by society. The severity of codified and non-codified procedural burdens usually causes the wrongfully convicted person to suffer from long-term social stigma. Therefore, issues in connection with the rehabilitation of the wrongfully convicted seem to be of great significance, both in theory and in practice. The lack of sufficient legal provisions regulating this issue calls for a closer look at the actual form of compensation for individuals who were unjustly included in mandatory criminal proceedings as a result of the wrong decisions of certain representatives of judicial bodies.

Zasady kierowania wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹

Aleksandra Machowska*

Streszczenie

Odesłania prejudycjalne odgrywają istotną rolę w ujednoczeniu stosowania prawa unijnego na całym obszarze Unii Europejskiej oraz w zapewnieniu jednolitości jego interpretacji i obecnie stanowią ponad połowę wszystkich spraw wpływających do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Luksemburgu. Mimo przeszło 10 lat od daty wstąpienia przez Polskę do Unii Europejskiej liczba pytań prejudycjalnych kierowanych przez sądy polskie, w szczególności sądy powszechne, nie jest znaczna. Zadaniem niniejszej publikacji jest związane przedstawienie najważniejszych zagadnień wiążących się z problematyką kierowania pytań prejudycjalnych do Trybunału Sprawiedliwości i przegląd najistotniejszych orzeczeń mających znaczenie dla prawidłowego sformułowania pytania prejudycjalnego.

Odesłania prejudycjalne (wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, pytania prejudycjalne²) odgrywają istotną rolę w ujednoczeniu stosowania

* Sędzia Sądu Rejonowego w Gliwicach, w latach 2007–2011 delegowana do Ministerstwa Sprawiedliwości, w latach 2011–2013 członek zespołu powołanego przez Ministra Sprawiedliwości do opracowania zmian w prawie upadłościowym i naprawczym, obecnie uczestniczy w programie długoterminowej wymiany dla sędziów i prokuratorów organizowanym przez Europejską Sieć Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN) w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

¹ Pragnę wyrazić podziękowania *Mirosławowi Aleksejewowi*, kierującemu w Kancelarii Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej sekcją spraw w językach procedur: bułgarskim, chorwackim, czeskim, litewskim, łotewskim, niemieckim, polskim, słowackim i słoweńskim, za cenne uwagi.

² Wszystkie te nazwy są niemal równie często stosowane, przy czym polski przekład Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) postuluje się pojęciem „pytania” (art. 267 TFUE), Regulamin postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości w wersji polskiej – „odesłania prejudycjalnego” (tytuł III), a w poszczególnych artykułach tytułu III – „wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym”, podobnie jak to ma miejsce w Zaleceniach dla sądów krajowych, dotyczących składania wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Należałoby wskazać w tym miejscu, że pojęcie „pytania” należy jednak pozostawić dla oznaczenia każdej wątpliwości, której rozwiania oczekuje sąd krajowy, czyli pytań prejudycjalnych w ścisłym tego słowa znaczeniu, których we wniosku może być kilka. W takim zresztą znaczeniu pojawia się ono w art. 267 TFUE.

prawa unijnego³ na całym obszarze Unii Europejskiej oraz w zapewnieniu jednolitości jego interpretacji. W tym zakresie bardzo istotna funkcja przypada sądom krajowym, które przyczyniły się do sformułowania przez Trybunał Sprawiedliwości UE, w wyniku rozpoznania wniosków w trybie prejudycjalnym, wielu zasad prawa Unii Europejskiej, a tym samym – do rozwoju prawa Unii⁴. Pamiętać należy, że prawo unijne jest *de facto* częścią prawa krajowego państw członkowskich, a nadto – że obowiązuje utrwalona przez orzecznictwo Trybunału zasada pierwszeństwa prawa unijnego⁵. Prawo pierwotne Unii formułuje w tym zakresie szereg norm adresowanych zarówno do sądów krajowych, jak i do Trybunału Sprawiedliwości. Trybunał, na podstawie art. 19 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), zapewnia poszanowanie prawa w wykładni i stosowaniu traktatów⁶. Z kolei art. 267 Traktatu FUE precyzuje, że Trybunał Sprawiedliwości jest właściwy do orzekania w trybie prejudycjalnym o wykładni traktatów oraz o ważności wykładni aktów przyjętych przez instytucje, organy lub jednostki organizacyjne Unii⁷. Ten sam przepis w zdaniu drugim określa prawa i obowiązki sądów krajowych w zakresie kierowania wniosków w trybie prejudycjalnym do Trybunału.

I tak, jeżeli pytanie związane z wyżej wymienionymi kwestiami wykładni traktatów lub aktów prawnych zostało podniesione przed sądem krajowym, sąd ten może się zwrócić z pytaniem prawnym do Trybunału, jeśli uzna, że decyzja w tej kwestii jest niezbędna do wydania wyroku. Natomiast obowiązek wystąpienia z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym powstaje wówczas, gdy pytanie takie podniesione zostało przed sądem krajowym, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu według prawa wewnętrznego⁸. W polskim systemie prawa będą to: Sąd Najwyższy, Trybunał Konstytucyjny, Naczelny Sąd Administracyjny, sądy apelacyjne i okręgowe w przypadkach, gdy od ich orzeczeń nie przysługuje już skarga kasacyjna bądź kasacja⁹, ale także sądy rejonowe w wydziałach gospodarczych właściwych dla spraw upadłościowych i naprawczych, gdy orzekają jako sąd drugiej instancji.

Dodać należy, że samo pojęcie „sąd” jest interpretowane w sposób autonomiczny, z uwzględnieniem m.in. ustawowej podstawy działania organu kierującego wnioskiem, stałego charakteru organu, wiążącego charakteru jego orzeczeń, kontradiktoryjności postępowania, orzekania przez ten organ na podstawie przepisów prawa oraz niezależności organu¹⁰.

³ Na temat pojęcia prawa europejskiego zob. m.in. *M. Alt, M. Szpunar, Prawo europejskie*, Warszawa 2011, s. 1; *J. Barcik, A. Wentkowska, Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2014, s. 202 i n. Zob. również wyroki w sprawach: C-314/85, Foto-Frost, pkt 15 i C-283/81, CILFIT, pkt 7.

⁴ *J. Barcik, A. Wentkowska, Prawo...*, *op. cit.*, s. 318.

⁵ Na temat pierwszeństwa stosowania prawa UE, zob. m.in.: *J. Barcik, A. Wentkowska, Prawo...*, *op. cit.*, s. 292 i n.; *M. Saffjan*, [w:] *R. Adam, M. Saffjan, A. Tizzano, Zarys prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2014, s. 217 i n.

⁶ Artykuł 19 TUE, ust. 1 zd. 2. Od ogólnej zasady przewidzianej w tym przepisie są wyjątki określone w art. 275 i 276 TFUE i 10 Protokołu (nr 36) w sprawie postanowień przejściowych Traktatu z Lizbony.

⁷ Artykuł 267 TFUE, zd. 1.

⁸ Artykuł 267 TFUE, zd. 3.

⁹ Aczkolwiek odesłania prejudycjalne sądów karnych do TSUE zdarzają się stosunkowo rzadko. Na ten temat zob. *J. Barcik*, *Pytania prejudycjalne polskich sądów*, *Iustitia* 2013, Nr 3, s.149.

¹⁰ Pkt 9 Zaleceń. W odniesieniu do Polski za „sąd” w znaczeniu prawa UE uznawana jest również Krajowa Izba Odwoławcza. Najnowszy jej wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został skierowany postanowieniem z 18.6.2014 r. i zarejestrowany jako sprawa C-324/14 PARTNER *Apelski Dariusz*.

W literaturze podkreśla się, że relacja powstająca między sądem krajowym a Trybunałem w postępowaniu prejudycjalnym nie ma w żadnym wypadku nic wspólnego z „podrzędnością” czy „nadrzędnością”, ale jest to relacja prawdziwej współpracy, wykonywanej przez Trybunał jako rodzaj podmiotu pomocniczego wobec wymiaru sprawiedliwości¹¹, dialogu między sądami – sądem krajowym i Trybunałem Sprawiedliwości UE¹². Takie rozumienie instytucji odesłania prejudycjalnego wyraźnie wynika z ugruntowanego orzecznictwa Trybunału¹³.

Obecnie wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym stanowią ponad połowę wszystkich wpływających do Trybunału spraw¹⁴, postępowania prejudycjalne są zatem znaczną częścią rozpoznawanych przezeń spraw. W tym kontekście zastanawiające jest, że stosunkowo nieliczne są wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym pochodzące z Polski¹⁵, nadto – że najczęściej są to wnioski kierowane przez Naczelny Sąd Administracyjny, zaś znacznie rzadziej przez sądy powszechne¹⁶. Tymczasem sądy powszechne rozpoznają coraz więcej spraw, w których występuje element unijny. Zadaniem niniejszej publikacji jest zwięzłe przedstawienie najważniejszych zagadnień wiążących się z problematyką kierowania pytań prejudycjalnych do Trybunału Sprawiedliwości i przegląd najistotniejszych orzeczeń mających znaczenie dla prawidłowego sformułowania pytania prejudycjalnego.

Samo redagowanie wniosku nie stanowi obecnie problemu. W 2012 r. Trybunał wydał „Zalecenia dla sądów krajowych dotyczące składania wniosków w trybie prejudycjalnym”¹⁷, które w znacznym stopniu stanowią zbiór najistotniejszych zasad uprzednio wyrażonych w orzeczeniach. „Zalecenia” w sposób bardzo dokładny wyjaśniają wiele kwestii istotnych dla wszczęcia procedury prejudycjalnej.

Najważniejszym zagadnieniem z punktu widzenia sądu rozpoznającego wniosek strony o zwrócenie się do Trybunału Sprawiedliwości UE z pytaniem prejudycjalnym jest kwestia związania go takim wnioskiem stron. Trybunał niezmiennie podkreśla w swoim orzecznictwie, czemu również dobitnie dał wyraz w „Zaleceniach”, że wyłącznie sąd krajowy decyduje o tym, czy wystąpi z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym¹⁸, niezależnie od żądania stron wyrażonego

¹¹ Tak wskazano w pkt 5 Zaleceń dla sądów krajowych, dotyczących składania wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Tak też m.in. A. Tizzano [w:] R. Adam, M. Safjan, A. Tizzano, Zarys prawa..., op. cit., s. 340–341. Antonio Tizzano jest sędzią Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej od maja 2006 r., wcześniej, od października 2000 r., pełnił w Trybunale funkcję rzecznika generalnego.

¹² Tak orzecznictwo, por. wyrok w sprawie C-416/10, *Križan* i in, pkt 66; wyrok w sprawie C-210/06 *Cartesio*, pkt 91; wyrok w sprawie C-137/08 *VB Pénzügyi Lizing*, pkt 29.

¹³ Między innymi w wyroku w sprawie C-83/91 *Meilicke*, pkt 22; wyroku w sprawie C-186/90, *Durighello*, pkt 8; wyroku w sprawie C-283/81, *CILFIT*, pkt 7.

¹⁴ Według sprawozdania rocznego, opublikowanego na stronie Trybunału (www.curia.europa.eu), na 699 spraw w roku 2013 450 stanowiły wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Z kolei w tym samym roku na 701 zakończonych spraw 413 stanowiły postępowania prejudycjalne.

¹⁵ Łącznie od 1.5.2004 r. do końca 2013 r. – 60, 11 w 2013 r., gdy tymczasem Niemcy skierowały w 2013 r. 97 wniosków, Włochy – 62, Francja – 24, Holandia – 46, Belgia i Hiszpania – po 26. W rozbiciu na poszczególne lata od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej liczba polskich odesłań prejudycjalnych kształtowała się następująco: 2005 – 1, 2006 – 2, 2007 – 7, 2008 – 4, 2009 – 10, 2010 – 8, 2011 – 11, 2012 – 6. Dla porównania, w okresie od daty przystąpienia do Unii Europejskiej Bułgaria wniosła 65 wniosków, Republika Czeska – 34, Estonia – 15, Łotwa – 30, Litwa – 23, Węgry – 84, Rumunia – 63, Słowenia – 5, Słowacja – 24 (Sprawozdanie roczne za 2013 r., Statystyki, s. 105–109).

¹⁶ Nawet przy uwzględnieniu faktu, że prawo unijne w znacznym stopniu reguluje sprawy dotyczące podatków, opłat i in., mających charakter administracyjnoprawny, nie można tego zjawiska dostatecznie wytłumaczyć, ponieważ w innych państwach członkowskich te proporcje na ogół są odwrotne.

¹⁷ Dz. Urz. UE C z 2012 r. Nr 338, s. 1.

¹⁸ Pkt 10 Zaleceń; por także wyrok w sprawie C-283/81 z 6.10.1982, *CILFIT*, pkt 9 i 10.

w postępowaniu głównym (zatem w postępowaniu przed sądem krajowym, w którym powstała potrzeba zwrócenia się do Trybunału). Sąd krajowy, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu, musi mieć przy tym na względzie obowiązek, o którym mowa w art. 267 TFUE zd. 3: może nie wystąpić z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym tylko wtedy, gdy istnieje już orzecznictwo dotyczące rozpatrywanej kwestii, a w sprawie nie występuje nowy kontekst, rodzący poważne wątpliwości co do możliwości zastosowania w sprawie tego orzecznictwa, albo gdy właściwa wykładnia danego przepisu jest oczywista¹⁹. W pozostałych przypadkach, o ile zachodzą warunki określone w art. 177 TFUE, sąd ten jest obowiązany zwrócić się do Trybunału z urzędu, zatem nie czekając na inicjatywę stron w tym zakresie²⁰.

Wymaga podkreślenia, co wynika dobitnie z orzecznictwa TSUE, że wyłącznie do sądów krajowych, przed którymi toczy się spór i które wobec tego muszą przyjąć na siebie odpowiedzialność za wydane orzeczenie, należy ocena – w świetle konkretnych okoliczności danej sprawy – zarówno niezbędności orzeczenia prejudycjalnego do wydania wyroku, jak i znaczenia dla sprawy pytań skierowanych do Trybunału (domniemanie istotnego znaczenia pytań prejudycjalnych dla sprawy)²¹. Wynika z tego, z jednej strony, obowiązek sądów krajowych czuwania nad tym, aby prawidłowo stosować prawo unijne, z drugiej zaś – co do zasady – obowiązek Trybunału Sprawiedliwości UE wydania orzeczenia zawsze, gdy postawione pytania dotyczą wykładni prawa wspólnotowego.

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w przedmiocie wykładni przepisu prawa europejskiego może skierować każdy sąd – jest to zatem uprawnienie. Również w tym przypadku wyłącznie ten sąd podejmuje decyzję, czy konieczne jest przedstawienie Trybunałowi pytań prejudycjalnych. Nawet w przypadku, gdy istnieje przepis prawa krajowego, zgodnie z którym oceny dokonane przez sąd wyższej instancji są wiążące dla sądu krajowego, nie może on pozbawić tego ostatniego uprawnienia do przedłożenia Trybunałowi pytań dotyczących wykładni prawa Unii, będącego przedmiotem tej oceny prawnej, jeżeli uzna, że ocena dokonana przez sąd wyższej instancji mogłaby doprowadzić do wydania orzeczenia sprzecznego z prawem Unii lub gdy ma wątpliwości dotyczące wykładni prawa unijnego²². W będącej podstawą do sformułowania tego poglądu sprawie C-416/10 *Križan* i in. sąd krajowy, słowacki, orzekł w wyniku uchylenia swojego poprzedniego orzeczenia w drodze kasacji, a przepisy prawa słowackiego – podobnie jak ma to miejsce w przypadku prawa polskiego – nakazywały mu rozstrzygnąć spór zgodnie z opinią prawną wyrażoną przez odpowiednik polskiego Trybunału Konstytucyjnego.

¹⁹ Pkt 12 Zaleceń.

²⁰ Wyrok w sprawie C-283/81 z 6.10.1982, CILFIT, pkt 9.

²¹ Tak wyrok w sprawie C-416/10, *Križan* i in., pkt 53 i 54. Zob. także wyroki w sprawach: C-168/07 *Hartlauer*, pkt 24; C-470/11 *Garkalns*, pkt 17.

²² To stanowisko, wielokrotnie wyrażane przez TSUE, zostało ostatnio potwierdzone w wyroku w sprawie C-416/10, *Križan* i in., pkt 67 i 68, z przywołaniem poprzedniego orzecznictwa.

Jednak możliwość zadania pytania prejudycjalnego – i uzyskania merytorycznej odpowiedzi – istnieje tylko wówczas, gdy w ocenie sądu krajowego odpowiedź na nie jest niezbędna dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej przezeń sprawy w tym znaczeniu, że jest to właśnie ta sprawa, w której kierowany jest wniosek do Trybunału. Innymi słowy, nie jest możliwe kierowanie do Trybunału wniosków zawierających pytania, które nie mają związku z konkretną rozpoznawaną sprawą, mają charakter hipotetyczny lub zmierzają jedynie do poznania opinii Trybunału Sprawiedliwości UE, którego rolą jest przyczynianie się do sprawowania wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich, a nie formułowanie opinii konsultacyjnych w przedmiocie zagadnień ogólnych lub hipotetycznych²³.

Z tych powodów niezbędne jest, aby co do każdego z postawionych pytań dokładnie wyjaśnić, dlaczego wykładnia, o której dokonanie zwraca się sąd krajowy, jest dla rozstrzygnięcia sprawy niezbędna. Aby zatem możliwe było prawidłowe dokonanie oceny stanu faktycznego i prawnego, jak również określenie ram prawnych i faktycznych, potrzebnych do wskazania Trybunałowi wszelkich danych koniecznych do wydania merytorycznego orzeczenia, należy dokonać odesłania prejudycjalnego na takim etapie toczącego się postępowania głównego, gdy sąd krajowy zgromadził już dostateczny materiał dowodowy, umożliwiający prawidłowe opisanie istoty zagadnienia, z którym zwraca się do Trybunału, a więc najlepiej już po zakończeniu postępowania dowodowego²⁴.

Inaczej przedstawia się druga kwestia, w której Trybunał jest właściwy do orzekania w trybie prejudycjalnym, czyli stwierdzenia ważności aktów przyjętych przez instytucje, organy lub jednostki organizacyjne Unii. W tym bowiem zakresie właściwość Trybunału jest wyłączna i każdy sąd, który poweźmie wątpliwości co do ważności tego aktu, jest zobowiązany skierować do Trybunału stosowny wniosek, z podaniem powodów, które w ocenie sądu krajowego mogą wskazywać na nieważność aktu²⁵. Sąd krajowy może wprawdzie ocenić ważność aktu unijnego, jednak w przypadku stwierdzenia, że przedmiotowy akt jest nieważny, musi skierować pytanie do Trybunału Sprawiedliwości UE, nie ma bowiem kompetencji do uznania go za nieważny²⁶.

Zgodnie z art. 94 Regulaminu postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości UE wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym powinien zawierać kolejno:

- pytanie lub pytania skierowane do Trybunału;
- zwięzłe omówienie przedmiotu sporu oraz istotnych okoliczności faktycznych sprawy, jakie ustalił sąd odsyłający, lub co najmniej wskazanie okoliczności faktycznych, na jakich oparte są pytania;
- treść przepisów krajowych mogących mieć zastosowanie w sprawie oraz, w stosownym przypadku, wskazanie istotnego dla sprawy orzecznictwa sądów

²³ Wyrok w sprawie C-83/91 z 16.7.1992 r., *Meilicke*, pkt 25.

²⁴ Pkt 19 Zaleceń. Odnośnie do etapu postępowania por. *J. Barcik*, Pytania prejudycjalne..., *op. cit.*, s. 146.

²⁵ Pkt 15 i 16 Zaleceń.

²⁶ *A. Tizzano*, [w:] *R. Adam, M. Saffjan, A. Tizzano*, Zarys prawa..., *op. cit.*, s. 344.

krajowych; zarówno przepisy, jak i orzecznictwo należy powołać, podając dokładne odesłanie i miejsce publikacji (np. numer dziennika urzędowego lub zbioru orzeczeń albo adres strony internetowej²⁷);

- omówienie powodów, dla których sąd odsyłający rozpatruje kwestię wykładni lub ważności określonych przepisów prawa Unii Europejskiej, jak również związku, jaki dostrzega między tymi przepisami a uregulowaniami krajowymi, które znajdują zastosowanie w postępowaniu głównym.

Nadto należy, w stosownym przypadku, jak najbardziej precyzyjnie wskazać istotne dla sprawy przepisy prawa unijnego oraz, w razie potrzeby, krótko omówić argumenty stron w postępowaniu głównym.

Ewentualne niejasności lub oczywiste luki w tekście mogą zostać sprostowane zgodnie z procedurą krajową (może to nastąpić z urzędu lub o sprostowanie może poprosić Kancelaria Trybunału). W praktyce, w przypadku braku sprostowania z urzędu Kancelaria zawsze wezwie sąd krajowy o sprostowanie, jeżeli dostrzeże błędy pisarskie w treści pytań prejudycjalnych.

Odmowa orzekania przez Trybunał co do pytania prejudycjalnego jest możliwa tylko wówczas, gdy jest oczywiste, że wykładnia prawa Unii, o którą wnioskowano, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem sporu przed sądem krajowym, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje elementami stanu faktycznego albo prawnego koniecznymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na postawione mu pytania²⁸.

Nie istnieją żadne wymogi dotyczące samej formy wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Zazwyczaj jest to właściwe dla danej procedury krajowej orzeczenie sądu krajowego. Konieczne jest jednak zawarcie w takim orzeczeniu wszelkich danych niezbędnych do wydania orzeczenia przez Trybunał, w tym także – do zawiadomienia stron²⁹. Sądy krajowe, dla potrzeb postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości UE, powinny wskazać również pełnomocników, którzy reprezentują strony. Bardzo pożądane jest, aby we wniosku zostały wskazane również adresy kancelarii pełnomocników, tak aby możliwie najbardziej usprawnić postępowanie w trybie prejudycjalnym. W przeciwnym wypadku pracownicy Kancelarii Trybunału muszą poszukiwać w Internecie, co nie przyczynia się do przyspieszenia toku postępowania. Jest rzeczą niezwykle istotną, o której sądy często zapominają³⁰, aby w przypadku zmiany pełnomocnika w postępowaniu przed sądem krajowym zawiadomić o tym Trybunał i podać nowe dane teleadresowe³¹.

Orzeczenie takie musi również na tyle precyzyjnie i klarownie przedstawiać zarówno stan faktyczny i prawny, jak i wątpliwości sądu krajowego, żeby możliwe było na jego podstawie zorientowanie się, czego odesłanie dotyczy. Trybunał

²⁷ Zalecenia, wyjaśnienie do pkt 22.

²⁸ Wyrok w sprawie C-416/10 *Križan i in.*, pkt 54; wyroki w sprawach połączonych C-570/07 i C-571/07 *Blanco Pérez i Chao Gomez*, pkt 36; wyrok w sprawie C-509/10 *Geistbeck*, pkt 48.

²⁹ Pkt 20 Zaleceń.

³⁰ Przytoczone uwagi na temat ewentualnych uchybień i błędów przy sporządzaniu wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym mają charakter ogólny i dotyczą wniosków kierowanych przez sądy z różnych państw członkowskich.

³¹ Por. w tym zakresie pkt 30 Zaleceń.

bowiem nie przesyła stronom i państwom członkowskim oraz Komisji Europejskiej żadnych innych dokumentów, jedynie wniosek w wersji oryginalnej, wraz z przekładem na język urzędowy państwa, któremu wniosek jest przesyłany. Dlatego też, redagując orzeczenie zawierające wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, pamiętać należy, że jest ono tłumaczone na wszystkie języki oficjalne Unii Europejskiej, powinno zatem być napisane językiem jasnym, bez zbędnych elementów³², tak aby możliwe było dokonanie przekładu, który nie da podstaw do wątpliwości i niejednoznaczności sformułowań. Jeżeli wniosek jest obszerny, jego przekład zastępowany jest streszczeniem wniosku przetłumaczonym na języki urzędowe Unii Europejskiej. W takim przypadku to streszczenie przekładu jest podstawą dla zajęcia stanowiska przez państwa, do których jest ono kierowane. Należy jednak mieć na uwadze, że dokonanie streszczenia przekładu wniosku świadczy najczęściej o tym, że zawierał on treści zbędne z punktu widzenia prawidłowego udzielenia odpowiedzi na zadane pytania. Obserwuje się również, że przestanie państwom członkowskim streszczenia tłumaczenia wniosku (a zatem jego najistotniejszych fragmentów) ma pozytywny wpływ na formułowanie przez te państwa swoich uwag na piśmie w toczącym się postępowaniu, co przyczynia się do pozyskania większej liczby opinii na temat wykładni prawa unijnego.

W praktyce przygotowaniem tłumaczenia wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym na inne języki urzędowe Unii zajmuje się wydział tłumaczeń języka, w którym sformułowano wniosek. Jeżeli zachodzi taka potrzeba, opracowuje on dla tłumaczy innych języków objaśnienia niezbędne do zorientowania się, przykładowo, o jakiej instytucji prawa jest mowa we wniosku. Zarówno z uwagi na klarowność przekładu, jak i na precyzyjność opisu sprawy, wskazane jest postępowanie się, w miarę możliwości, zdaniami krótkimi, unikanie zdań wielokrotnie podrzędnie złożonych i zawierających zdania wtrącone.

Przy tej okazji warto wspomnieć o wartości, jaką mogłyby mieć szkolenia zarówno dla aplikantów, jak i dla sędziów w zakresie nie tylko formułowania wniosków zawierających pytania prejudycjalne, ale również – zwięzłego i klarownego prezentowania wyводу. Bezspornie byłoby to również korzystne dla codziennej pracy orzeczniczej sądów i przyczyniłoby się do lepszej komunikacji ze społeczeństwem poprzez zrozumiałe i precyzyjne redagowanie orzeczeń³³.

Nie można nie zwrócić uwagi na to, że sędzia krajowy redagujący orzeczenie zawierające wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym staje pomiędzy trudnym do wyważenia nakazem z jednej strony – zwięzłego formułowania wypowiedzi – a koniecznością zawarcia wszelkich informacji niezbędnych do udzielenia przez Trybunał odpowiedzi – z drugiej³⁴. Ponieważ w skrajnych

³² Pkt 21 Zaleceń.

³³ O tym, jak trudno jest przedstawić zwięzłe jakiegokolwiek zagadnienie, wiedzą z pewnością wszyscy absolwenci uczelni filologicznych i lingwistycznych, którzy stawali przed zadaniem np. napisania wypracowania na zadany temat z użyciem określonej liczby słów. Szkolenia takie powinny się odbywać w formie warsztatów prowadzonych przez kompetentnych filologów polonistów oraz doświadczonych sędziów orzekających w różnych kategoriach spraw. Tego typu ćwiczenia z pewnością są przydatne na każdym etapie kariery zawodowej, utrwalają bowiem prawidłowe nawyki językowe i uczą czynienia wyważonego użytku ze słów.

³⁴ Pkt 22 zd. 1 Zaleceń.

przypadkach niepełność wniosku może stać się przyczyną odrzucenia go przez Trybunał, być może z tego powodu wiele wniosków znacznie przekracza zalecaną liczbę 10 stron³⁵. Z kolei treść orzeczeń sądów polskich determinowana jest wymogami procedury nakazującej, aby postanowienia sądu i jego uzasadnienie (bo w takiej formie najczęściej formułowany jest wniosek do TSUE) zawierały określone elementy³⁶.

W praktyce bardzo ważną częścią wniosku, być może ważniejszą niż opis sprawy, jest możliwie dokładne wyjaśnienie, dlaczego sąd krajowy potrzebuje odpowiedzi Trybunału na zadane pytania prejudycjalne. Możliwe jest także, a przez Trybunał pożądanego, zwięzłe przedstawienie stanowiska sądu krajowego w przedmiocie zadanych pytań (innymi słowy, jakie jest zdanie sądu występującego z pytaniami prejudycjalnymi co do kwestii, która wzbudziła jego wątpliwości, czyli jaka w jego ocenie powinna być odpowiedź)³⁷. Nie jest to jednak element konieczny wniosku. Natomiast cenne jest wskazanie przez sąd krajowy, jak sprawa zostałaby rozstrzygnięta w przypadku udzielenia przez Trybunał różnych odpowiedzi; ułatwia to Trybunałowi ocenę przedstawionej sprawy i doniosłości odpowiedzi, której ma udzielić.

W przypadku gdy stan faktyczny lub prawny przedstawiony w odesłaniu prejudycjalnym jest niejasny lub niedokładny bądź gdy w ocenie Trybunału konieczne jest uzyskanie dodatkowych informacji w zakresie przydatności wydania orzeczenia wstępnego dla rozstrzygnięcia sprawy zawisłej przed sądem krajowym, Trybunał może się zwrócić do sądu odsyłającego z wnioskiem o wyjaśnienia³⁸. Wniosek taki nie ma jednak na celu sanowania braków odesłania prejudycjalnego w zakresie elementów wskazanych w art. 94 Regulaminu.

Podjmując decyzję o skierowaniu do Trybunału pytania prejudycjalnego, należy mieć na względzie treść art. 100 § 1 Regulaminu, zgodnie z którym Trybunał pozostaje właściwy do rozpoznania wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym tak długo, jak długo sąd, który skierował ten wniosek, nie cofnie go. Cofnięcie wniosku może zostać uwzględnione do chwili podania daty ogłoszenia wyroku do wiadomości stron, państw członkowskich, Komisji Europejskiej oraz, w stosownym przypadku, instytucji, organu lub jednostki organizacyjnej Unii, które przyjęły akt, którego ważności lub wykładni dotyczy spór, państw będących stronami Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym, niebędących państwami członkowskimi, i Urzędu Nadzoru EFTA, a w niektórych przypadkach również państw trzecich³⁹. Cofnięcie wniosku po tym terminie powoduje niemożność wydania wyroku przez Trybunał.

Poza oczywistym znaczeniem tego przepisu wynika z niego, że w praktyce Trybunał jest obowiązany prowadzić sprawę do końca, tzn. aż do wydania orzeczenia,

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Z takim samym podporządkowaniem orzeczenia nakazom proceduralnym mają do czynienia również sądy innych krajów, chociaż zapewne w różnym stopniu.

³⁷ Pkt 24 Zaleceń.

³⁸ Artykuł 101 § 1 Regulaminu.

³⁹ Artykuł 23 protokołu w sprawie Statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

czy to w formie wyroku, czy postanowienia, dopóki sąd składający wniosek nie cofnie go. Tymczasem zdarzają się przypadki, w których sprawa na poziomie krajowym już nie istnieje (np. gdy strona wszczynająca postępowanie przed sądem krajowym cofnęła pozew lub wniosek albo gdy doszło do zawarcia ugody przez strony postępowania przed sądem krajowym), a mimo to sąd krajowy nie cofnął wniosku ani nie powiadomił Trybunału o tym fakcie. Niejednokrotnie o wspomnianych przypadkach zawiadamiają same strony zainteresowane w sporze toczącym się przed sądem krajowym. Pamiętać jednak należy, że takie pismo strony nie ma żadnego waloru procesowego w postępowaniu prejudycjalnym, ponieważ dla Trybunału partnerem jest sąd krajowy, a nie strona w postępowaniu krajowym. Przyczyny takiego stanu rzeczy bywają różne. Czasem jest to zwykłe zapomnienie ze strony sądu krajowego, co jednak ma bardzo doniosłe konsekwencje w sferze kosztów materialnych i ludzkich, a niejednokrotnie także wizerunkowych, stawiając w negatywnym świetle dany sąd. Mimo bowiem zakończenia, z różnych przyczyn, postępowania głównego Trybunał kontynuuje toczące się postępowanie, w tym może przeprowadzić rozprawę, na którą stawią się przedstawiciele państw członkowskich, urzędnicy Komisji Europejskiej, a także – same strony postępowania głównego, zdumione kontynuacją postępowania, które zostaną narażone na niepotrzebne koszty⁴⁰ i stratę czasu, gdy przecież, przykładowo, zawarty już ugodę co do przedmiotu sporu w postępowaniu głównym. W takich sytuacjach, gdy Trybunał wcześniej uzyskał informację od strony postępowania głównego o zakończeniu postępowania przed sądem krajowym, możliwe jest jedynie wystąpienie do sądu, który skierował dany wniosek, o jego cofnięcie. Zdarza się jednak, że sądy krajowe ignorują takie wezwania lub udzielają odpowiedzi, która jest niejasna w treści, albo też zwlekają z odpowiedzią przez dłuższy czas. To powoduje dalsze toczenie się postępowania prejudycjalnego i generuje bardzo wysokie koszty, a także zwiększa obciążenie Trybunału i tym samym – wydłużenie statystycznego czasu trwania postępowań prejudycjalnych⁴¹.

Jedną z przyczyn zaniechania sądu krajowego w zakresie cofnięcia wniosku bywa również to, że w tym samym sądzie toczą się jeszcze inne sprawy o takim samym stanie faktycznym i prawnym, dla których rozstrzygnięcia istotna jest wykładnia dokonana przez Trybunał (np. w sprawach konsumenckich, pracowniczych, itp.), a w przypadku których już nie skierowano pytania do Trybunału. Podejście takie niczemu jednak nie służy, ponieważ nieistnienie na szczeblu krajowym sprawy, w której złożony został wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, powoduje, że wniosek dotyczy kwestii hipotetycznej (nie toczy się spór, dla którego rozstrzygnięcia niezbędna jest odpowiedź na pytanie, które powstało w toku postępowania głównego) i w efekcie skutkuje uznaniem go za niedopuszczalny. Dobrym rozwiązaniem, na wypadek gdyby zaistniała podobna

⁴⁰ Zgodnie z art. 143 Regulaminu postępowanie przed Trybunałem jest wolne od opłat, z zastrzeżeniem określonym w lit. a i b tego przepisu; co do zasady zatem, o kosztach orzeka sąd krajowy w postępowaniu głównym, ponieważ postępowanie prejudycjalne ma charakter postępowania incydentalnego w postępowaniu przed sądem krajowym.

⁴¹ Czas trwania postępowań prejudycjalnych w 2013 r. wyniósł 16,3 mies., w roku 2012 – 15,6 mies., przy czym w 2013 r. wpływ spraw z odwołań prejudycjalnych (450) był największy w historii działalności Trybunału (Sprawozdanie roczne za 2013 r., s. 10).

sytuacja, jest albo skierowanie do Trybunału wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym we wszystkich takich sprawach (wówczas Trybunał może połączyć wszystkie te sprawy do łącznego rozpoznania⁴²), albo połączenie ich w sądzie krajowym, według zasad procedury krajowej, i przesłanie do Trybunału jednego wniosku. Wtedy jednak należy koniecznie pamiętać o wymienieniu we wniosku wszystkich stron (uczestników) postępowania przed sądem krajowym, o czym sądom zdarza się zapominać. W obu przypadkach, nawet jeżeli w toku postępowania głównego dojdzie do zakończenia postępowania (umorzenia) w jednej ze spraw, nie stanie to na przeszkodzie wydaniu przez Trybunał merytorycznego orzeczenia.

The rules of applying to the Court of Justice of the European Union for a preliminary ruling

Summary

References for preliminary rulings are of key importance in the process of standardising the application of European Union law throughout its member states, as well as in ensuring a uniform interpretation. These cases currently constitute more than half of all the cases filed with the Court of Justice of the European Union in Luxembourg. Despite the fact that Poland acceded to the European Union over ten years ago, there have not been too many applications for preliminary rulings filed by Polish courts, particularly by common courts. The article aims to give a concise analysis of the most significant issues related to applying to the Court of Justice for a preliminary ruling, and provides a review of the most significant rulings in terms of an accurately formulated request for a preliminary ruling.

⁴² Artykuł 54 Regulaminu.

Termin na złożenie oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jako termin zawity prawa materialnego

*Grażyna Stefania Madej**

Streszczenie

Termin na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jest terminem zawitym prawa materialnego, co zostało jednolicie przyjęte w orzecznictwie sądowym oraz w doktrynie prawa. Ze stwierdzeniem tym wiążą się surowe konsekwencje związane z uznaniem, że po jego upływie spadek został przyjęty wprost (z wyłączeniem tej konsekwencji w stosunku do osób wymienionych w art. 1015 § 2 zd. 2 KC, które przyjmują spadek z dobrodziejstwem inwentarza), zaś złożone po terminie oświadczenie jest bezskuteczne.

Rygoryzm tego terminu w stosunku do osób małoletnich, co do których odrzucenie spadku warunkowane jest uprzednią zgodą sądu opiekuńczego, łagodzi dopuszczenie w drodze analogii stosowania przepisów o przedawnieniu, a mianowicie dotyczących zawieszenia biegu tego terminu na czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym.

Poniżej poddano analizie orzecznictwo Sądu Najwyższego i Sądu Apelacyjnego w Krakowie, wykazując, że analogia w stosowaniu przepisów o przedawnieniu do przedmiotowego terminu zawitego, celem złagodzenia konsekwencji jego upływu, jest pożądana, zwłaszcza jeśli chodzi o osoby małoletnie czy ubezwłasnowolnione. Słuszne jest także stwierdzenie, że dla zachowania tego terminu wystarczające jest złożenie do sądu pisemnego wniosku o przyjęcie oświadczenia (według treści art. 641 KPC). Wszystkie inne sytuacje procesowe winny być objęte

* Sędzia Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie.

konsekwencją uznania, że termin na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jest terminem zawitym prawa materialnego i tak jak inne prekluzje powoduje utratę tego prawa podmiotowego, tj. prawa do skutecznego złożenia oświadczenia po jego upływie.

Zagadnienia ogólne dotyczące uregulowania terminu w KC i KPC

Cywilistyczne uregulowanie pojęcia „termin” znajduje się zarówno w art. 110–116 KC, jak i w art. 164–166 KPC. Pojęcie to w terminologii prawniczej oznacza albo punkt czasowy (ściśle określony moment), albo też okres¹. W niniejszym artykule zasadniczo będzie ono występowało w tym drugim znaczeniu.

Upływ terminu (rozumianego jako okres) czy też jego nadejście (jako oznaczonego punktu czasowego) wywołuje istotne skutki zarówno na gruncie prawa cywilnego, jak i procedury cywilnej. Podstawowe znaczenie dla obydwu dziedzin cywilistyki (prawa materialnego i procedury) mają przy tym przepisy KC, ponieważ w nich uregulowane zostały sposoby obliczania terminu (art. 110–115 KC) mające zastosowanie także w procedurze cywilnej, która odsyła w art. 165 § 1 KPC do obliczania terminów według przepisów prawa cywilnego, czyli przepisów KC. Natomiast przepisy zamieszczone w rozdziale 4 KPC dotyczą tylko terminów procesowych i nie mają zastosowania w prawie cywilnym materialnym, bez względu na miejsce ich usytuowania, tj. bez względu na to, czy znajdują się w ustawie procesowej, czy regulującej zagadnienia materialnoprawne. Konsekwencją tego jest to, że nie podlegają one chociażby przywróceniu².

Terminy materialnoprawne mogą być terminami przedawnienia albo terminami zawitymi, przy czym – jak wyjaśnił Sąd Najwyższy³ – pojęcie terminu zawitego jest pojęciem doktrynalnym, które nie występuje w treści przepisów obowiązującego prawa. Określenie istoty terminów zawitych wiąże się z użyciem w konkretnym przepisie zwrotu, że prawo do wytoczenia powództwa czy zgłoszenia żądania wygasa, przy czym nie zawsze ustawodawca posługuje się tak jednoznacznym sformułowaniem.

Również w doktrynie wskazuje się na charakterystyczny dla tych terminów rygoryzm, polegający na utracie uprawnień do dochodzenia praw i roszczeń po upływie określonego terminu, a także na ukształtowanie tych przepisów jako norm imperatywnych (*stricti iuris*)⁴.

Ta wstępna uwaga ma istotne znaczenie w sferze konsekwencji określenia terminu na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jako terminu zawitego prawa materialnego.

¹ Tak: M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–449, Warszawa 2008, s. 516; *idem*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I, Warszawa 1997, s. 269; S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, Kodeks cywilny. Komentarz. Księga pierwsza. Część ogólna, Warszawa 2007, s. 448; A. Wolter, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1986, s. 332.

² Tak: S. Dmowski, [w:] K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I, Warszawa 1996, s. 534–535.

³ W uzasadnieniu wyroku z 10.10.2008 r., II CSK 216/08, Legalis.

⁴ Tak: C. Żuławska, [w:] G. Bieniek, H. Ciepła, S. Dmowski, J. Gudowski, K. Kołakowski, M. Sychowicz, T. Wiśniewski, C. Żuławska, Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom II, Warszawa 1997, s. 65.

Konsekwencje uregulowania terminu na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jako terminu zawitego

W doktrynie i orzecznictwie jednolicie wskazuje się, że termin na złożenie oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jest terminem zawitym prawa materialnego⁵. Postępowanie w sprawie przyjęcia lub odrzucenia spadku zostało uregulowane w art. 640–644 KPC, jednak materialnoprawny charakter tego terminu, mimo uregulowania go zarówno w przepisach KC, jak i KPC, rodzi daleko idące skutki, co zostanie zanalizowane na tle orzeczeń Sądu Najwyższego oraz Sądu Apelacyjnego w Krakowie.

Stosownie do treści przepisu art. 1012 KC spadkobierca może bądź przyjąć spadek bez ograniczenia odpowiedzialności za długi (przyjęcie proste), bądź przyjmując spadek z ograniczeniem tej odpowiedzialności (przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza), bądź też spadek odrzucić. Wedle zaś brzmienia art. 1015 § 1 KC oświadczenie to może być złożone w ciągu 6 miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania. Będzie to z reguły dzień śmierci spadkodawcy, ale nie tylko. W art. 1015 § 2 KC uregulowane zostały konsekwencje braku tego oświadczenia w ustawowym terminie: jest nią co do zasady uznanie prostego przyjęcia spadku. Jednak gdy spadkobiercą jest osoba niemająca pełnej zdolności do czynności prawnych albo osoba, co do której istnieje podstawa do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia, albo osoba prawna, brak oświadczenia spadkobiercy w tym terminie jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Przedmiotowe oświadczenie, według art. 1018 § 3 KC, składa się przed sądem lub przed notariuszem. Można je złożyć ustnie lub na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym.

Jak wskazano wyżej, przewidziany w art. 1015 § 1 KC termin na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jest terminem zawitym prawa materialnego. Tak ustawodawca uregulował charakter tego terminu. Skutki jego upływu i następstwo w sferze materialnej spadkobiercy są co do zasady nieodwracalne i wiążą się z prostym przyjęciem spadku (z zaznaczeniem możliwości uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu spadkobiercy działającego pod wpływem błędu lub groźby – art. 1019 § 2 KC – co wymaga jednak wykazania przesłanek ustawowych i zatwierdzenia przez sąd).

Istotne jest zatem ustalenie, czy do tego terminu (zawitego) można stosować na zasadzie analogii przepisy o przedawnieniu regulujące przerwę, czy też zawieszenie jego biegu. W ostatnich latach stanowisko Sądu Najwyższego dotyczące tego zagadnienia dość istotnie ewoluowało.

Rygorystyczne podejście do tej zasady przejawiające się w uznaniu utraty uprawnienia do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po upływie terminu sześciomiesięcznego i tym samym wykluczenie stosowania do

⁵ Tak SN w postanowieniach: z 20.11.2013 r., I CSK 329/13, Lex nr 1438781; z 13.12.2012 r., V CSK 18/12, Legalis; z 25.5.2012 r., I CSK 414/11, Legalis; nadto E. Niezbecka, [w:] A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IV. Spadki, Warszawa 2008, s. 214.

tego terminu przepisów regulujących przedawnienie roszczeń, w tym związanych z zawieszeniem, wstrzymaniem oraz przerwą biegu terminu, wyraził Sąd Najwyższy w postanowieniu z 13.12.2012 r.⁶ Sąd argumentował, że przewidziany w art. 1015 § 1 KC termin jest terminem zawitym prawa materialnego i do jego biegu mają zastosowanie przepisy art. 110–116 KC. Początek biegu tego terminu liczony jest oddzielnie dla każdego spadkobiercy i co do każdego z tytułów powołania. Ukształtowanie tego terminu jako zawitego oznacza zaś, że z chwilą jego upływu wygasa uprawnienie do skorzystania z tego prawa podmiotowego, zaś oświadczenie złożone po terminie jest bezskuteczne. Według sądu, nie ma żadnych możliwości przedłużenia tego terminu, a art. 1015 § 2 KC wymienia konsekwencje biernego zachowania się spadkobiercy w postaci prostego przyjęcia spadku, zaś w odniesieniu do osoby niemającej pełnej zdolności do czynności prawnych albo osoby, co do której istnieje podstawa do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia, albo osoby prawnej, niezłożenie oświadczenia w terminie oznacza przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Sąd uzasadnił orzeczenie o oddaleniu skargi kasacyjnej wniesionej między innymi przez przedstawiciela ustawowego osoby małoletniej tym, że miała ona realną możliwość wykonania tej czynności (w tym uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na odrzucenie spadku) przed upływem terminu sześciomiesięcznego. Sąd Najwyższy podzielił przy tym stanowisko sądu okręgowego, który wydał zaskarżone orzeczenie, że termin na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku nie uległ wydłużeniu o czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym, ponieważ niedopuszczalne jest przedłużenie terminu zawitego⁷.

Stanowisko Sądu Najwyższego zaprezentowane w przytoczonym wyżej orzeczeniu było w odniesieniu do osób małoletnich (ale i ubezwłasnowolnionych) stosunkowo rygorystyczne wobec konieczności uprzedniego uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego przez jego ustawowego przedstawiciela. Co do zasady termin sześciomiesięczny mógł być dochowany wraz z procedurą uzyskania stosownego orzeczenia sądu opiekuńczego, jednak nie we wszystkich przypadkach, ponieważ postępowanie sądowe, także z przyczyn niezależnych od wnioskodawcy, mogło ulec przedłużeniu poza ustawowe 6 miesięcy. Ta interpretacja regulacji ustawowej skutków terminu zawitego wprowadzała element przypadkowości. W stosunku do małoletnich było to często faktyczne skrócenie realnego terminu na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku. Co innego, gdy chodzi o osoby pełnoletnie, posiadające pełną zdolność do czynności prawnych, które oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku mogą złożyć także przed notariuszem, a ich oświadczenie nie wymaga zgody żadnego innego organu.

⁶ Postanowienie SN z 13.12.2012 r., V CSK 18/12, Legalis.

⁷ Podobnie we wcześniejszym orzeczeniu z 25.5.2012 r. (I CSK 414/11, Legalis) Sąd Najwyższy wyraził przekonanie, że termin na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jest terminem zawitym, a jego upływ powoduje utratę uprawnienia do jego skutecznego złożenia.

To wyżej opisane rygorystyczne stanowisko Sądu Najwyższego dotyczące konsekwencji zawitego charakteru terminu na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku uległo radykalnej zmianie w postanowieniu z 20.11.2013 r.⁸

Sąd potwierdził w nim zasadę ukształtowania terminu w art. 1015 § 1 KC na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jako terminu zawitego, którego upływ powoduje utratę uprawnienia do złożenia tego oświadczenia. Sąd Najwyższy, rozpoznając skargę kasacyjną, nie podzielił stanowiska sądu okręgowego dotyczącego wykładni art. 1015 KC i wskazał, że prowadziłyby ona do tego, że w przypadku dziedziczenia osób małoletnich oświadczenie o odrzuceniu spadku mogliby jego przedstawiciele ustawowi złożyć praktycznie w każdym terminie. Nie można zaś, zdaniem tego sądu, pominąć, że ten krótki, sześciomiesięczny termin jest podyktowany ważnymi względami, gdyż kwestia, kto ponosi ewentualnie odpowiedzialność za długi spadkowe, powinna być rozstrzygnięta jak najszybciej⁹. Co jednak istotne, Sąd Najwyższy we wskazanym orzeczeniu uznał, że złożenie wniosku o zezwolenie na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego powoduje zawieszenie na czas trwania postępowania biegu terminu na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku, określonego w art. 1015 § 1 KC. Argumentował, że możliwość złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego nie zależy wyłącznie od woli jego ustawowego przedstawiciela, dlatego ocena, czy zachował on termin do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku, powinna uwzględniać okoliczność, że nie ma on bezpośredniego wpływu na czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym, które może trwać dłużej niż ustawowe 6 miesięcy. Zdaniem Sądu Najwyższego przedstawiciel ustawy małoletniego nie powinien być w sytuacji gorszej niż każdy inny spadkobierca, powinien mieć możliwość wykorzystania całego terminu sześciomiesięcznego na złożenie w imieniu małoletniego oświadczenia o odrzuceniu spadku. Konieczność zaś uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego oznacza istnienie przeszkody do wykonania tego uprawnienia, co zdaniem Sądu Najwyższego powinno powodować skutki takie jak przerwa biegu terminu przedawnienia roszczenia. Po zakończeniu postępowania przed sądem opiekuńczym przedstawiciel ustawy małoletniego powinien przed upływem terminu sześciomiesięcznego, biegnącego dalej po wydaniu orzeczenia, złożyć oświadczenie o odrzuceniu spadku. Sąd powołał się przy tym na przyjętą już wcześniej w judykaturze praktykę stosowania w drodze analogii przepisów o przedawnieniu do biegu niektórych terminów zawitych¹⁰.

Należy podzielić (zdaniem autorki) słuszny pogląd o dopuszczalności stosowania w drodze analogii przepisów o przedawnieniu do biegu niektórych terminów zawitych – tu do terminu na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, który to termin powinien ulegać zawieszeniu na czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym. Dotyczy to oczywiście osób, w imieniu których nie można

⁸ Postanowienie SN z 20.11.2013 r., I CSK 329/13, OSNC 2014, Nr 9, poz. 93 – por. uzasadnienie.

⁹ Porównaj uzasadnienie postanowienia SN z 20.11.2013 r., I CSK 329/13, OSNC 2014, Nr 9, poz. 93.

¹⁰ Powołano uchwałę pełnego składu Izby Cywilnej SN z 20.5.1978 r., III CZP 39/77, OSNC 1979, Nr 3, poz. 40 oraz uchwałę pełnego składu Izby Cywilnej SN i Izby Administracyjnej SN z 30.12.1988 r., III CZP 48/88, OSNCP 1989, Nr 3, poz. 36.

skutecznie odrzucić spadku bez zgody sądu opiekuńczego, a więc osób małoletnich, ubezwłasnowolnionych całkowicie czy częściowo¹¹. Zaznaczyć należy, co znalazło wyraz w uzasadnieniu cytowanej uchwały Sądu Najwyższego z 20.5.1978 r., że stosowanie w drodze analogii do prekluzji niektórych przepisów o przedawnieniu powinno mieć charakter ograniczony, ponieważ w grę wchodzi tylko umiarkowana i ostrożna analogia, uzasadniona rygoryzmem terminów prekluzyjnych. Jednak za „ostrożną” analogią przemawia właśnie zabieg ustawodawcy, który nie uregulował odrębnie instytucji terminów zawitych, co przemawia za akceptacją stosowania przyjętych w systemie prawnym środków wykładni, w tym stosowanie w drodze analogii do przepisów regulujących terminy zawite – niektórych przepisów o przedawnieniu jako dotyczących instytucji zbliżonej¹².

Na tle tak zarysowanej koncepcji jako słuszne należy uznać stwierdzenie Sądu Najwyższego zawarte w uzasadnieniu postanowienia z 20.11.2013 r., który powołał tezę wcześniejszego swojego orzeczenia wydanego na tle regulacji art. 35 PrSpad46¹³, że termin do odrzucenia spadku zostałby zachowany także wówczas, gdyby przed jego upływem został w sądzie złożony wniosek o odebranie oświadczeń o odrzuceniu spadku.

Na tle aktualnie obowiązującego art. 1018 § 3 KC oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku można złożyć w sądzie lub przed notariuszem. Prawidłową formą jest forma ustna, ewentualnie pisemna z podpisem urzędowo poświadczonym. Także pełnomocnictwo do złożenia tego oświadczenia powinno być w formie pisemnej z podpisem urzędowo poświadczonym. Powołany natomiast przez Sąd Najwyższy art. 35 PrSpad46 określał termin złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku i konsekwencje braku tego oświadczenia. Artykuł 40 PrSpad46 stanowił, że oświadczenie to może być złożone tylko wobec sądu. Według obowiązującego wówczas art. 61 PostSpad46¹⁴ oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku spadkobierca składał sądowi spadku, o czym spisywało się protokół. Mogło być ono także złożone w sądzie grodzkim miejsca zamieszkania lub pobytu składającego oświadczenie. Po zmianie art. 61 PostSpad46, dekretem z 18.2.1955 r. o przekazaniu państwowym biuram notarialnym niektórych dotychczasowych czynności sądowych¹⁵, przyjmowanie oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku powierzono państwowym biuram notarialnym istniejącym w siedzibach sądów powiatowych i ich wydziałów zamiejscowych (ze wskazanymi wyjątkami). Prawo spadkowe, czy też Postępowanie spadkowe, nie regulowały w sposób szczegółowy formy złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, jak to jest obecnie w art. 1018 KC. Składniki tego oświadczenia wyszczególnione zostały w art. 62 PostSpad46. Na tle tej nieobowiązującej już regulacji Sąd Najwyższy wyraził zapatrywanie, że spisanie protokołu po upływie terminu z art. 35 PrSpad46 nie stoi na przeszkodzie uznaniu zawartego w tym

¹¹ Porównaj art. 156 KRO, art. 175 KRO, art. 178 § 2 KRO.

¹² Porównaj uzasadnienie uchwały pełnego składu Izby Cywilnej SN z 20.5.1978 r., III CZP 39/77, OSNC 1979, Nr 3, poz. 40.

¹³ Dekret z 8.10.1946 r. – Prawo spadkowe, Dz.U. Nr 60, poz. 328 ze zm., dalej jako: PrSpad46.

¹⁴ Dekret z 8.11.1946 r. o postępowaniu spadkowym, Dz.U. Nr 63, poz. 346 ze zm., dalej jako: PostSpad46.

¹⁵ Dz.U. Nr 9, poz. 56.

protokole oświadczenia co do spadku za skuteczne, jeżeli pisemne oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, podpisane przez spadkobierców i zawierające niezbędne dane, wpłynęło do sądu (notariatu) w terminie zakreślonym w art. 35 PrSpad46¹⁶. W uzasadnieniu wskazał, że art. 35 i 40 PrSpad46 zawierają zwrot o „złożeniu” oświadczenia, nie zawierają zastrzeżenia stwierdzającego bezskuteczność oświadczenia pisemnego, które wpłynęło w terminie. Tym samym protokół, o którym mowa w art. 61 PostSpad46, może być spisany po terminie z art. 35 PrSpad46. Co istotne, w uzasadnieniu orzeczenia Sąd Najwyższy zaznaczył, że termin z art. 35 PrSpad46 jest terminem prekluzyjnym i nie odnoszą się do niego przepisy ogólne prawa cywilnego o przerwie, dlatego pisemne oświadczenie spadkobierców złożone przed upływem terminu nie mogło spowodować przerwy. Sąd ten stwierdził natomiast, że w sprawie nie chodzi o przerwę, lecz o dochowanie terminu.

Brzmienie obecnie regulującego formę oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku art. 1018 KC nie budzi wątpliwości, że forma pisemna zwykła takiego oświadczenia nie jest skuteczna. Zatem wydawałoby się, że teza powołana wyżej, iż termin na odrzucenie spadku zostałby zachowany także wówczas, gdyby przed jego upływem został złożony wniosek w sądzie o odebranie oświadczenia o odrzuceniu spadku, może budzić wątpliwości wobec aktualnego brzmienia przepisu regulującego formę oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 1018 § 3 KC). Jednak stosowanie na zasadzie analogii przepisów o przedawnieniu do tego terminu zawitego przemawia za przychyleniem się do słusznej tezy, że termin na odrzucenie spadku zostałby zachowany także wówczas, gdyby przed jego upływem został w sądzie złożony wniosek o odebranie oświadczeń o odrzuceniu spadku (art. 123 § 1 pkt 1 KC stosowany na zasadzie analogii). Nadto na akceptację zasługuje powołana już wyżej teza z postanowienia z 20.11.2013 r., że po złożeniu wniosku do sądu opiekuńczego termin na odrzucenie spadku ulega zawieszeniu na czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym. Akceptacja tego stwierdzenia wynikająca z dopuszczenia stosowania w drodze analogii przepisów o przedawnieniu do terminów zawitych uzasadniona jest w przypadku osób małoletnich czy ubezwłasnowolnionych ze względów celowościowych, gdzie nawet staranne działanie ich przedstawicieli ustawowych może nie doprowadzić do zachowania sześciomiesięcznego terminu w przypadku dłuższej procedury sądowej. Natomiast w przypadku osób pełnoletnich, posiadających zdolność do czynności prawnych, nic nie stoi na przeszkodzie złożeniu notarialnego oświadczenia o odrzuceniu spadku w terminie ustawowym. Tym samym, zdaniem autorki, na akceptację zasługuje także stwierdzenie zawarte w wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 18.12.2012 r.¹⁷, że termin określony w art. 1015 § 1 KC należałoby uznać dla spadkobiercy, który przed jego upływem zwrócił się do sądu za zachowany, także gdy po jego upływie sąd odebrał od niego oświadczenie do

¹⁶ Postanowienie z 20.2.1963 r., I CR 109/63, OSNC 1964, Nr 3, poz. 51.

¹⁷ Wyrok SA w Krakowie z 18.12.2012 r., I ACa 1214/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

protokołu sądowego o przyjęciu lub odrzuceniu spadku¹⁸. Uznanie, że mamy tutaj do czynienia z terminem zawitym, powoduje konsekwencję w postaci utraty uprawnienia do złożenia oświadczenia po upływie tego terminu. W przypadku osób małoletnich w orzecznictwie dopuszczono stosowanie w drodze analogii przepisów o przedawnieniu do biegu terminu na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku; dotyczy to zawieszenia biegu terminu na czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym. W odniesieniu do osób posiadających pełną zdolność do czynności prawnych mogą one stosownie oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku złożyć przed notariuszem w terminie 6 miesięcy od uzyskania informacji o tytule powołania, ewentualnie w tym terminie mogą złożyć do sądu wnioski o odebranie tego oświadczenia. Czynności te zatamują skutek tego terminu zawitego w postaci utraty prawa skutecznego złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po upływie terminu.

Należy zaznaczyć, że przedmiotowe oświadczenie może być złożone także w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, ale dla zachowania terminu na złożenie tego oświadczenia stosownie żądanie powinno być zamieszczone już we wniosku. W żadnym razie nie jest obowiązkiem sądu orzekającego w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku domyślanie się, czy wnioskodawca wyraża wolę złożenia oświadczenia co do przyjęcia lub odrzucenia spadku, zwłaszcza że spadkobierca może złożyć takie oświadczenie przed notariuszem. Wyraźne sformułowanie żądania odebrania przez sąd przedmiotowego oświadczenia niejednokrotnie pozwoli także przewodniczącemu wydziału, do którego wniosek wpłynął, na wyznaczenie terminu posiedzenia jeszcze przed upływem terminu sześciomiesięcznego.

Time limit for filing a declaration on accepting or rejecting an inheritance as the final date under substantive law

Summary

The time limit for filing a declaration on accepting or rejecting an inheritance is the final date under substantive law, and it has been consistently assumed as such in the judicial practice of the courts as well as in the legal doctrine. This statement leads to some serious consequences from the fact that, upon the expiry of the final date, the inheritance is assumed to have been accepted unreservedly (this assumption does not apply to the persons listed in Article 1015 Paragraph 2

¹⁸ Porównaj także powołane uzasadnienie orzeczenia SN z 15.1.1990 r., III CZP 75/90, OSNC 1991, Nr 5–6, poz. 68.

Sentence 2 of the Polish Civil Code, for whom it is deemed that the inheritance is accepted, but is limited to the value of assets – without liability for debts). A declaration made after the final date is ineffective.

The stringency of this time limit is eased when applied to minors, who need the prior consent of a family court before rejecting their inheritance; just as with the application of relevant provisions on limitation, the course of the time limit is suspended for the duration of the family court proceedings.

The text sets out an analysis of judiciary decisions of the Supreme Court and of the Court of Appeals in Cracow. It indicates that the analogical application of the provisions on limitation to the discussed time limit, in order to ease the consequences of its expiry, is very desirable, particularly with regards to minors and to legally incapacitated persons. In addition, it fully justifies the statement that submitting a written request to court for the declaration to be admitted (in accordance with Article 641 of the Code of Civil Procedure) is sufficient for the time limit to be deemed to have been observed. Any other procedural situations should be covered by the consequences of the assumption that the time limit for making a declaration on accepting or the rejecting an inheritance is a final date under the provisions of substantive law, and that, as with any other preclusions, its expiry results in the loss of a substantive right, namely the right to effectively file a declaration after the time limit.

Materiał procesowy zgłaszany w pozwie w kontekście uprawnienia sądu do jego pominięcia

*Bartosz Pawlaczyk**

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza wymogów, jakie powinien spełniać pozew z punktu widzenia nałożonego na strony ciężaru wspierania postępowania (art. 6 § 2 KPC) oraz powiązanej z nim możliwości pominięcia przez sąd powołanych zbyt późno twierdzeń i dowodów (art. 207 § 6 KPC). Autor omawia też konsekwencje zaniechania przedstawienia w pozwie odpowiedniego materiału procesowego oraz podejmuje problem braku możliwości wystosowania do strony powodowej odpowiednich pouczeń (art. 210 § 2¹ KPC).

Wprowadzenie

Jak wiadomo, proces cywilny jest zjawiskiem dynamicznym. Co za tym idzie – da się w nim wyróżnić określone stadia, których początek i koniec odzwierciedlają pewne ważkie czynności procesowe. Z punktu widzenia postępowania pierwszoinstancyjnego szczególnego znaczenia nabiera podział na czynności związane z przygotowaniem rozprawy (art. 207–208 KPC) oraz samą rozprawę (art. 210, art. 217 § 1 KPC). Oba stadia swym zakresem obejmują etap gromadzenia materiału procesowego, który może być przez strony oferowany zarówno w pismach przygotowawczych, jak i w formie ustnego wniosku złożonego na rozprawie. Konsekwencją takiego założenia jest obecna redakcja art. 207 § 6 oraz art. 217 § 2 KPC, będących swego rodzaju normami sankcjonującymi względem normy ogólnej wynikającej z art. 6 § 2 KPC¹.

* Aplikant aplikacji prokuratorskiej w KSSiP, doktorant na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

¹ B. Karolczyk, Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym przed sądem pierwszej instancji, Warszawa 2013, s. 250.

Pierwszy z powołanych przepisów legitymuje sąd do pominięcia twierdzeń i dowodów, które zostały powołane zbyt późno na etapie czynności przygotowawczych². Na tle owych czynności rola szczególna przypada pozwowi, w którym z reguły przytaczane są pierwsze twierdzenia i dowody strony powodowej. Celem niniejszego artykułu jest analiza wymogów, jakie powinien spełniać pozew z punktu widzenia obowiązków stron sankcjonowanych właśnie przez art. 207 § 6 KPC i konsekwencji ich niewypełniania.

Pozew jako pismo procesowe

Niewątpliwie pozew jest pismem procesowym. Wszak jego esencję stanowią wnioski i oświadczenia strony powodowej składane poza rozprawą (art. 125 § 1 KPC). Co za tym idzie, właściwie skonstruowany pozew powinien spełniać ogólne warunki formalne stawiane pismom procesowym, wymienione przez ustawodawcę w art. 126 i art. 126¹ KPC. W przypadku spełnienia warunków kwalifikujących daną sprawę do rozpoznania w postępowaniu uproszczonym (art. 505¹ KPC) pozew powinien być wniesiony na urzędowym formularzu (art. 505² KPC). Wymóg ten aktualizuje się także, jeżeli powód jest usługodawcą lub sprzedawcą dochodzącym roszczeń wynikających z umów o: świadczenie usług pocztowych i telekomunikacyjnych, przewóz osób i bagażu w środkach komunikacji masowej, dostarczanie energii elektrycznej, gazu i oleju opałowego, dostarczanie wody i odprowadzanie ścieków, wywóz nieczystości lub dostarczanie energii cieplej (art. 187¹ KPC).

W piśmiennictwie przeważa stanowisko, że proces cywilny inicjowany jest z chwilą wniesienia pozwu³. Już sam ten fakt przesądza o szczególnym charakterze pozwu jako pisma procesowego. Stanowi on wszak z reguły pierwsze pismo składane w danej sprawie, w którym powód określa swoje żądanie i na jego uzasadnienie przytacza odpowiednie okoliczności faktyczne. Równocześnie z wniesieniem pozwu powód wytacza powództwo, to znaczy zgłasza żądanie wydania określonej treści wyroku, oparte na przedstawionych przez niego okolicznościach faktycznych. Powód występuje w nim z żądaniem urzeczywistnienia normy prawnej w drodze orzeczenia sądowego. W konsekwencji powództwo traktuje się w literaturze jako czynność procesową zawierającą oświadczenie wiedzy i woli powoda domagającego się od sądu udzielenia ochrony prawnej w stosunku do pozwanego⁴. Wobec tego, że pozew uzewnętrznia powództwo, relację pozwu i powództwa można z powodzeniem określić jako stosunek formy

² O tym, że art. 207 § 6 KPC traktuje o materiale procesowym zgłoszonym na etapie czynności przygotowujących rozprawę, zaś art. 217 § 2 KPC o rozprawie, przesądzają nie tylko językowe, lecz także systemowe dyrektywy interpretacyjne, w tym zwłaszcza *argumentum a rubrica*, odwołująca się do umiejscowienia interpretowanego przepisu w systematyce wewnętrznej tekstu normatywnego. Zobacz: K. Pleszka, Wykładnia rozszerzająca, Warszawa 2010, s. 51; M. Zieliński, Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki, Warszawa 2006, s. 73.

³ Tak m.in.: M. Jędrzejewska, [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza: postępowanie rozpoznawcze. Część druga: postępowanie zabezpieczające, tom I, Warszawa 2006, s. 439; H. Dolecki, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2005, s. 155; K. Knoppek, Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach, Warszawa 2008, s. 308. Odmiennie: W. Siedlecki, Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1971, s. 25.

⁴ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2007, s. 273.

do treści⁵. Warto zwrócić jednak uwagę, że rozróżnienie obydwu pojęć nie zawsze jest konsekwentnie przestrzegane przez ustawodawcę⁶. W odróżnieniu od samego pozwu treść powództwa może być wyjątkowo zgłoszona nie w drodze pisma procesowego, lecz w formie ustnej. Podstawę normatywną w tej kwestii kreuje art. 466 KPC, w myśl którego w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych pracownik lub ubezpieczony działający bez adwokata lub radcy prawnego może zgłosić powództwo ustnie do protokołu sporządzonego przez pracownika sądowego⁷. Poza samym powództwem kompetencja ta rozciąga się także na treść środków odwoławczych i innych pism procesowych składanych w sprawie. Oczywiście protokół zawierający ośnowę powództwa lub odwołania powinien odzwierciedlać wszystkie obligatoryjne składniki pozwu i może zawierać jego składniki fakultatywne⁸ (w tym naturalnie materiał procesowy).

Uwzględniając treść art. 187 § 1 KPC, można przyjąć, że powództwo składa się z dwóch elementów: żądania (*petitum*) oraz jego podstawy faktycznej (*causa petendi*). W rezultacie w poprawnie zbudowanym pozwie treść żądania musi być logiczną konsekwencją przytoczonych okoliczności faktycznych. Te zaś powinny być wskazane w taki sposób, aby zarówno sąd, jak i pozwany mogli bez trudności ustalić, co jest przedmiotem sporu⁹. Jest to równoznaczne z określeniem granic rozpatrywania sprawy przez sąd, który nie może wyrokować co do przedmiotu nieobjętego żądaniem (art. 321 § 1 KPC)¹⁰. Tym samym ten fragment powództwa determinuje zakres skutków zawiśnięcia sporu (*lis pendens*) oraz granice powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata* – art. 366 KPC)¹¹. Wiąże się z tym fakt, że poprawnie sformułowane *petitum* pozwu winno w zasadzie znaleźć dosłowne odzwierciedlenie w tenorze wyroku uwzględniającego powództwo. Warto zwrócić uwagę, że jakkolwiek wystawione w pozwie żądanie powinno być określone precyzyjnie, to dopuszczalne jest formułowanie go w sposób alternatywny¹² albo w postaci *facultas alternativa*¹³, o ile oczywiście przepisy prawa materialnego na to zezwalają. Bardziej złożony wydaje się natomiast problem formułowania żądań pozwu w sposób ewentualny, w tym nawet wzajemnie się wykluczający. Powództwa tego rodzaju nie znajdują bowiem osobnej podstawy w prawie materialnym oraz *de facto* pozwalają na omijanie przepisów o uiszczaniu opłat od żądań skumulowanych¹⁴.

⁵ H. Pietrzkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 275.

⁶ Porównaj art. 213 § 2 KPC w brzmieniu sprzed i po zmianie dokonanej ustawą z 1.3.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.

⁷ Zobacz: § 27 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12.12.2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej, Dz. Urz. MS Nr 5, poz. 22 ze zm.

⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014, s. 184.

⁹ W doktrynie wskazuje się na dwie teorie dotyczące zakresu przytoczeń uzasadniających żądanie pozwu. Zgodnie z teorią indywidualizacji dla spełnienia tego wymogu wystarczające jest wskazanie w pozwie stosunku prawnego, z którego wynika spór. Zgodnie natomiast z teorią substancjonowania pozwu konieczne jest przedstawienie wszystkich faktów uzasadniających żądanie pozwu. Porównaj: W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1974, s. 140; Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 29.

¹⁰ Zobacz: post. SN z 27.9.2000 r., V CKN 1099/00, Legalis.

¹¹ P. Telenga, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 264.

¹² Na przykład: gdy powództwo dotyczy zobowiązania przemienne – art. 356 KC.

¹³ Gdy po stronie pozwanego dłużnika istnieje uprawnienie do zwolnienia się od świadczenia poprzez spełnienie innego świadczenia – np. art. 533, art. 897 KC.

¹⁴ P. Telenga, *op. cit.*, s. 264.

Należy zgodzić się ze sformułowanym w literaturze stwierdzeniem¹⁵, że za dopuszczalnością tego rodzaju rozwiązania przemawia treść art. 191 KPC¹⁶ oraz względy praktyki, w tym zwłaszcza problem asymetrycznego dostępu stron procesowych do informacji wynikających z potencjalnych źródeł dowodowych¹⁷.

Dokładnie określone żądanie oraz przytoczenie okoliczności faktycznych je uzasadniających stanowią bezwzględne, obligatoryjne elementy powództwa, a przez to współtworzą minimalną strukturę treści pozwu. W literaturze można spotkać pogląd utożsamiający właśnie owe dwa elementy z roszczeniem procesowym, które stanowi przedmiot procesu cywilnego¹⁸. Oprócz nich, zgodnie z art. 187 § 1 pkt 1–2 KPC, do względnie obligatoryjnych składników pozwu ustawodawca zalicza oznaczenie wartości przedmiotu sporu oraz wskazanie okoliczności uzasadniających właściwość sądu. Względność tych elementów polega na tym, że wartość przedmiotu sporu nie musi być dookreślona, jeżeli przedmiotem sprawy jest oznaczona kwota pieniężna¹⁹, zaś przytoczenie okoliczności uzasadniających właściwość sądu aktualizuje się „w miarę potrzeby”²⁰.

Zgodnie z art. 187 § 2 KPC pozew może zawierać także składniki fakultatywne, które mogą, ale nie muszą współtworzyć jego treści. W myśl tego przepisu w grę wchodzi wnioski o: udzielenie zabezpieczenia, nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności, przeprowadzenie rozprawy pod nieobecność powoda, wezwanie na rozprawę świadków i biegłych, przeprowadzenie dowodu z innych środków dowodowych, w tym zażądanie na rozprawę dowodów znajdujących się w sądach, urzędach lub u osób trzecich. Niektóre składniki pozwu wynikać mogą także z przepisów szczególnych zawartych w kodeksie (np. wniosek o przypoznanie – art. 84 § 1 KPC – wniosek o zabezpieczenie dowodu – art. 310 KPC – czy wniosek o rozpoznanie sprawy w postępowaniu nakazowym – art. 484¹ § 2 KPC) lub nawet innych ustawach, np. wniosek o rozpoznanie sprawy w postępowaniu grupowym z art. 6 ustawy z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym²¹. Zupełnie zbędne jest natomiast uzewnętrznienie w pozwie wniosków o dokonanie czynności, które sąd ma obowiązek przedsięwziąć z urzędu. W praktyce nagminnie spotkać można pozwy, których autorzy wnoszą o wydanie wyroku zaocznego, względnie o rozpoznanie sprawy w postępowaniu odrębnym upominawczym w razie zaistnienia ustawowych przesłanek.

¹⁵ B. Karolczyk, Formułowanie twierdzeń pozwu oraz zasada *da mihi factum dabo tibi ius* w postępowaniu zwyczajnym w świetle nowelizacji KPC, MoP 2013, Nr 7, s. 346–347; por. zwłaszcza przywołany tam przykład oparcia powództwa na przepisach o umowie leasingu i bezpodstawnym wzbogaceniu.

¹⁶ Zarówno doktryna, jak i orzecznictwo stoją na stanowisku, że sformułowanie roszczenia pozwu w sposób ewentualny stanowi szczególny przypadek kumulacji roszczeń z art. 191 KPC. H. Pietrzkowski, *op. cit.*, s. 278; wyr. SN z 31.1.1996 r., III CRN 58/95, Legalis.

¹⁷ Asymetria ta występuje zwłaszcza w sprawach z zakresu prawa pracy, gdzie większa część istotnego materiału dowodowego znajduje się w posiadaniu pozwanego pracodawcy.

¹⁸ H. Pietrzkowski, *op. cit.*, s. 47–48 i 276.

¹⁹ Tym samym obowiązek wskazania wartości przedmiotu sporu odpada w przypadku zdecydowanej większości typowych pozwów o zapłatę i jego wykonanie nie może być egzekwowane w trybie art. 130 § 1 KPC.

²⁰ Należy uznać za celowe powołanie się na okoliczności uzasadniające właściwość sądu w każdym przypadku, gdy powód korzysta z przepisów o właściwości przemiennej (art. 31–37¹ KPC), względnie powołuje się na zawartą uprzednio umowę prorogacyjną (art. 46 KPC). W tej kwestii por. jednak art. 202 *in principio* KPC. Z reguły nie jest natomiast konieczne powoływanie okoliczności uzasadniających właściwość rzeczową sądu. Można jednak wyobrazić sobie i taką sytuację, w której ich wskazanie będzie co najmniej celowe.

²¹ Dz.U. z 2010 r. Nr 7, poz. 44.

Zawartość merytoryczna tego rodzaju „żądań” sformułowanych w pozwie jest zbliżona do wniosku o wydanie sprawiedliwego wyroku, mającego oparcie w przepisach prawa²².

Skutki zaniechania przedstawienia materiału procesowego w pozwie

Jak wynika z powyższych rozważań, pozew stanowi pismo procesowe, którego funkcją jest zainicjowanie sporu sądowego i określenie jego ram podmiotowo-przedmiotowych. Aktualny model koncentracji materiału procesowego niejako wymusza jednak przypisanie pozwowi także funkcji koncentracyjnej²³. Wszak z art. 187 § 1 pkt 2 *in principio* KPC wynika bezwzględny obowiązek zamieszczenia w jego treści okoliczności faktycznych uzasadniających zgłoszone w nim żądanie. Z punktu widzenia prawa procesowego cywilnego realizacja tego obowiązku przybiera postać twierdzeń, w których powód opisuje fakty, z jakich wywodzi swoje roszczenie. Jedynym fakultatywnym dopełnieniem tych twierdzeń będą rozważania prawne, w których zaproponowana zostanie subsumcja owych faktów pod normy prawne wyinterpretowane z określonych przepisów prawa materialnego²⁴. Z kolei, stosownie do brzmienia art. 126 § 1 pkt 3 *in fine* KPC, jednym z elementów każdego pisma procesowego (a więc także pozwu) jest wskazanie dowodów na poparcie przytoczonych okoliczności. W przypadku pozwu będą to w szczególności wzmiankowane wcześniej okoliczności faktyczne uzasadniające zgłoszone przez powoda roszczenie. W rezultacie na materiał procesowy zgłaszany w pozwie składać się będą najczęściej twierdzenia i służące ich wykazaniu dowody. Można jednak wyobrazić sobie również sytuację, w której powód – antycypując przyszłe stanowisko procesowe pozwanego – będzie się starał już w treści pozwu zwalczyć potencjalne zarzuty pozwanego własnymi kontrzarzutami²⁵. W takiej konfiguracji w osnowie pozwu wysłowione będą także zarzuty, a więc twierdzenia, jakie powód przytoczy na odparcie twierdzeń strony przeciwnej.

Ponieważ pozew z zasady stanowi pierwszy przejaw wypowiedzi procesowej powoda, żaden z powołanych w nim elementów materiału procesowego nie może być uznany za przytoczony zbyt późno, a w konsekwencji pominięty na podstawie art. 207 § 6 KPC. Nie ma zatem bezwzględnej potrzeby odnoszenia się w pozwie do twierdzeń wynikających z wezwania do zapłaty, odpowiedzi na takie wezwanie albo ewentualnych rokowań przedprocesowych. Pojawia się jednak pytanie o ujemne konsekwencje niezrealizowania przez powoda powinności

²² Podobnie K. Knoppek, *op. cit.*, s. 311.

²³ B. Karolczyk, *Koncentracja materiału...*, *op. cit.*, s. 227.

²⁴ Zgodnie z zasadami *iura novit curia* oraz *da mihi factum, dabo tibi ius* powód nie ma obowiązku wskazywania w pozwie podstawy prawnej żądania, a takie wskazanie i tak sądu nie wiąże. Zgodnie jednak z utrwaloną linią orzecznictwa wskazanie takiej podstawy nie pozostaje bez znaczenia dla przebiegu postępowania, gdyż pośrednio wytycza ono okoliczności istotne z punktu widzenia prawa materialnego, które ostatecznie zastosuje sąd. Determinuje więc zakres postępowania dowodowego oraz aktualizuje ciężar dowodu, stanowiąc tym samym informację istotną dla pozwanego w kontekście przygotowania jego obrony. Omawiana kwestia przeszła w orzecznictwie bardzo ciekawą ewolucję. Zobacz: B. Karolczyk, *Koncentracja materiału...*, *op. cit.*, s. 241–243 oraz powołaną tam literaturę i orzecznictwo. Ostatecznie powołany autor nie zaleca, aby w sytuacjach wątpliwych zawodowy pełnomocnik zamieszczał w pozwie twierdzenia o prawie, które jednoznacznie „wpisywałyby” roszczenie w określone ramy prawne, chyba że mamy do czynienia z kumulacją roszczeń lub sformułowaniem w sposób ewentualny. B. Karolczyk, *Formułowanie twierdzeń...*, *op. cit.*, s. 351.

²⁵ Na przykład: w sytuacji gdy jest prawdopodobne, że pozwany będzie bronił się materialnoprawnym zarzutem przedawnienia, powód może już w pozwie zawrzeć własny zarzut przerwania biegu przedawnienia.

uzewnętrznienia w pozwie wystarczającego materiału faktyczno-dowodowego. Taką konsekwencją może być pominięcie przytoczeń późniejszych (z powołaniem się na dyspozycję art. 207 § 6 KPC), względnie – w razie ich braku – oddalenie pretensji powoda, stosownie do zasad rządzących rozkładem ciężaru twierdzenia i ciężaru dowodu w procesie cywilnym²⁶. Wątpliwości budzi jednak sytuacja, w której powód nie wywiązał się z nałożonych nań ciężarów w najmniejszym nawet stopniu i sformułował pozew pozbawiony jakiegokolwiek podstawy faktycznej i dowodowej. W odniesieniu do podstawy faktycznej sytuacja wydaje się bardziej klarowana. Wszak pismo pozbawione okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie nie może być rozpoznane jako pozew. Konsekwencją takiego stanu rzeczy winno zasadniczo być wezwanie jego autora do uzupełnienia tego braku w trybie art. 130 § 1 i 2 KPC. W judykaturze podkreśla się przy tym, że zastosowanie tego trybu możliwe jest jedynie w przypadku całkowitego braku przytoczenia jakiegokolwiek okoliczności faktycznych²⁷. Pogląd ten wypada podzielić jako znajdujący normatywne oparcie w treści art. 187 § 1 pkt 2 *in principio* KPC. Artykuł 187 KPC nie kreuje jednak dla pozwu wymogów w zakresie wskazania środków dowodowych na poparcie przytoczonych w nim okoliczności, odsyłając w tej kwestii do wymogów formalnych wszystkich pism procesowych (art. 125 § 1 pkt 3 *in fine* KPC). Problem polega na tym, że braki dowodowe nie są brakami formalnymi i nie usuwa się ich w trybie art. 130 § 1 i 2 KPC²⁸. Trudno też przyjąć, żeby braki te uniemożliwiały nadanie sprawie dalszego biegu albo przesądzały kategorycznie o jej przyszłym wyniku, gdyż polskiej procedurze cywilnej znanych jest wiele faktów, które dowodu nie wymagają²⁹. Nie można *ex ante* wykluczać skuteczności powództwa, którego podstawa oparta jest wyłącznie o tego rodzaju fakty. Poza tym nie każde pismo procesowe musi przecież bezwzględnie zawierać dowody na poparcie przytoczonych w nim okoliczności³⁰. Z tych przeto powodów nie sposób podzielić zaprezentowanego w piśmiennictwie stanowiska, że przytoczenie w pozwie samych okoliczności bez dowodów jest tak samo bezwartościowe jak przytoczenie samych dowodów bez okoliczności³¹. Tym samym nie można zgodzić się też z wyrażanym niekiedy poglądem, że brak wskazania w ogóle dowodów na poparcie przytoczonych w pozwie okoliczności obliguje przewodniczącego do wezwania powoda do uzupełnienia tegoż braku w terminie tygodniowym oraz do zwrotu pozwu po bezskutecznym upływie terminu³². Możliwość zastosowania trybu z art. 130 § 1 i 2 KPC w odniesieniu do braków dowodowych pojawia się jedynie w przypadku, gdy dane środki dowodowe zostały powołane w pozwie,

²⁶ Zobacz: H. Dolecki, Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1998, s. 57–58.

²⁷ Postanowienia: SN z 14.12.2001 r., V CKN 1713/00, Legalis; SA w Katowicach z 10.9.2012 r., V ACz 667/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl; SA w Krakowie z 4.9.2012 r., I ACz 1218/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

²⁸ Postanowienie SA w Rzeszowie z 11.1.2013 r., I ACz 897/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

²⁹ Porównaj art. 228–231 KPC.

³⁰ W praktyce w sprawach, których istota koncentruje się wokół sporu o prawo, a nie sporu o fakty, na porządku dziennym są pisma przygotowawcze stron, w których prezentują one wyłącznie wywody prawne mające na celu przekonanie sądu o trafności ich stanowiska procesowego.

³¹ A. Mączyński, Brak dowodu jako brak formalny pozwu, Prawo Spółek 2009, Nr 4, s. 52.

³² *Ibidem*. Podobnie T. Wiśniewski, Przebieg procesu cywilnego, Warszawa 2009, s. 70–71; post. SA w Rzeszowie z 22.10.2004 r., I ACz 681/04, LEX nr 156487.

lecz z pewnych przyczyn powód zaniechał ich doprecyzowania albo dołączenia do pozwu³³ lub też obowiązek dołączenia pewnych dokumentów wynikał będzie z przepisów szczególnych. Co za tym idzie, w zasadzie wyłączną konsekwencją nieprzedstawienia w pozwie jakiegokolwiek materiału dowodowego może być ryzyko przegrania sporu, a w najlepszym wypadku – zastosowania względem powoda reżimu art. 207 § 6 KPC (gdy będzie on usiłował materiał ten zaoferować na późniejszym etapie postępowania). Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że pominięcie takich dowodów nie jest w procesie nieuniknione. Powód może przecież uprawdopodobnić brak winy, niespowodowanie zwłoki w rozpoznaniu sprawy lub powołać się na klauzulę innych wyjątkowych okoliczności (art. 207 § 6 *in fine* KPC). Nie wolno też zapominać o uprawnieniu sądu do przeprowadzenia dowodu *ex officio* (art. 232 zd. 2 KPC).

Minimalna treść materiału procesowego oferowanego w pozwie

Z formalnego punktu widzenia powód nie musi więc w pozwie formułować wniosków dowodowych na poparcie swego stanowiska. Jeżeli jednak nie może mieć pewności co do środków obrony pozwanego, a zależy mu na korzystnym wyniku postępowania i nie chce zdawać się na dyskrecjonalną władzę sądu, to powinien takie wnioski zawrzeć w treści pozwu³⁴. Pojawia się więc pytanie, jakie twierdzenia i wnioski dowodowe winny być zawarte w pozwie, tak by (na dalszym etapie postępowania) uniknąć zarzutu zbyt późnego ich przytoczenia. Innymi słowy: chodzi o zrekonstruowanie swego rodzaju minimum zawartości materiału procesowego oferowanego w typowym pozwie z punktu widzenia uniknięcia zastosowania przez sąd sankcji z art. 207 § 6 KPC.

Przystępując do tego problemu, należy pamiętać, że w świetle rzeczzonego przepisu sąd nie jest zobowiązany do automatycznego pomijania twierdzeń i dowodów, których strona nie złożyła w pozwie. Ocena, czy określone elementy materiału procesowego są spóźnione, należy każdorazowo do sądu³⁵. Przepis nie stanowi przecież o pominięciu twierdzeń i dowodów zaoferowanych po złożeniu pozwu, lecz sankcją tę rozciąga tylko na materiał spóźniony. Co za tym idzie, chwila złożenia pism wskazanych w art. 207 § 6 KPC nie wyznacza sztywnej granicy, która tamowałaby powoływanie twierdzeń i dowodów na późniejszym etapie postępowania (por. art. 217 § 1 KPC), lecz stanowi czasowy punkt odniesienia dla oceny, czy istniała procesowa potrzeba powołania twierdzeń i dowodów³⁶.

Zdaniem *K. Weitz*a i *P. Grzegorzcyka* o tym, czy strona powinna powołać określone twierdzenia lub dowody już w pozwie, decyduje to, czy pozostają one w logicznym związku z uzasadnieniem jej żądania³⁷. Tezę tę należy zaaprobować

³³ Można więc wezwać do uzupełnienia braków formalnych poprzez przedłożenie wymienionego w załącznikach dokumentu, który nie został załączony do pozwu, lub wskazanie danych świadka, na którego powód powołuje się w uzasadnieniu swego pozwu.

³⁴ Podobnie *B. Karolczyk*, *Formułowanie twierdzeń...*, *op. cit.*, s. 344.

³⁵ Tak zwłaszcza: *K. Weitz*, *P. Grzegorzcyk*, [w:] *T. Ereciński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012, s. 1002; odmiennie *B. Karolczyk*, *Koncentracja materiału...*, *op. cit.*, s. 251.

³⁶ *K. Weitz*, *P. Grzegorzcyk*, *op. cit.*, s. 1002–1003.

³⁷ *Ibidem*, s. 1004.

i wzbogacić o spostrzeżenia własne. Otóż prawidłowo sformułowane żądanie pozwu bez wątplenia powinno się opierać na przepisach prawa materialnego. Konsekwencją tego jest nader stanowcze stwierdzenie, że od powoda wymaga się powołania wszystkich twierdzeń i dowodów wymaganych przez przepisy materialnoprawne jako podstawa danego roszczenia. Na gruncie systemu prekluzji, funkcjonującej w uchylonym postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, orzecznictwo wykształciło pogląd, że prekluzja ta odnosiła się wyłącznie do twierdzeń i dowodów dotyczących bezpośrednio zgłoszonego w pozwie roszczenia³⁸. Mimo zmiany systemu koncentracji materiału procesowego pogląd ten zachował aktualność w obecnym stanie prawnym³⁹. W konsekwencji treść ciężaru twierdzenia i ciężaru dowodu precyzuje powodowi prawo materialne, w szczególności zaś te jego normy, które stanowią bezpośrednią podstawę dochodzonego przezeń roszczenia. Przykładowo więc przy powództwach o zapłatę odszkodowania z tytułu czynu niedozwolonego powód będzie zobligowany do podniesienia już w pozwie twierdzeń i dowodów w zakresie zawinionego zachowania pozwanego (art. 415 KC), wysokości poniesionej szkody (art. 361 § 2 KC) i związku przyczynowego (art. 361 § 1 KC). Te elementy składają się bowiem na całość jego roszczenia, a zatem – przy zupełnej pasywności pozwanego – wystarczą do wydania wyroku uwzględniającego powództwo. Konsekwencją zaniechania przedstawienia któregokolwiek z nich w pozwie winno więc być zasadniczo ich pominięcie na późniejszym etapie sprawy.

Problem pouczeń

Wypada zwrócić uwagę, że wraz z wprowadzeniem nowego systemu koncentracji materiału procesowego⁴⁰ został na sąd nałożony obowiązek kierowania do stron pouczeń, których treść winna między innymi przytaczać brzmienie całego art. 207 KPC. W przypadku pozwu obowiązek ten wynika z art. 210 § 2¹ KPC i znajduje zastosowanie w odniesieniu do każdej strony, o ile nie jest ona zastępowana przez profesjonalnego pełnomocnika (w odniesieniu do tego przepisu pod tym pojęciem rozumieć należy: adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub radcę Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa). W tej kwestii pojawia się jednak ważki problem wystosowania takiego rodzaju pouczenia do powoda. Należy zgodzić się z zaprezentowanym w literaturze poglądem, że sankcja, jaką przewiduje art. 207 § 6 KPC, ma charakter na tyle doniosły, iż trudno sobie wyobrazić jej zastosowanie względem strony występującej bez fachowego pełnomocnika, która nie byłaby o tej sankcji pouczona⁴¹. Z analogicznego założenia

³⁸ Wyroki SN: z 12.5.2006 r., V CSK 55/06, Legalis; z 3.2.2010 r., II CSK 286/09, OSNC 2010, Nr 9, poz. 125.

³⁹ Tak: B. Karolczyk, *Koncentracja materiału...*, *op. cit.*, s. 248.

⁴⁰ Spośród dwóch teoretycznych modeli środków skupienia materiału procesowego w zmianie dokonanej ustawą z 16.9.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381) niewątpliwie bardziej widoczny jest wpływ systemu dyskrecyjnej władzy sędziego. K. Weitz, *System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] K. Markiewicz [red.], *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, Warszawa 2011, s. 22.

⁴¹ P. Telenga, *op. cit.*, s. 300.

wyszedł też ustawodawca, wprowadzając art. 210 § 2¹ KPC⁴². Tymczasem – z wyłączeniem sytuacji wyjątkowych⁴³ – sąd nie ma technicznej możliwości pouczenia powoda o ujemnych następstwach jego niewywiązania się z ciężaru wspierania postępowania na etapie redagowania treści pozwu (a konkretnie części faktyczno-dowodowej pozwu). Może to uczynić najczęściej dopiero w chwili doręczenia stronie powodowej zawiadomienia o terminie rozprawy, względnie zobowiązania do złożenia kolejnego pisma przygotowawczego (por. art. 207 § 5 KPC). Wychoząc z takiego założenia, w piśmiennictwie krytykuje się przedmiotowe rozwiązanie jako traktujące nierówno poszczególne strony procesu cywilnego, zarzucając mu nawet niekonstytucyjność⁴⁴. Warto zauważyć, że w poprzednim stanie prawnym naruszenia zasady równości stron dopatrywano się w uprzywilejowaniu strony powodowej, która na przygotowanie kompletnego pozwu mogła poświęcić nawet kilka lat, zaś pozwany miał na to tylko dwa tygodnie⁴⁵. W chwili obecnej krytyka w odniesieniu do nierównej pozycji stron uległa więc odwróceniu.

Jakkolwiek zarzut niekonstytucyjności omawianej regulacji wydaje się co najmniej przesadzony⁴⁶, wypada zgodzić się z twierdzeniem, że jej zastosowanie może w pewnych wypadkach zachwiać równością stron w prezentacji zgromadzonego przez nie materiału. Remedium na ten mankament wprowadził jednak sam ustawodawca, przewidując, że nie mogą zostać pominięte te twierdzenia i dowody, których spóźnione przytoczenie nie jest wynikiem zawinionego działania powoda. Jeżeli bowiem ustawa procesowa wprost przewiduje, że o pewnych jej regulacjach obywatel musi być pouczony, to takie pouczenie stanowi warunek *sine qua non* ewentualnego przypisania mu winy w ich naruszeniu. W rezultacie uprawdopodobnienie braku winy powinno być dla powoda w takim przypadku jedynie formalnością. Akceptując taki tok rozumowania, trudno jednocześnie uznać art. 207 § 6 KPC za przepis martwy w odniesieniu do materiału prezentowanego w pozwie⁴⁷. Znajduje on bowiem pełne zastosowanie w odniesieniu zarówno do powoda zastępowanego przez profesjonalnego pełnomocnika, osoby której przed wytoczeniem powództwa udało się doręczyć stosowne pouczenie⁴⁸, jak i do powoda, który nie zadał sobie minimalnego trudu uprawdopodobnienia swego niezawinienia w uchybieniu ciężarowi wspierania postępowania.

⁴² Zobacz: pkt III.7 uzasadnienia projektu ustawy, druk sejmowy IV kadencji nr 4332.

⁴³ Można sobie wyobrazić uczynienie zadość obowiązkowi pouczenia jedynie w sytuacji, gdy przyszyły powód poinformował sąd o zamiarze rychłego wniesienia powództwa. Najczęściej może to nastąpić w formie: zawiązania do próby ugodowej, wniosku o zabezpieczenie dowodu, wniosku o zabezpieczenie, wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, wniosku o przyznanie zwolnienia od kosztów sądowych, złożonych przed wszczęciem postępowania.

⁴⁴ B. Karolczyk, Rozważania o braku zwłoki jako podstawie uwzględnienia spóźnionego materiału procesowego na gruncie art. 207 § 6 oraz 217 § 2 KPC, SP 2012, Nr 1, s. 128–129; *idem*, Koncentracja materiału..., *op. cit.*, s. 251 i 258.

⁴⁵ Na tle uchylonego art. 479¹⁴ § 1 KPC zob. zwłaszcza wypowiedź: A. Tomaszka, [w:] Ł. Piebiak, Prekluzja procesowa – postępowanie w sprawach gospodarczych, MoP 2007, Nr 9, s. 446–447; M. Domagalski, Przepisy nie zastąpią aktywności przedsiębiorcy, Rzeczpospolita z 4.3.2008 r.

⁴⁶ Trybunał Konstytucyjny uznał za zgodną z Konstytucją RP dalej idącą regulację zawartą w dawnym art. 505⁵ § 1 i 2 KPC, wprowadzającą prekluzję procesową w postępowaniu uproszczonym (por. wyr. TK z 13.1.2004 r., SK 10/03, OTK-A 2004, Nr 1, poz. 2), chociaż miała ona zastosowanie także wtedy, gdy strona działała bez fachowego pełnomocnika, a nadto nie była warunkowana żadnym uprzednim pouczeniem.

⁴⁷ Takie sugestie odnosi do art. 207 § 6 KPC: M. Manowska [w:] M. Manowska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2013, s. 399.

⁴⁸ Zobacz przypis 43.

Procedural evidence submitted in a statement of claim in light of the court's right to disregard such evidence

Summary

This article aims to analyse the requirements that should be met by a statement of claim in light of the burden of supporting court proceedings imposed on the parties to the proceedings (Article 6 Paragraph 2 of the Code of Civil Procedure – CCP) and the related right of the court to disregard any statements and evidence submitted too late (Article 207 Paragraph 6 of the CCP). The author also discusses the consequences of failing to provide sufficient evidence, and points out the court's problem of not being able to address the claimant with relevant instructions (Article 210 Paragraph 2¹ of the CCP).

Kilka uwag o wyroku warunkowo umarzającym postępowanie

*Michał Błoński**

Streszczenie

Artykuł porusza problematykę konstrukcji wyroku warunkowo umarzającego postępowanie. Wyrok ten, choć nie ma charakteru skazującego, przesądza sprawstwo i winę oskarżonego, nakładając na niego, w okresie próby, wskazane w ustawie obowiązki.

W opracowaniu została poruszona kwestia możliwości obciążenia oskarżonego obowiązkiem naprawienia szkody w sytuacji, gdy korzysta on z umowy ubezpieczenia, na mocy której szkoda winna zostać pokryta przez ubezpieczyciela. Wyrażono pogląd o braku podstaw do nałożenia na oskarżonego tego obowiązku, a traktowanie odpowiedzialności karnej w oderwaniu od przepisów prawa cywilnego nie znajduje przekonującego uzasadnienia.

W artykule poddano analizie warunkowe umorzenie postępowania w prawie karnym skarbowym. Uznano, że z instytucji tej może skorzystać oskarżony, który nie uiścił uszczuplonej, wymagalnej należności do czasu wydania wyroku, jeżeli to nie na nim ciążył obowiązek jej uiszczenia.

Materialnoprocesowa instytucja warunkowego umorzenia postępowania karnego odgrywa istotną rolę w praktyce orzeczniczej. Obok wyroku skazującego wyrok warunkowo umarzający postępowanie jest rozstrzygnięciem, które prelatuje zasadę domniemania niewinności oskarżonego i przesądza o sprawstwie i winie w zakresie czynu, który jest przypisywany oskarżonemu. Ten rodzaj orzeczenia występuje na gruncie Kodeksu postępowania karnego, w Kodeksie

* Adiunkt w Katedrze Postępowania Karnego i Kryminalistyki Uniwersytetu Łódzkiego, sędzia Sądu Okręgowego w Łodzi, wykładowca KSSiP.

karnym skarbowym (art. 41), a brak go w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia. Wyrok warunkowo umarzający postępowanie zawiera wiele cech wspólnych z wyrokiem skazującym, ale posiada też elementy charakterystyczne tylko dla tej formy zakończenia postępowania w fazie jurysdykcyjnej, opisane w art. 342 § 1 KPK.

Komparycja wyroku warunkowo umarzającego postępowanie odpowiada treści art. 413 § 1 pkt 1–4 KPK. W szczególności należy podkreślić, że zasadne jest umieszczenie w tej części wyroku wszystkich oskarżycieli, czyli nie tylko oskarżyciela publicznego, ale też oskarżycieli posiłkowych – subsydiarnego czy ubocznych, a także oskarżyciela prywatnego, jeżeli postępowanie toczyło się w trybie prywatnoskargowym. W doktrynie wyrażane jest stanowisko, że w wyroku nie oznacza się oskarżyciela posiłkowego, chyba że w sprawie został wniesiony akt oskarżenia w trybie określonym w art. 330 § 2 KPK, o ile prokurator nie uczestniczy w rozprawie¹. Także w praktyce nierzadko obserwuje się pomijanie w wyroku oskarżycieli posiłkowych ubocznych, co jednak nie znajduje umocowania w świetle art. 413 § 1 pkt 1 KPK, który postępuje się określeniem „oskarżycieli” i nie rozróżnia tym samym oskarżyciela publicznego czy posiłkowego subsydiarnego od oskarżycieli posiłkowych ubocznych. Źródłem pomijania w wyroku innych oskarżycieli niż publiczny może być § 25 ust. 1 tzw. instrukcji sądowej, zgodnie z którym w orzeczeniach wymienia się sygnaturę akt, stanowiska służbowe oraz imiona i nazwiska sędziów lub referendarzy sądowych, oskarżyciela publicznego i protokolanta, a także imiona i nazwiska ławników². Należy jednak zaznaczyć, niezależnie nawet od rangi aktu prawnego, w którym został on zawarty, że dyspozycja wskazanego przepisu dotyczy wszelkich orzeczeń wydawanych w ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości, natomiast zakres art. 413 § 1 KPK, mający charakter ustawowy, zawęża się do wyroków wydawanych na podstawie KPK. Z drugiej strony uchybienie to, choć stanowiące obrazę wskazanego przepisu, nie może mieć wpływu na treść zaskarżonego orzeczenia i tym samym stanowić skutecznego zarzutu odwoławczego. W judykaturze podnosi się, że pominięcie w komparycji wyroku nawet oskarżyciela publicznego stanowi uchybienie, ale nie tego rodzaju, żeby mogło mieć jakikolwiek wpływ na treść wyroku³. Nie zmienia to jednak faktu, że sporządzając wyrok, należy czynić to w sposób odpowiadający analizowanemu przepisowi oraz starannie, m.in. poprzez umieszczenie w wyroku tego prokuratora, który był obecny na rozprawie w dacie zamknięcia przewodu sądowego i udzielenia głosu stronom.

W sprawach wnoszonych przez oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego (art. 330 § 2 KPK) nie umieszcza się w komparycji wyroku prokuratora, i to niezależnie od tego, czy uczestniczył on w rozprawie. Prokurator nie jest bowiem w takiej sprawie oskarżycielem, a biorąc udział w rozprawie, pełni funkcję rzecznika interesu społecznego, nie zaś strony procesu. W wyniku decyzji prokuratora wydanych

¹ L.K. Paprzycki, [w:] L.K. Paprzycki (red.), J. Grajewski, S. Steinborn, Komentarz aktualizowany do art. 413 KPK, LEX/el., stan prawny na 1.11.2014 r.

² Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 12.12.2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej, Dz. Urz. MS Nr 5, poz. 22 ze zm.

³ Porównaj: wyr. SA w Katowicach z 9.6.2009 r., II AKa 137/09, KZS 2010, z. 1, poz. 62.

w postępowaniu przygotowawczym, które skutkowały wniesieniem subsydiarnego aktu oskarżenia, prokurator utracił przymiot strony poprzez tzw. konsumpcję skargi publicznej, czego dalszym skutkiem jest brak możliwości zaskarżenia zapadłego orzeczenia. Zgodnie z art. 422 § 1 KPK prawo żądania sporządzenia uzasadnienia wyroku sądu I instancji przysługuje stronom, a w wypadku wyroku warunkowo umarzającego postępowanie wydanego na posiedzeniu także pokrzywdzonemu, a prokurator stroną w takiej sprawie nie jest. Podobne uregulowanie dotyczy prawa do wniesienia apelacji (art. 444 KPK).

W części wstępnej wyroku warunkowo umarzającego postępowanie należy zawrzeć opis i kwalifikację prawną czynu, którego popełnienie oskarżyciel zarzucił oskarżonemu (art. 413 § 1 pkt 4 KPK). Ta część orzeczenia powstaje w wyniku przepisania do wyroku zarzutów oskarżenia i kwalifikacji prawnej z wniosku o warunkowe umorzenie postępowania albo z aktu oskarżenia. Sąd nie może dokonywać w tym zakresie żadnych modyfikacji czy opuszczeń, gdyż miejscem na korektę opisu czynu czy kwalifikacji prawnej jest sentencja wyroku. Należy częściowo zgodzić się z judykatem Sądu Apelacyjnego w Krakowie, że niedopuszczalne, bo godzące w powagę sądów, a nawet Rzeczypospolitej Polskiej, w której imieniu wydawane są wyroki, jest przytaczanie w treści wyroku słów wulgarnych. Sąd ten wskazał, że zadaniem sądu I instancji było nakazać prokuratorowi, by takie słowa eliminował z aktu oskarżenia⁴. Bezsporne jest, że oskarżyciel, w tym prokurator, nie powinien zamieszczać tego rodzaju określeń. Sąd jednak nie ma prawnie skutecznych instrumentów oddziaływania na oskarżyciela, aby ten usunął poszczególne słowa ze skargi po jej wniesieniu do sądu. Z chwilą wniesienia skargi następuje wszczęcie postępowania sądowego, a akt oskarżenia czy wnioski o warunkowe umorzenie postępowania określają granice oskarżenia. Sąd nie jest związany ani opisem, ani kwalifikacją prawną zarzucanego czynu⁵. Powyższe oznacza, że oskarżyciel nie może dokonywać modyfikacji w treści skargi po jej wniesieniu do sądu, a czynić może to wyłącznie sąd. Tym samym, chcąc wyeliminować określone stwierdzenia w opisie czynu, sąd winien je pominąć poprzez opisanie na nowo zachowania oskarżonego. Przy ogłaszaniu jednak treści wyroku nie da się uniknąć jednorazowego przytoczenia owych wulgaryzmów, gdyż odczytaniu podlega również czyn w formie zarzuconej przez oskarżyciela. Sytuacja ulegnie zmianie w wyniku nowelizacji KPK, która wejdzie w życie z dniem 1.7.2015 r.⁶ poprzez dodanie § 1a do art. 418 KPK, zgodnie z którym przy ogłaszaniu wyroku będzie można pominąć treść zarzutów oskarżenia.

Zgodnie z art. 342 § 1 KPK w wyroku warunkowo umarzającym postępowanie należy dokładnie określić czyn oskarżonego, wskazać przepis ustawy karnej, pod który czyn podpada, oraz oznaczyć okres próby. Opis przypisanego czynu winien spełniać wymogi wyroku skazującego. W szczególności należy baczyć, aby opis czynu zawierał wszystkie znamiona danego typu rodzajowego przestępstwa

⁴ Porównaj: wyr. SA w Krakowie z 26.11.2013 r., II AKa 233/13, KZS 2013, z. 12, poz. 41.

⁵ Porównaj: wyr. SN z 4.2.2014 r., II KK 262/13, OSNKW 2014, Nr 9, poz. 68; wyr. SN z 17.4.2013 r., IV KK 351/12, OSNKW 2013, Nr 8, poz. 69.

⁶ Ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2013 r. poz. 1247.

przypisywanego oskarżonemu, choć nie musi on być dokonywany w języku ściśle prawniczym⁷. Dopuszczalne jest pominięcie dosłownego brzmienia wskazanych w ustawie znamion, lecz użyte inne określenia muszą odpowiadać desygnatom znamion zawartych wprost w konkretnym przepisie, mają być sformułowaniami równoważnymi językowo⁸. W celu uniknięcia zdekompilowania znamion przypisanego przestępstwa zasadne jest posługiwanie się raczej pojęciami użytymi *explicite* przez ustawodawcę.

Wyrok warunkowo umarzający postępowanie musi zawierać wskazanie przepisu ustawy karnej, którego dyspozycję oskarżony wyczerpał swoim zachowaniem. Zbędne jest ponowne opisywanie znamion danego przestępstwa w sentencji, jeżeli zostało to prawidłowo uczynione w komparycji wyroku. Jeżeli sąd uzna za niezbędne dokonanie zmiany opisu czynu czy uzupełnienie określonych elementów, zachodzi konieczność ponownego sformułowania opisu czynu w sentencji wyroku. Gdy dochodzi do warunkowego umorzenia postępowania w sprawie, w której oskarżonemu zarzucono więcej niż jedno przestępstwo, w sentencji należy zamieścić opisy tylko tych czynów, co do których sąd dokonuje korekty.

Wyrok warunkowo umarzający nie zawiera w swym brzmieniu stwierdzenia o uznaniu oskarżonego za winnego, co odróżnia go konstrukcyjnie od wyroku skazującego i nie stygmatyzuje oskarżonego⁹, np.: „uznając, że oskarżony XY wyczerpał dyspozycję zarzucanego czynu, tj. art. 278 § 1 KK, i na podstawie art. 66 § 1 KK i art. 67 § 1 KK umarza warunkowo postępowanie na okres 2 (dwóch) lat próby”. Taką redakcją sentencji wyroku uznać należy za prawidłową, uwypuklającą odmiennosć wyroku skazującego od warunkowo umarzającego postępowanie. Zważywszy jednak, że omawiane orzeczenie przesądza sprawstwo i winę oskarżonego, dopuszczalne byłoby skonstruowanie sentencji w sposób odpowiadający w części wyrokowi skazującemu¹⁰, np.: „oskarżonego XY uznaje za winnego popełnienia zarzucanego czynu wyczerpującego dyspozycję art. 278 § 1 KK i na podstawie art. 66 § 1 KK i art. 67 § 1 KK umarza warunkowo postępowanie na okres 2 (dwóch) lat próby”.

W podstawie prawnej warunkowego umorzenia postępowania należy powołać art. 66 § 1 KK i art. 67 § 1 KK (ewentualnie też § 3 art. 66 KK, jeżeli czyn zagrożony jest karą przekraczającą 3 lata pozbawienia wolności). Zbędne jest wskazywanie art. 66 § 2 KK, który zawiera przesłankę negatywną analizowanej instytucji¹¹. W sentencji nie opisuje się przesłanek uzasadniających zastosowanie warunkowego umorzenia postępowania. Odzwierciedleniem tego, że stały się one podstawą analizy sądu, jest właściwa konstrukcja podstawy prawnej. Nie jest konieczne podawanie, wobec jakich czynów zapada rozstrzygnięcie o warunkowym

⁷ Wyrok SN z 5.12.2013 r., II KK 212/13, OSNKW 2014, Nr 5, poz. 38; wyr. SA w Katowicach z 5.6.2014 r., II AKa 136/14, www.orzeczenia.ms.gov.pl; J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego, Warszawa 2014, stan na 2.6.2014 r., Legalis.

⁸ Wyrok SN z 24.6.2013 r., V KK 435/12, www.sn.pl; wyr. SA w Katowicach z 16.1.2014 r., II AKa 397/13, KZS 2014, z. 4, poz. 69; wyr. SA w Łodzi z 21.1.2013 r., II AKa 285/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl

⁹ Porównaj: E. Samborski, Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych, Warszawa 2011, s. 389.

¹⁰ Porównaj: K. Eichstaedt, [w:] D. Świecki (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom II, Warszawa 2013, s. 34.

¹¹ Odmiennie: R.A. Stefański, [w:] J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom II, Warszawa 2004, s. 580.

umorzeniu, jeżeli instytucja ta dotyczy wszystkich czynów zarzucanych oskarżonemu, gdyż umarzane jest wtedy całe toczące się postępowanie. Wobec tego, że dopuszczalne jest warunkowe umorzenie postępowania co do niektórych czynów i uniewinnienie oskarżonego lub bezwarunkowe umorzenie w zakresie pozostałych, to w takim przypadku należy zaznaczyć, których czynów dotyczy warunkowe umorzenie postępowania.

Rudymentalne znaczenie ma wskazanie w wyroku okresu próby, gdyż instytucja warunkowego umorzenia ma charakter probacyjny. Okres ten wynosi od 1 roku do 2 lat, co umożliwia jego orzeczenie w wymiarze np. 1 roku i 7 miesięcy (art. 67 § 1 KK). Zaczyna on biec następnego dnia po uprawomocnieniu się wyroku. W praktyce dominuje określanie okresu próby w wymiarze 1 roku albo 2 lat. Wydaje się, że z uwagi na ów relatywnie krótki okres, taki sposób procedowania nie jest słuszny, gdyż nie uwzględnia indywidualnych i odmiennych sytuacji oskarżonych. Okres próby wynoszący, np. rok i kilka miesięcy może w konkretnej sytuacji najlepiej realizować funkcję probacyjną omawianej instytucji. Wyznaczenie okresu próby ze wskazywaniem dodatkowo liczby dni nie znajduje racjonalnego uzasadnienia. Brak w ogóle orzeczenia okresu próby stanowi rażące naruszenie przepisu prawa procesowego – art. 413 § 1 pkt 5 KPK¹² – ale też prawa materialnego, tj. art. 67 § 1 KK.

Obligatoryjnym elementem wyroku jest zobowiązanie sprawcy do naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem w całości lub w części, jeżeli szkoda została przestępstwem wyrządzona (art. 67 § 3 KK). Artykuł 67 § 3 KK nie przewiduje możliwości orzeczenia zadośćuczynienia za doznaną krzywdę¹³. Przy ustaleniu wysokości szkody nie uwzględnia się odsetek¹⁴. Należy oznaczyć sposób i termin naprawienia szkody, a także wskazać podmiot, na rzecz którego ma ona zostać naprawiona. Nie orzeka się tego obowiązku, gdy przed wydaniem wyroku szkoda została w całości naprawiona¹⁵. Nie jest dopuszczalne orzeczenie obowiązku naprawienia szkody, jeżeli roszczenie wynikające z popełnienia przestępstwa jest przedmiotem innego postępowania albo o roszczeniu tym prawomocnie orzeczono, np. w postępowaniu cywilnym (art. 415 § 5 KPK).

Wątpliwości budzi kwestia zasadności orzeczenia naprawienia szkody od oskarżonego, jeżeli korzysta on z ubezpieczenia i na mocy umowy z ubezpieczycielem ten ostatni jest zobowiązany do przejścia zobowiązania. W literaturze przedmiotu został wyrażony pogląd, że z materialnoprawnego punktu widzenia jedynie wcześniejsze pokrycie szkody przez ubezpieczyciela, czyli przed wydaniem wyroku przez sąd, uzasadnia odstąpienie od orzeczenia obowiązku naprawienia szkody, ponieważ szkoda już nie istnieje. Podstawą odstąpienia od wskazanego orzeczenia może też być treść art. 415 § 5 KPK, w którym mowa jest o „innym

¹² Wyrok SN z 14.1.2014 r., IV KK 275/14, www.sn.pl.

¹³ B. Kunicka-Michalska, [w:] W. Cieślak i in., System prawa karnego, t. 6, Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, Warszawa 2010, s. 1004; G. Łabuda, [w:] J. Giezek (red.), N. Kłęczyska, G. Łabuda, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2012, s. 481.

¹⁴ Wyrok SN z 4.2.2002 r., II KKN 385/01, Legalis; wyr. SN z 27.2.2008 r., IV KK 15/08, Biul. PK 2008, Nr 4, s. 9.

¹⁵ Porównaj: wyr. SN z 31.8.2007 r., V KK 228/07, Prok. i Pr. 2008, Nr 1, poz. 4; T. Koziol, Warunkowe umorzenie postępowania karnego, Warszawa 2009, s. 192.

postępowaniu”, przez co należy rozumieć również toczące się postępowanie likwidacyjne przed ubezpieczycielem¹⁶. Postępowanie likwidacyjne unormowane jest w art. 16 ustawy o działalności ubezpieczeniowej¹⁷. Wskazuje się, że istnienie umowy ubezpieczenia nie wyłącza możliwości orzeczenia naprawienia szkody na podstawie art. 67 § 3 KK¹⁸. Stanowisko to budzi jednak kontrowersje. Po pierwsze w praktyce trudno byłoby ponad wszelką wątpliwość ustalić, czy w chwili wyrokowania postępowanie likwidacyjne zostało już wszczęte. Odpowiedź pisemna ubezpieczyciela może się zdezaktualizować, a pokrzywdzony może nie być zawsze zainteresowany przekazywaniem prawdziwych informacji, dążąc do jak najszybszego naprawienia szkody, i to niezależnie od podmiotu zobowiązanego, tym bardziej że uczynienie tego przez ubezpieczyciela powoduje z reguły pewne ujemne skutki dla ubezpieczającego, np. zwiększenie wysokości przyszłej składki. Po drugie wydaje się, że wprowadzenie art. 67 § 3 KK zakłada obligatoryjne naprawienie szkody w razie jej zaistnienia, ale obowiązek ów należy wiązać z sytuacją, gdy do jej naprawienia zobowiązany jest oskarżony. Jeżeli np. oskarżony dopuścił się przestępstwa z art. 157 § 1 KK poprzez uderzenie pokrzywdzonego pięścią w twarz, w wyniku czego ten przewrócił się i wypuścił z ręki cenny przedmiot, który ulegnie zniszczeniu, to mimo że szkoda powstała, to jednak oskarżony nie będzie zobowiązany do jej naprawienia w procesie karnym, co nie wyłącza możliwości dochodzenia należności przez pokrzywdzonego przed sądem cywilnym. Podobnie w przypadku zawarcia umowy ubezpieczenia, mimo że szkoda też zaistniała, oskarżony nie jest zobowiązany do jej pokrycia, bo w celu zwolnienia się od tego obowiązku zawarł stosowne zobowiązanie cywilnoprawne. Traktowanie odpowiedzialności karnej w oderwaniu od przepisów prawa cywilnego nie znajduje wystarczającego i przekonującego uzasadnienia¹⁹. Należy podkreślić, że nie chodzi o to, że ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej stanowi ubezpieczenie odpowiedzialności karnej, ale istnienie umowy ubezpieczenia wpływać ma na określenie sposobu i trybu naprawienia szkody na rzecz pokrzywdzonego. Aprobata autonomii naprawienia szkody na gruncie prawa karnego i cywilnego prowadzi do sytuacji, że dokonanie zapłaty przez ubezpieczyciela wywołuje skutek w postaci naprawienia szkody poniesionej przez pokrzywdzonego. Z kolei wykonanie karnoprawnego obowiązku naprawienia szkody także wywołuje skutki w sferze prawa cywilnego, przestaje bowiem istnieć szkoda będąca przestanką uwzględnienia przez sąd cywilny roszczenia o odszkodowanie²⁰.

Zgodnie z art. 67 § 3 KK sąd zobowiązuje oskarżonego do naprawienia szkody w całości lub w części. Zasadą powinno być całościowe naprawienie szkody. Poprzestanie na częściowym jej naprawieniu może być uzasadnione względami

¹⁶ T. Kozioł, *op. cit.*, s. 193; A. Muszyńska, *Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem*, Warszawa 2010, s. 341.

¹⁷ Ustawa z 22.5.2003 r. o działalności ubezpieczeniowej, tekst jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 950 ze zm.

¹⁸ M. Bączyk, B. Janiszewska, *Obowiązkowe ubezpieczenie komunikacyjne a prawno-karny obowiązek naprawienia szkody*, PS 2006, Nr 6, s. 45–47; R.A. Stefański, *Kompensacyjna rola środka karnego obowiązku naprawienia szkody*, [w:] *Kompensacyjna funkcja prawa karnego*. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Gostyńskiego, Kraków 2002, s. 143; uchw. SN z 20.6.2000 r., I KZP 5/00, OSNKW 2000, Nr 7–8, poz. 55.

¹⁹ Podobnie: A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz*, Kraków 2004, s. 1010; M. Łukaszewicz, A. Ostapa, *Obowiązek naprawienia szkody – wybrane zagadnienia*, Prok. i Pr. 2001, Nr 9, s. 54.

²⁰ A. Muszyńska, *op. cit.*, s. 340.

sprawiedliwościowymi, np. pokrzywdzony przyczynił się do powstania szkody, oskarżony przekroczył granice obrony koniecznej czy stanu wyższej konieczności, a także wtedy, gdy wysokość szkody nie została ustalona w pełnej wysokości w toku sprawy karnej. Jeżeli w sprawie występuje więcej niż jeden sprawca, ale aktualne postępowanie toczy się przeciwko jednemu z nich, to zobowiązanie oskarżonego do naprawienia szkody w całości z reguły będzie pozostawać w sprzeczności z funkcją wychowawczą tego środka. Jeżeli w sprawie występuje więcej niż jeden oskarżony, sąd, zobowiązując do naprawienia szkody, winien ją orzec *pro rata parte* jako najbardziej uwzględniające indywidualną odpowiedzialność za popełnienie przestępstwa i udział w wyrządzonej szkodzie.

Nie zasługuje na aprobatę stanowisko, że zakres obowiązku naprawienia szkody musi przystawać do możliwości płatniczych oskarżonego, w przeciwnym bowiem razie stanowi nadmierną dolegliwość i traci charakter wychowawczy, będąc z kryminalno-politycznego punktu widzenia nonsensem²¹. Oprócz wskazanych celów należy też mieć na uwadze interes pokrzywdzonego (art. 2 § 1 pkt 3 KPK), dla którego nadrzędnym celem jest zniwelowanie skutków przestępstwa, czyli przede wszystkim naprawienie wyrządzonej szkody. Skoro oskarżony dopuścił się przestępstwa, czyli zachowanie jego jest zawinione, to tym samym brak jest podstaw do przyjęcia, że nie zdawał sobie sprawy ze skutków swego zachowania, a zatem ma ponieść konsekwencje także w zakresie kompensacji szkody. Jego sytuacja materialna może natomiast mieć znaczenie przy ustalaniu wysokości stawki dziennej kary grzywny czy przy rozstrzygnięciu o ponoszeniu kosztów procesu.

Tytułem środka probacyjnego niedopuszczalne jest zobowiązanie sprawcy do wykonywania pracy zarobkowej, nauki lub przygotowania się do zawodu, jak również do powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach (arg. art. 67 § 3 KK). Sąd może orzec pozostałe obowiązki wymienione w art. 72 § 1 KK (art. 67 § 3 KK), a ponadto świadczenie pieniężne lub nawiązkę oraz zakaz prowadzenia pojazdów, z tym, że ten ostatni na okres do 2 lat. Artykuł 67 § 3 KK stanowi samodzielną podstawę orzeczenia wymienionych środków, jednak jeśli chodzi o zakaz prowadzenia pojazdów, to w tym sensie, że ów zakaz ma charakter fakultatywny wobec unormowania z art. 42 § 2 KK. Orzeczenie go może nastąpić, gdy zostaną spełnione warunki materialne z art. 42 § 1 KK, czyli sprawcy zarzucono popełnienie przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji i był osobą uczestniczącą w ruchu²². Okres zakazu prowadzenia pojazdów nie może być dłuższy niż orzeczony *in concreto* okres próby²³.

Orzekając świadczenie pieniężne na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej do wysokości 60 000 zł, nie wskazuje się terminu do jego spełnienia (art. 49 § 1 KK)²⁴.

²¹ T. Kozioł, *op. cit.*, s. 196.

²² Porównaj A. Zoll, *op. cit.*, s. 1015–1016; M. Królikowski, R. Zawłocki, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, tom II, Warszawa 2010, s. 442; M. Gajewska, Głosa do postanowienia SN z 29.1.2002 r., I KZP 33/01, MoP 2003, Nr 15, s. 708.

²³ P. Hofmański, L.K. Paprzycki, [w:] M. Filar (red.), Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2012, s. 364.

²⁴ Porównaj szerzej: T. Kozioł, *op. cit.*, s. 204–211.

Na tle art. 67 § 3 KK, stanowiącego materialnoprawną podstawę orzekania dozoru określonych podmiotów i obowiązków związanych z warunkowym umorzeniem postępowania, i art. 342 § 2 KPK, który nie wymienia świadczenia pieniężnego i zakazu prowadzenia pojazdów, powstały rozbieżności w poglądach co do możliwości orzekania w wyroku warunkowo umarzającym postępowanie wydanym na posiedzeniu wymienionych powyżej środków karnych. R. Stefański uważa, opierając się na wykładni językowej, że ich pominięcie w treści art. 342 § 2 KPK czyni niedopuszczalnym wymierzanie ich na posiedzeniu, tym bardziej że cechuje je większy stopień dolegliwości niż pozostałe środki *explicite* wskazane w treści tego przepisu. Jeżeli sąd dostrzega zasadność ich orzeczenia w ramach warunkowego umorzenia postępowania, to winien skierować sprawę na rozprawę²⁵. Zaprezentowane stanowisko należy uznać za odosobnione. Przeciwnie niemu przemawia wykładnia celowościowa art. 342 § 2 KPK, która pozwala na orzekanie na posiedzeniu równie dolegliwych środków jak naprawienie szkody. Nadto przepisy procesowe mają na celu realizację norm prawa karnego materialnego, co oznacza, że podstawą prawną orzekania wskazanych środków jest art. 67 § 3 KK, nie zaś art. 342 § 2 KPK. Dodatkowo należy zasygnalizować, że opierając się wyłącznie na wykładni językowej art. 342 § 2 KPK, należałoby przyjąć, że przy warunkowym umorzeniu postępowania konieczne jest orzeczenie co najmniej dwóch obowiązków, gdyż ustawodawca posłużył się określeniem „sąd określa (...) obowiązki”, co oczywiście nie jest do zaakceptowania, gdyż możliwe jest nawet odstąpienie od nakładania jakichkolwiek obowiązków na oskarżonego²⁶.

Stosownie do art. 67 § 2 KK sąd może oddać oskarżonego w okresie próby pod dozór podmiotów wskazanych w tym przepisie, a zwłaszcza kuratora sądowego. Obowiązek ten przy warunkowym umorzeniu postępowania ma charakter fakultatywny. Należałoby z reguły odstąpić od jego orzekania wobec sprawców przestępstw nieumyślnych czy tych, którzy weszli w konflikt z prawem pierwszy raz, a cechują się ustabilizowaną sytuacją życiową i osobistą.

Fakultatywnym elementem wyroku warunkowo umarzającego postępowanie jest rozstrzygnięcie co do dowodów rzeczowych (art. 342 § 2 KPK). Orzeczenie w tym zakresie powinno być zasadą, co sprzyja sprawności postępowania i eliminuje konieczność wydawania następczych, incydentalnych orzeczeń, powodujących dodatkowe zaangażowanie uczestników procesu oraz zwiększenie ilości czynności administracyjnych. Stosując art. 230 § 2 i 3 oraz art. 231–233 KPK, sąd winien uwzględniać potrzebę zabezpieczenia dowodów na wypadek podjęcia postępowania (art. 342 § 2 zd. 2 KPK). Ta ostatnia norma nie może powodować, że sąd w obawie przed podjęciem postępowania i utratą dowodów *a priori* nie będzie rozstrzygał w przedmiocie dowodów rzeczowych. Podobna sytuacja może nawet zaistnieć wskutek kasacji czy wznowienia postępowania, co jednak nie uzasadnia odstępowań od orzekania w omawianym zakresie. Uwzględniając

²⁵ R.A. Stefański, [w:] J. Bratoszewski i in., *op. cit.*, s. 581.

²⁶ Porównaj: uchw. SN z 17.3.2000 r., I KZP 2/00, OSNKW 2000, Nr 3–4, poz. 22; T. Kozioł, *op. cit.*, s. 165–166; J. Skorupka (red.), *op. cit.*; K. Eichstaedt, [w:] D. Świecki (red.) *op. cit.*, s. 35; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 1203; J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I*, Warszawa 2010, s. 1088.

odmienne uwarunkowania faktyczne w konkretnych sprawach, nie sposób wypracować jednolitych reguł procedowania, niemniej należy rozważyć, czy np. wydanie dowodu rzeczowego pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi spowoduje istotne trudności dowodowe na wypadek podjęcia postępowania. Jeżeli ów dowód (np. płyta CD, na której zarejestrowano zachowanie oskarżonego, a brak jest innych dowodów bezpośrednich jego sprawstwa) miałby zasadnicze znaczenie dla ustalenia sprawstwa i winy oskarżonego, to orzekanie o nim w wyroku byłoby przedwczesne.

W zdecydowanej większości przypadków dowód rzeczowy jest jednym z wielu elementów przemawiających za uznaniem odpowiedzialności karnej oskarżonego, tym bardziej że instytucja ta często ma zastosowanie do oskarżonych, którzy przyznali się do popełnienia zarzucanego im czynu. Sąd ponadto ma możliwość zabezpieczenia dowodów na wypadek podjęcia postępowania, co nie znaczy, że zawsze chodzi o dowody rzeczowe, bo art. 342 § 2 KPK mówi o „zabezpieczeniu dowodów”, nie zaś „dowodów rzeczowych”. Zabezpieczenie dowodów ma służyć temu, by orzeczenie o dowodach rzeczowych, w szczególności ich wydanie osobom uprawnionym, nie wypaczyło rozstrzygnięcia po ewentualnym podjęciu postępowania umorzonego warunkowo. Temu może służyć pozostawienie w aktach fotografii, stenogramu z odtworzenia płyty czy opisu dowodu rzeczowego w protokole, np. skradzionego telefonu komórkowego, wraz z opinią biegłego, z której wynika wartość tej rzeczy. Jeżeli rzecz będąca dowodem w sprawie stanowi własność pokrzywdzonego, powinna być mu wydana, a oczekiwanie na upływ terminu pozwalającego na podjęcie postępowania byłoby nierzadko zachowaniem nieracjonalnym (obniżenie wartości rzeczy), a także sprzecznym z interesem pokrzywdzonego, który nie dość, że został pokrzywdzony przestępstwem, to jeszcze nie może odzyskać własności rzeczy.

Sąd, orzekając w przedmiocie dowodów rzeczowych, jeżeli podstawa prawna rozstrzygnięcia wynika z KPK, może odstąpić od powołania stosownego przepisu w wyroku²⁷. Z art. 413 § 1 pkt 6 KPK wynika obowiązek wskazywania w wyroku zastosowanych przepisów ustawy karnej, czyli przepisów prawa materialnego, zaś przepisy procesowe do tej kategorii nie należą. Podstawa prawna rozstrzygnięcia winna się wówczas znaleźć w uzasadnieniu wyroku, jeżeli zostanie ono sporządzone.

W wyroku warunkowo umarzającym postępowanie, na podstawie art. 100 KK sąd może orzec przepadek tytułem środka zabezpieczającego, nie zaś tytułem środka karnego. Wskazany przepis jest samodzielną podstawą prawną przepadku²⁸. Brak orzeczenia przepadku w wyroku pozwala na wydanie postanowienia uzupełniającego w trybie art. 420 § 1 KPK, byle nastąpiło to do czasu zakończenia okresu próby²⁹.

²⁷ Porównaj: wyr. SA w Gdańsku z 23.8.2000 r., II AKa 193/00, Prok. i Pr.-wkt. 2001, Nr 4, poz. 25.

²⁸ Porównaj: T. Koziół, *op. cit.*, s. 217.

²⁹ A. Zoll, *op. cit.*, s. 1301; T. Koziół, *op. cit.*, s. 217; L. Stugocki, Glosa do uchwały SN z 29.9.1987 r., V KZP 9/87, PIP 1988, Nr 10, s. 147–148; M. Królikowski, R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 780–781; J. Giezek (red.), N. Kłaczyńska, G. Łabuda, Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, WKP 212, stan prawny na dzień 15.5.2012 r.; odmiennie: uchw. SN z 29.9.1987 r., V KZP 9/87, OSNKW 1987, Nr 11–12, poz. 101.

W Kodeksie karnym skarbowym również funkcjonuje instytucja warunkowego umorzenia postępowania, która jest jednym z trzech środków związanych z podaniem sprawcy próbie (art. 22 § 2 pkt 8 KKS). Podstawą prawną omawianego orzeczenia jest art. 66 § 1 KK w zw. z art. 20 § 2 KKS i art. 41 § 1 KKS.

Warunkowe umorzenie postępowania jest wykluczone, jeżeli oskarżony dopuścił się przestępstwa skarbowego w warunkach nadzwyczajnego obostrzenia kary, z wyjątkiem recydywy (art. 37 § 1 pkt 4 KKS), a także wtedy, gdy sprawca umyślnego przestępstwa skarbowego spowodował uszczuplenie należności publiczno-prawnej dużej lub wielkiej wartości bądź gdy popełnił przestępstwa skarbowe w warunkach ciągu przestępstw skarbowych i spowodował wskazane uszczuplenie, chyba że przed zamknięciem przewodu sądowego w I instancji wymagalna należność została w całości uiszczona (art. 37 § 2 w zw. z art. 41 § 1 KKS, art. 38 § 3 w zw. z art. 37 § 2 KKS). Warunkowe umorzenie jest możliwe na gruncie KKS nawet wobec sprawcy działającego w zorganizowanej grupie lub związku mającym na celu popełnienie przestępstwa, jeżeli sprawca odstąpił od udziału w zorganizowanej grupie lub związku i ujawniając istotne okoliczności zamierzonego przestępstwa, zapobiegł jego dokonaniu (art. 37 § 3 w zw. z art. 41 § 1 KKS). Artykuł 20 § 2 KKS nie recypuje art. 66 § 2 KK, co oznacza, że warunkowe umorzenie postępowania jest możliwe w przypadku każdego przestępstwa skarbowego bez względu na ustawowe zagrożenie. Przesłanka niekaralności została zawężona do przestępstw skarbowych umyślnych (arg. z art. 20 § 2 KKS w zw. z art. 66 § 1 KK)³⁰.

Oprócz obligatoryjnego wskazania okresu próby w kolejnym punkcie wyroku możliwe jest oddanie oskarżonego pod dozór kuratora sądowego (art. 67 § 2 KK w zw. z art. 20 § 2 KKS). Dozór w KKS ma także charakter fakultatywny. Zakres działania kuratora jest określony w art. 173–175 KKW w zw. z art. 178 § 1 KKS. Z racji odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu karnego, na podstawie art. 67 § 3 KK w zw. z art. 20 § 2 KKS, sąd może także nałożyć na oskarżonego pięć rodzajów obowiązków wskazanych w art. 67 § 3 KK w zw. z art. 72 § 1 pkt 1, 5, 6, 6a i 7a w zw. z art. 20 § 2 KKS, z tym, że powstrzymywanie się od kontaktowania z określonymi osobami lub zakaz zbliżania się dotyczy innych osób niż pokrzywdzony. Na gruncie KKS świadczenie pieniężne nie jest środkiem karnym, dlatego niedopuszczalne jest jego orzeczenie na podstawie art. 67 § 3 KK w zw. z art. 41 § 1 KKS³¹, podobnie jak nawiązki.

W literaturze przedmiotu za całkowicie odosobniony należy uznać pogląd dopuszczający możliwość orzeczenia na podstawie KKS obowiązku przeproszenia pokrzywdzonego. Wskazuje się wręcz, że adresatem przeprosin mógłby być np. naczelnik urzędu skarbowego, w którego właściwości pozostaje dany podatnik/płatnik³².

³⁰ Podobnie: G. Łabuda, Sporne kwestie warunkowego umorzenia postępowania karnego w sprawach o przestępstwa skarbowe, *Probacja* 2009, Nr 3–4, s. 45 i n.

³¹ Uchwała SN z 23.5.2006 r., I KZP 6/06, OSNKW 2006, Nr 6, poz. 56; W. Zalewski, Glosa do uchwały SN z 23.5.2006 r., I KZP 6/06, GSP – Prz.Orz. 2006, Nr 4, s. 127–136; post. SN z 28.6.2000 r., WKN 9/00, OSNKW 2000, Nr 9–10, poz. 82; odmiennie: wyr. SA we Wrocławiu z 16.5.2002 r., II AKo 254/02, OSA 2002, Nr 9, poz. 68; A. Zoll, *op. cit.*, s. 1012, gdzie przyjęto, że świadczenie pieniężne nie ma charakteru środka karnego, lecz związane jest ze środkiem karnym z art. 22 § 2 pkt 8 lit. a KKS, co pozwala na orzeczenie na podstawie art. 66 § 1 KK i art. 67 § 3 KK w zw. z art. 20 § 2 KKS.

³² W. Zalewski, *op. cit.*, s. 132–133.

Po pierwsze w KKS nie stosuje się przepisów o pokrzywdzonym (art. 113 § 2 pkt 1 KKS), co oznacza brak występowania tego podmiotu z uwagi na specyfikę materii karnoskarbowej, czyli niemożliwe jest jego przeproszenie, a pojęcie „pokrzywdzonego *sensu largo*” nie jest znane nie tylko w KKS, ale też na gruncie KPK. Brak kryterium „bezpośredniości”, o jakim mowa w art. 49 § 1 KPK, powoduje, że dana osoba nie jest pokrzywdzonym, a może być poszkodowanym. Po drugie, wręcz groteskowo wyglądałoby przepraszanie urzędnika, np. naczelnika urzędu skarbowego za to, że nie płaci się podatków, co czyniłoby z aktu przeprosin nic nieznaczącą formalną manifestację.

Jeżeli czyn polegał na uszczupleniu należności publicznoprawnej, to warunkiem koniecznym warunkowego umorzenia postępowania za przestępstwo skarbowe jest określenie w wyroku obowiązku uiszczenia wymagalnej należności w całości w wyznaczonym terminie, o ile owej wymagalnej należności nie uiszczono (art. 41 § 2 KKS). Przy formułowaniu punktu sentencji wyroku niezbędne jest wskazanie wysokości tej należności przypadającej do uiszczenia. Wprawdzie art. 41 § 2 KKS nie wskazuje *expressis verbis* na potrzebę wskazania samej wysokości, lecz z wyroku ma wynikać w sposób jednoznaczny zakres nakładanych na oskarżonego obowiązków. Nie sposób zaakceptować takiego stanu rzeczy, że oskarżony byłby zobowiązany do uiszczenia bliżej nieokreślonej należności, tym bardziej że ma to uczynić w wyznaczonym terminie, a uchylenie się od tego obowiązku może skutkować podjęciem postępowania warunkowo umorzonego (art. 41 § 3 KKS). Musi być więc jasne, czy po upływie wyznaczonego terminu oskarżony wykonał nałożony na niego obowiązek, a żeby to stwierdzić, wymagalna należność musi być precyzyjnie ustalona. Należność wymagalna to taka, której organ podatkowy może skutecznie dochodzić za pomocą dostępnych mu środków prawnych.

W orzecznictwie nie budzi wątpliwości, że nałożenie przez sąd wskazanego powyżej obowiązku musi być poprzedzone wydaniem przez organ podatkowy decyzji wymiarowej, ustalającej należność publicznoprawną nałożoną na podmiot zobowiązany; decyzja taka powinna posiadać cechy wykonalności wobec jej uprawomocnienia się albo nadania rygoru natychmiastowej wykonalności orzeczeniu ustalającemu zobowiązanie podatkowe³³. Powyższe oznacza, że sąd, dostrzegając możliwość warunkowego umorzenia postępowania, winien poczekać na wydanie decyzji wymiarowej przez organ podatkowy i ewentualnie rozważyć zawieszenie postępowania do czasu jej wydania (por. art. 114a KKS). W doktrynie wyrażane są poglądy krytyczne przeciwko takiemu sposobowi interpretacji art. 41 § 2 KKS. Po pierwsze wskazuje się, że istnieją dwa różne sposoby powstania zobowiązań podatkowych, czyli w wyniku wydania i doręczenia decyzji wymiarowej, ale i z mocy prawa (*ex lege*), czyli z chwilą zaistnienia zdarzenia, z którym ustawa podatkowa wiąże powstanie takiego zobowiązania. W pierwszym przypadku podatek niezapłacony w terminie staje się zaległością podatkową i jest wymagalny³⁴. Oznacza

³³ Wyrok SN z 7.11.2013 r., V KK 264/13, OSNKW 2014, Nr 3, poz. 26; wyr. SN z 9.1.2012 r., V KK 327/11, OSNKW 2012, Nr 3, poz. 30; wyr. SA w Lublinie z 12.9.2012 r., II AKa 102/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl.

³⁴ L. Wilk, Glosa do wyroku SN z 9.1.2012 r., V KK 327/11, OSP 2012, Nr 7–8, s. 557.

to także, że wymagalność należności nie może być utożsamiana z podstawą do egzekucji należności³⁵. Pod drugie wskazuje się również, że samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego (art. 8 § 1 KPK) uzasadnia przyjęcie, że sąd w toku rozpoznawania sprawy karnej jest kompetentny do określenia wysokości uszczuplonej należności publicznoprawnej³⁶. To ostatnie stanowisko nie uwzględnia jednak, że chodzi nie tylko o ustalenie wysokości należności publicznoprawnej, lecz o wymagalność tej należności.

Wskazanie w wyroku terminu uiszczenia wymagalnej należności publicznoprawnej ma znaczenie przede wszystkim dla oceny, czy prognoza kryminologiczna poczyniona przez sąd, która zaowocowała warunkowym umorzeniem postępowania, okazała się trafna. Z punktu widzenia prawa finansowego określenie tego terminu pozostaje prawnie irrelevantne dla dochodzenia przez organ podatkowy tej należności. Wyrok sądu karnego nie wydłuża terminu płatności wymagalnej należności publicznoprawnej na gruncie przepisów finansowych. Nie sposób zresztą takiego stanu rzeczy nie akceptować, gdyż w przeciwnym razie osoba, która dokonała przestępstwa skarbowego w postaci uszczuplenia należności publicznoprawnej, byłaby w lepszej sytuacji, poprzez wydłużenie terminu uiszczenia tej należności, niż osoba, która przestępstwa nie popełniła, a tym samym jest zobowiązana do zapłaty należności w momencie, w którym należność stała się wymagalna³⁷.

Mimo że art. 41 § 2 KKS nie wskazuje *explicite* adresata, wobec którego sąd określa obowiązek i termin uiszczenia wymagalnej należności publicznoprawnej, to nie można przyjąć, że podmiotem tym jest ktokolwiek inny niż oskarżony. Jeżeli podmiot zobowiązany do uiszczenia należności jest inny niż oskarżony (np. spółka akcyjna jako podatnik podatku VAT, a oskarżony jest prezesem zarządu tej spółki), to na oskarżonego tego obowiązku się nie nakłada³⁸. Nie można go też nałożyć na inny podmiot, który nie występuje w toczącym się postępowaniu w charakterze strony, gdyż oznaczałoby to pozbawienie go prawa do sądu i możliwości kwestionowania rozstrzygnięcia w trybie odwoławczym. Potencjalny adresat obowiązku orzeczonego na podstawie art. 41 § 2 KKS, nie będąc stroną procesu, w którym zapadło rozstrzygnięcie naruszające jego prawa, nie mógłby skutecznie w jakikolwiek sposób zwalczać niekorzystnego dla siebie rozstrzygnięcia.

W praktyce może się pojawić wątpliwość, czy w przypadku popełnienia przestępstwa skarbowego polegającego na uszczupieniu należności publicznoprawnej możliwe jest skorzystanie z instytucji warunkowego umorzenia postępowania, jeżeli to oskarżony jest zobowiązany do uiszczenia wymagalnej należności i do chwili orzekania należność ta nie została uiszczona. Wykładnia językowa art. 41 § 2 KKS prowadzi do wniosku, że warunkiem skorzystania z instytucji opisanej w art. 41 § 1 KKS jest uiszczenie wymagalnej należności publicznoprawnej,

³⁵ P. Lewczyk, Glosa do wyroku SN z 9.1.2012 r., V KK 327/11, OSP 2012, Nr 7–8, s. 561.

³⁶ J. Duży, Glosa do wyroku SN z 9.1.2012 r., V KK 327/11, PIP 2013, Nr 4, s. 139–140.

³⁷ Porównaj szerzej: J. Ragłewska, J. Ragłewski, Kilka słów o znaczeniu rozstrzygnięcia zapadłego w postępowaniu w sprawie o przestępstwo skarbowe dla postępowania przed organami skarbowymi, CzPKiNP 2013, z. 3, s. 99–101.

³⁸ Odmiennie: G. Łabuda, [w:] P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, Kodeks karny skarbowy. Komentarz, Warszawa 2012, s. 448–449.

jeżeli w związku z przestępstwem skarbowym nastąpiło uszczuplenie należności publicznoprawnej. Można zatem twierdzić, że oskarżony, który chce skorzystać z omawianej instytucji probacyjnej, choć nie może być zobowiązany do uiszczenia tej należności, winien ją jednak uiścić lub spowodować, aby uczynił to podmiot do tego zobowiązany, np. podjąc działania jako prezes zarządu spółki, aby ta ostatnia uregulowała wymagalną należność będącą zaległym i wymagalnym podatkiem VAT. Wydaje się jednak, że należałoby opowiedzieć się za innym rozwiązaniem, gdyż wykładnia językowa prowadzi do wniosków niedających się pogodzić z regułami wykładni funkcjonalnej, a wręcz pozostaje w sprzeczności z regułą indywidualizacji odpowiedzialności karnej. Zastosowanie instytucji warunkowego umorzenia postępowania może być uzależnione od realizacji tylko tych przesłanek, których spełnienie zależy od oskarżonego. Nie można uzależniać zastosowania wskazanej regulacji od zachowania podmiotu, na którego oskarżony nie ma czy może nie mieć żadnego wpływu (np. oskarżony przestał być prezesem zarządu spółki zobowiązanej do uiszczenia wymagalnej należności publicznoprawnej). To działanie oskarżonego i jego ocena, w połączeniu z przesłankami dotyczącymi samego przestępstwa skarbowego, ma być kanwą do oceny sądu, czy możliwe jest zastosowanie instytucji z art. 41 KKS w określonej sytuacji faktycznej. Reasumując należy stwierdzić, że oskarżony może skorzystać z warunkowego umorzenia postępowania, jeżeli skutek przestępstwa skarbowego nastąpiło uszczuplenie należności publicznoprawnej i ta wymagalna należność nie została uiszczona, pod warunkiem że to nie na nim ciąży obowiązek jej uiszczenia.

W ostatnim punkcie wyroku winno się znaleźć rozstrzygnięcie o kosztach procesu, w skład których wchodzi opłata (art. 616 § 2 pkt 1 KPK) wynosząca przy warunkowym umorzeniu od 60 do 100 zł (art. 7 ustawy z 23.6.1973 r. o opłatach w sprawach karnych)³⁹.

Some remarks on a judgment on the conditional discontinuation of criminal proceedings

Summary

The article discusses some structural issues of a judgment on the conditional discontinuation of criminal proceedings. This judgment, while not being a conviction, determines the perpetration and guilt of the accused, and imposes on them the obligations indicated by law to be performed during their probation period.

³⁹ Tekst jedn.: Dz.U. z 1983 r. Nr 49, poz. 223 ze zm.

The study raised the question of the possibility of charging the accused with an obligation to redress the damage in a situation when they use an insurance agreement under which the damage should be covered by the insurer. The view was expressed that imposing that obligation on the accused would be groundless, and that regarding criminal responsibility while disregarding the provisions of civil law cannot be convincingly justified.

The article analyses the conditional discontinuation of proceedings in fiscal criminal law. It was agreed that this institution can be of benefit to an accused who has not paid reduced, chargeable amounts due until the judgment is issued, if the accused was not the one obliged to pay it.

Typologia jednostek penitencjarnych w Królestwie Hiszpanii

Aleksander Duda*

Streszczenie

Artykuł odnosi się do zagadnień prawa penitencjarnego w Hiszpanii. Wskazuje na jego źródła, charakteryzując przy tym pokrótce obowiązujące w tamtejszym systemie kary kryminalne. Głównym przedmiotem rozważań jest próba stworzenia typologii zakładów karnych oraz innych jednostek odpowiadających za wykonanie kar, które funkcjonują w Hiszpanii, a także przedstawienie ich charakterystyki i podstawowych zadań.

W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, a więc w okresie prac nad polskim Kodeksem karnym wykonawczym, hiszpański system więziennictwa oraz obowiązująca tam ustawa organiczna penitencjarna były przedmiotem zainteresowania przedstawicieli polskiej doktryny. Na uwagę zasługuje licząca już ponad 20 lat publikacja Instytutu Profilaktyki i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej pod redakcją A. Rzeplińskiego¹. Zadaniem niniejszego artykułu jest opisanie funkcjonowania systemu penitencjarnego Hiszpanii z dzisiejszej perspektywy.

I. Podczas gdy w Polsce nieustannie toczą się dyskusje na temat kształtu regulacji dotyczących kar², zawartych w Kodeksie karnym, w Hiszpanii szczególnie

* Aplikant aplikacji prokuratorskiej, doktorant w Katedrze Prawa Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

¹ A. Rzepliński (red.), *Zachodnie ustawy penitencjarne. Teksty ustaw z komentarzami* (Francja, Hiszpania, Niemcy, Szwecja), Instytut Profilaktyki i Resocjalizacji UW, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Kalisz 1994.

² Porównaj: Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z 17.4.2014 r. przyjęty przez Radę Ministrów 8.5.2014 r. oraz uzasadnienie do tego projektu dostępne pod adresem: <http://legislacja.rcl.gov.pl/lista/2/projekt/194900/katalog/194937>, dostęp: 1.10.2014 r.

nacisk położono na zagadnienie ich wykonywania. Uznano bowiem słusznie, że nawet najlepiej skonstruowane przepisy prawa karnego materialnego są skuteczne jedynie wtedy, gdy możliwa jest ich sprawna i odpowiadająca ich celowi realizacja. W ten sposób udało się tam w dużej mierze zorganizować składający się z wielu rodzajów placówek system, który w sposób kompleksowy realizuje postulat przywracania skazanych społeczeństwu. Przedmiotem poczynionych w niniejszej pracy uwag jest zatem próba przybliżenia polskiemu czytelnikowi struktury hiszpańskiego systemu penitencjarnego. Już na początku należy zauważyć, że także na Półwyspie Iberyjskim nie wszystkie założenia – co trzeba podkreślić – wieloletniej reformy udało się zrealizować w sposób zadowalający, w szczególności wzięwszy pod uwagę kosztowność części rozwiązań. Niemniej jednak niektóre koncepcje i instytucje mogłyby z powodzeniem znaleźć zastosowanie także w Polsce.

II. Na wstępie kilku słów komentarza i krótkiej charakterystyki wymagają źródła prawa penitencjarnego w Hiszpanii. I tak, prawo penitencjarne definiowane jest tam jako „zespół norm prawnych regulujących wykonanie kar i środków zabezpieczających zakładających pozbawienie wolności”³.

Centralne miejsce w systemie źródeł prawa penitencjarnego Hiszpanii zajmuje uchwalona już po śmierci gen. *Francisca Franco* Konstytucja z 1978 r. (dalej: Konstytucja Hiszpanii). Zgodnie z art. 149 ust. 1 Konstytucji Hiszpanii do wyłącznej kompetencji państwa należą m.in. sprawy wymiaru sprawiedliwości oraz ustawodawstwo karne i penitencjarne. Sprawy wyraźnie niezastrzeżone dla państwa mogą zostać powierzone właściwości wspólnot autonomicznych⁴ na mocy ich statutów. W sprawach z zakresu prawa penitencjarnego z tej możliwości skorzystała Katalonia⁵.

Punkt wyjścia dla rozważań dotyczących istoty prawa karnego wykonawczego, a więc wykonywania kar, stanowi art. 25 ust. 2 Konstytucji Hiszpanii. Zgodnie z nim kara pozbawienia wolności i środki zabezpieczające mają na celu reedukację i resocjalizację i nie mogą polegać na pracy przymusowej. Skazany w trakcie odbywania kary korzysta z praw podstawowych określonych w rozdziale II tytułu I Konstytucji Hiszpanii, z wyjątkiem tych, które zostały wyraźnie ograniczone w treści wyroku skazującego, przez istotę kary lub przez ustawę penitencjarną. W każdym wypadku ma prawo do pracy za wynagrodzeniem i do dobrodziejstw związanych z zabezpieczeniem społecznym, jak również do uczestnictwa w życiu kulturalnym i pełnego rozwoju swej osobowości⁶. Z powyższego przepisu wynika *explicite* podstawowa zasada rządząca hiszpańskim systemem penitencjarnym, odnosząca się do celów kary, a mianowicie zasada reedukacji i resocjalizacji osadzonego⁷. Jej

³ C. *García Valdés*, *Introducción al Derecho Penitenciario Español*, en la obra colectiva *Comentarios a la Legislación Penal*, Edersa, Madrid 1986, t. 6, vol. I, s. 4.

⁴ Zgodnie z art. 143 Konstytucji Hiszpanii graniczące ze sobą prowincje o wspólnych cechach historycznych, kulturalnych i gospodarczych, a także terytoria wyspiarskie oraz prowincje stanowiące regionalną jedność historyczną mogą uzyskać samorząd i ukonstytuować się we wspólnoty autonomiczne. Porównaj: Konstytucja Hiszpanii z 27.12.1978 r., tłum. *T. Motdawa*, Warszawa, Wydawnictwo Sejmowe, 1993.

⁵ *J. Sierra Rodríguez*, *Manual de Políticas Públicas Penitenciarias: aproximación a través de estudios de caso*, Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia 2012, s. 58.

⁶ Porównaj: Konstytucja Hiszpanii z 27.12.1978 r., *op. cit.*

⁷ Konstytucja Hiszpanii posługuje się pojęciami resocjalizacji i reedukacji, nie wskazując na różnice między oboma terminami. Ich wykładnię pozostawiono doktrynie.

naturalną konsekwencją była rezygnacja z kary śmierci i kary dożywotniego pozbawienia wolności⁸. Ustrojodawca hiszpański ustanowił także zakaz pracy przymusowej. Hiszpański system prawa karnego zorientowany został na prewencję indywidualną, choć w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego Hiszpanii zaznacza się, że art. 25 ust. 2 Konstytucji Hiszpanii dopuszcza także inne cele kary, w tym prewencję generalną⁹.

Kolejnym źródłem prawa penitencjarnego jest Kodeks karny Hiszpanii z 1995 r.¹⁰ Z jednej strony ustawa ta tworzy katalog dopuszczalnych w Hiszpanii kar groźących za popełnienie czynu zabronionego pod groźbą kary¹¹, z drugiej zaś zawiera normy o charakterze wykonawczym. Istotną materię, z punktu widzenia niniejszego opracowania, zawierają tytuły III i IV hKK, w których uregulowane zostały kary oraz środki zabezpieczające. Spośród kar najwięcej miejsca zajmuje kara pozbawienia wolności¹².

Zgodnie z art. 35 hKK karą pozbawienia wolności są kara więzienia (*la prision*), kara stałego pobytu (*la localización permanente*) oraz zastępcza kara pozbawienia wolności (*la responsabilidad personal subsidiaria por impago de multa*). Kara pozbawienia wolności trwa najkrócej 3 miesiące, a najdłużej 20 lat, z wyjątkami przewidzianymi w ustawie¹³. Wykonanie kary, a także ulgi penitencjarne, które zakładają skrócenie kary, muszą pozostawać w zgodzie z postanowieniami ustaw i Kodeksu karnego. W sytuacji gdy wymierzona kara pozbawienia wolności będzie dłuższa niż 5 lat, zakwalifikowanie skazanego do grupy osadzonych, co do których stosuje się trzeci stopień oddziaływania (*la clasificación del condenado en el tercer grado de tratamiento penitenciario*), nie będzie mogło nastąpić przed odbyciem przez niego przynajmniej połowy wymierzonej kary¹⁴. Na marginesie wypada zauważyć, że ostatnie zdanie jest przykładem tego, że hiszpański Kodeks karny, podobnie jak jego polski odpowiednik, wprost ingeruje w materię prawa karnego wykonawczego¹⁵.

⁸ Z tego punktu widzenia istotny jest art. 15 Konstytucji Hiszpanii, który stanowi, że wszyscy posiadają prawo do życia oraz nietykalności fizycznej i moralnej. Nikt nie może być w żadnym wypadku poddany torturom ani karom albo działaniom niehumanitarnym lub poniżającym. Znosi się karę śmierci; wyjątki od tej zasady mogą określić na czas wojny ustawy karne wojskowe. Porównaj: Konstytucja Hiszpanii z 27.12.1978 r., *op. cit.*

⁹ Porównaj m.in. wyrok Trybunału Konstytucyjnego TC 2/1987 z 21.1.1987 r., BOE nr 35 z 10.2.1987 r.

¹⁰ Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, BOE nr 281, 24.11.1995 r., dalej jako: hKK.

¹¹ Czyny zabronione pod groźbą kary dzielą się w Hiszpanii na *delitos* i *faltas*. Te pierwsze zaś w zależności od zagrożenia karą dzieli się na ciężkie i mniej ciężkie.

¹² W hiszpańskim prawie karnym funkcjonuje kilka podziałów kar. Artykuł 32 hKK dzieli je na: kary pozbawienia wolności (*penas privativas de libertad*), kary pozbawiające innych praw (*penas privativas de otros derechos*) oraz grzywnę (*multas*). W zależności od długości trwania kar należących do wyżej wymienionych grup, a także ze względu na właściwości niektórych z nich funkcjonuje podział na kary: ciężkie (*graves*), mniej ciężkie (*menos graves*) i lekkie (*leves*). Ilustrując powyższy podział, można się postawić przykładem kary więzienia, która, co oczywiste, należy do grupy kar pozbawienia wolności. Jeżeli zatem wymierzona kara przekracza 5 lat, jest karą ciężką. Gdy wymierzona zostaje w granicach od 3 miesięcy do 5 lat, jest karą mniej ciężką. Natomiast w katalogu kar lekkich, ze swej natury, kara więzienia w ogóle nie występuje. Grzywna, w zależności od jej wysokości, może być natomiast karą mniej ciężką lub lekką. Podobnie rzecz ma się z innymi karami. Artykuł 32 hKK wprost wprowadza także podział na kary zasadnicze (*penas principales*) i dodatkowe (*penas accesorias*).

¹³ Dolna granica kary pozbawienia wolności w wymiarze 3 miesięcy została wprowadzona Ustawą organiczną 15/2003 i zastąpiła wcześniej obowiązującą granicę w wysokości 6 miesięcy. Wyjątki w zakresie górnej granicy przewiduje art. 76 ust. 1 hKK, który stanowi, że kara faktycznie wykonywana może trwać maksymalnie 40 lat, na przykład w przypadku popełnienia przestępstw o charakterze terrorystycznym. Osobliwością hiszpańskiego prawa karnego jest, że kara faktycznie orzeczona może w sytuacji realnego zbiegu przestępstw znacznie przekroczyć ustawowe granice i sięgnąć nawet kilkuset lat. Porównaj słynną sprawę *Iñaki de Juana Chaos*, członka organizacji ETA, który został skazany na 3000 lat więzienia. Podobna sytuacja miała także miejsce przy okazji osądzenia sprawców zamachów terrorystycznych z 11.3.2004 r. na pociągi w Madrycie.

¹⁴ Trzeci stopień oddziaływania odnosi się do odbywających karę w zakładach otwartych (*regimen abierto*), o czym będzie mowa poniżej.

¹⁵ Charakter wykonawczy mają w polskim Kodeksie karnym przepisy regulujące przesłanki i zasady stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia z reszty kary (art. 77 i n. KK), przepisy pozwalające sądowi na określenie rodzaju i typu zakładu karnego oraz systemu terapeutycznego wykonania kary na etapie orzekania kary (art. 62 KK), a także przepisy umożliwiające zwolnienie skazanego od odbycia reszty kary pozbawienia wolności, uznając ją za wykonaną (art. 83 KK).

Kara stałego pobytu orzekana jest na okres do sześciu miesięcy. Podczas jej wykonywania skazany zobowiązany jest pozostawać w swoim domu lub innym miejscu określonym przez sędziego w wyroku lub ewentualnie w postanowieniu wydawanym w toku postępowania wykonawczego. Gdy wymieniona kara orzekana jest jako kara zasadnicza w odniesieniu do osób, które ponownie popełniły przestępstwo, sędzia może postanowić, że kara stałego pobytu będzie w dni robocze wykonywana w domu, natomiast w weekendy i dni wolne od pracy w zakładzie penitencjarnym najbliższym ze względu na miejsce zamieszkania skazanego. Nad prawidłowością wykonywania przez skazanego kary stałego pobytu czuwają organy państwowe, w szczególności Straż Obywatelska (*Guardia Civil*) oraz Policja. Dokonują one częstych rutynowych wizyt w domu skazanego, sprawdzając, czy faktycznie tam przebywa.

Podobnie jak jego polski odpowiednik hiszpański Kodeks karny zawiera regulacje odnoszące się do warunkowego zwolnienia z wykonania reszty kary pozbawienia wolności (art. 90 i n. hKK). Ogólną zasadą jest, że z tej instytucji skorzystać może skazany jedynie wtedy, kiedy: 1) stosuje się do niego trzeci stopień oddziaływania penitencjarnego, 2) odbył co najmniej $\frac{3}{4}$ orzeczonej kary, 3) zachowywał się poprawnie w zakładzie karnym, 4) zachodzi w stosunku do niego pozytywna prognoza resocjalizacyjna. Dodatkową przesłankę stanowi zaspokojenie roszczeń cywilnych wynikających z popełnienia przestępstwa. Regulacją szczególną zostały objęte osoby skazane za przestępstwa popełnione w grupie terrorystycznej oraz za przestępstwa terrorystyczne. W stosunku do nich przyjęcie pozytywnej prognozy resocjalizacyjnej jest uzależnione od stwierdzenia, że w sposób niebudzący wątpliwości porzucili cele i sposoby działania charakterystyczne dla działalności terrorystycznej, a nadto aktywnie współpracowali z odpowiednimi władzami, by zapobiegać popełnieniu nowych przestępstw przez organizację terrorystyczną, łagodzić skutki popełnionych przestępstw, zidentyfikować, ująć i osądzić sprawców przestępstw terrorystycznych oraz uzyskać niezbędny materiał dowodowy, prowadzić działania utrudniające prowadzenie i rozwój organizacji, do których wcześniej należeli. Powyższe okoliczności powinny znaleźć odzwierciedlenie w wyraźnym oświadczeniu osadzonego o zaprzestaniu działalności przestępczej i wyrzeczeniu się przemocy, wyraźnych przeprosinach skierowanych do pokrzywdzonych oraz raportach sporządzanych w zakładzie penitencjarnym, z których wynika, że skazany rzeczywiście uwolnił się od współpracy z organizacjami terrorystycznymi. W okresie próby, który odpowiada okresowi pozostałej do wykonania kary, sędzia udzielający warunkowego zwolnienia może nakładać na zwalnianego określone obowiązki¹⁶.

¹⁶ Sędzia może nałożyć obowiązki wymienione w art. 83 hKK, w tym m.in. zakaz przebywania w określonych miejscach, zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego, zakaz zbliżania się do bliskich pokrzywdzonego oraz innych osób, wskazanych przez sędziego, zakaz opuszczania miejsca pobytu bez zgody sędziego, dozór. Nadto, na podstawie art. 96 ust. 3 hKK, tytułem obowiązku można zastosować jeden z nieizolacyjnych środków zabezpieczających, np. zakaz wykonywania zawodu, zakaz prowadzenia pojazdów, wydalenie cudzoziemca z terytorium Hiszpanii, itd.

Hiszpański Kodeks karny przewiduje trzy rodzaje izolacyjnych środków zabezpieczających. Zgodnie z treścią art. 96 hKK są to: umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym, umieszczenie w zakładzie odwykowym oraz umieszczenie w specjalnym zakładzie wychowawczym.

Kończąc ten wstępny rys, wspomnieć należy o najistotniejszym źródle hiszpańskiego prawa penitencjarnego, tj. Ustawie organicznej penitencjarnej¹⁷ z 26.9.1979 r.¹⁸, oraz wydanym w celu jej realizacji dekretem królewskim: Regulaminie penitencjarnym z 9.2.1996 r.¹⁹ Należy jedynie zasygnalizować, że poza wymienionymi powyżej aktami prawnymi w Hiszpanii obowiązuje szereg aktów podstawowych o charakterze wykonawczym regulujących rozmaite aspekty wykonywania kar i odnoszących się na przykład do kwestii wykonania kar poza terenem jednostek penitencjarnych czy też wykonywania kar innego rodzaju niż pozbawienie wolności – ich szczegółowe omówienie wykraczałoby jednak poza ramy niniejszego opracowania²⁰. To właśnie odniesienie do odpowiednich przepisów wspomnianej powyżej Ustawy organicznej penitencjarnej oraz Regulaminu penitencjarnego z 1996 r. pozwala na opisanie typologii zakładów penitencjarnych.

IV. Przez zakład penitencjarny²¹ Regulamin penitencjarny rozumie jednostkę architektoniczną, administracyjną i funkcjonalną posiadającą własną organizację (art. 10 RegPenit). Ten sam przepis wskazuje, że zakłady składają się z jednostek, modułów i oddziałów (*unidades, módulos y departamentos*). Każda jednostka może posiadać nie więcej niż 350 osadzonych. Ograniczenie to wynika z art. 12 ust. 2 UOP.

Zgodnie z art. 7 UOP zakłady penitencjarne dzielą się na:

- 1) areszty śledcze (inaczej zakłady zapobiegawcze) – *establecimiento preventivo*²²,
- 2) zakłady karne (wykonawcze) – *establecimiento de cumplimiento de penas*,
- 3) zakłady specjalne – *establecimiento especial*.

Dalsze przepisy Ustawy organicznej penitencjarnej zawierają rozwinięcie powyżej zaprezentowanych pojęć. I tak w aresztach śledczych umieszcza się osoby zatrzymane, tymczasowo aresztowane, a także osoby skazane na karę pozbawienia wolności, jeżeli długość kary nie będzie przekraczać 6 miesięcy. W każdej prowincji może istnieć więcej niż jeden tego typu zakład. Jeżeli w danym regionie

¹⁷ Zgodnie z art. 81 Konstytucji Hiszpanii ustawami organicznymi są ustawy rozwijające prawa podstawowe i wolności publiczne, aprobujące statuty o autonomii i powszechny system wyborczy oraz pozostałe ustawy przewidziane w Konstytucji. Dla uchwalenia, zmiany lub uchylecia ustaw organicznych jest wymagana bezwzględna większość Kongresu w głosowaniu końcowym nad całością projektu. O pojęciu ustawy organicznej por. także P. Sarnacki, *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*. Warszawa 2008, s. 215.

¹⁸ Ley Orgánica 1/1979, de 26 de septiembre, General Penitenciaria, BOE» núm. 239, de 5/10/1979, Última modificación: 1.7.2003 r., dalej jako: UOP.

¹⁹ Real Decreto 190/1996, de 9 de febrero 1996, BOE núm. 40, de 15.2.1996 r., dalej jako: RegPenit.

²⁰ Dla przykładu: Real Decreto 840/2011, de 17 de junio 2011, BOE» núm. 145, de 18 de junio de 2011.

²¹ Regulamin postępuje się także pojęciem „centrum penitencjarnego”.

²² Nazwa tej jednostki jest pochodną jej podstawowej funkcji. Wykonywane jest tam bowiem przede wszystkim tymczasowe aresztowanie, którego celem zgodnie z art. 502 i n. hKPK, podobnie jak w Polsce, jest uniemożliwienie uchylecia się oskarżonego (podejrzanego) od wymiaru sprawiedliwości oraz uniemożliwienie mu nielegalnego utrudniania postępowania karnego. Funkcję zakładów karnych prewencyjnych spełniają w Polsce areszty śledcze, gdzie przebywają osoby tymczasowo aresztowane. Należy przy tym zwrócić uwagę, że nazewnictwo nie idzie w pełni w parze z funkcjami świadczonymi przez poszczególne jednostki. Są bowiem areszty śledcze, w których przebywają nie tylko tymczasowo aresztowani, ale również skazani (jako przykład posłużyć może Areszt Śledczy w Krakowie-Podgórz, gdzie oprócz dwóch oddziałów dla tymczasowo aresztowanych znajduje się również oddział typu półotwartego przeznaczony dla skazanych). Z drugiej strony istnieją także zakłady karne, gdzie funkcjonują oddziały dla tymczasowo aresztowanych (np. Zakład Karny w Wadowicach).

nie istnieją areszty śledcze dla kobiet i osób młodocianych²³, są one umieszczane w zakładach przeznaczonych dla mężczyzn, przy zachowaniu pełnego ich odizolowania.

Zakłady karne (wykonawcze) przeznaczone są do wykonywania kary pozbawienia wolności. Podobnie jak w Polsce są one zorganizowane oddzielnie dla mężczyzn i kobiet. Można wśród nich wyróżnić, ze względu na stosowany w nich reżim wykonywania kary pozbawienia wolności²⁴: zakład otwarty (*de regimen abierto*), który powiązany jest z trzecim stopniem oddziaływania penitencjarnego (*tercer grado de tratamiento penitenciario*), oraz zakład zwykły (*de regimen ordinario*), który koresponduje z drugim stopniem oddziaływania (*segundo grado de tratamiento penitenciario*).

Reżim zwykły nazwać można niejako reżimem podstawowym, tam bowiem z zasady kieruje się osoby skazane wyrokiem sądowym. Z tego reżimu osadzeni mogą być następnie przeniesieni do reżimu otwartego lub zamkniętego.

Reżim otwarty służy zindywidualizowanemu przygotowaniu osadzonych do życia po wyjściu na wolność i prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. Dostosowaniem programu pobytu do potrzeb poszczególnych osadzonych zajmuje się specjalna rada do spraw oddziaływania (*Junta de Tratamiento*), na której czele stoi dyrektor centrum penitencjarnego. W jednostkach typu otwartego w szerokim zakresie zezwala się na oddziaływanie w warunkach wolnościowych²⁵. Reżim otwarty jest powiązany z jednostkami, takimi jak oddziały otwarte (*Secciones abiertas*), centra przywracania społeczeństwu (*Centros de Insercion Social*), jednostki zależne (*Unidades dependientes*)²⁶.

Pierwsze z wymienionych, czyli oddziały otwarte, to jednostki, w których stosuje się trzeci stopień oddziaływania penitencjarnego i które mieszczą się na terenie zakładów wielofunkcyjnych (*Establecimientos polivalentes*). Centra przywracania społeczeństwu to instytucje przeznaczone dla osób od początku odbywających karę w reżimie otwartym lub zaawansowanych w procesie resocjalizacji (po odbyciu co najmniej połowy wymierzonej kary – art. 35 hKK). Wykonuje się tam także kary alternatywne dla pozbawienia wolności, np. pracą na cele społeczne. Centra przywracania społeczeństwu znajdują się na obszarach mieszkalnych, w środowisku społecznym znanym osobom odbywającym karę, co ułatwiać ma ich integrację społeczną. Chodzi bowiem o to, by osadzeni – którzy są już o krok od powrócenia na wolność – odbudowali relacje społeczne w znanym sobie środowisku. Przyjęcie do centrum przywracania społeczeństwu wymaga dobrowolności osadzonego

²³ W zakładach karnych dla młodocianych odbywają karę osoby, które – co do zasady – nie ukończyły 21. roku życia.

²⁴ Przez reżim penitencjarny rozumie się w Hiszpanii zbiór zasad i środków mających na celu osiągnięcie uporządkowanego i pokojowego współistnienia osadzonych, które pozwoli stworzyć środowisko adekwatne z punktu widzenia celów oddziaływania penitencjarnego (art. 73 RegPenit).

²⁵ Zasadą jest, że w zakładach, w których obowiązuje reżim otwarty, przebywać należy przez co najmniej 8 godzin w ciągu doby. Osadzeni mogą opuszczać zakład m.in. w celu pozostawania z rodziną, wykonywania działalności zawodowej, edukacyjnej (art. 86 RegPenit). Ciekawym rozwiązaniem jest korzystanie przez osadzonych z możliwości przebywania na wolności w ciągu weekendu – między godziną 16.00 w piątek a 8.00 w poniedziałek.

²⁶ Odmianą reżimu otwartego jest reżim otwarty ograniczony (*regimen abierto restringido*). Stosowany jest on wobec osób zakwalifikowanych do trzeciego stopnia oddziaływania, ale w stosunku do których, z różnych względów, nie może być stosowany w pełni reżim otwarty. Wśród powodów ograniczeń z art. 82 RegPenit wymienia się na przykład zaburzenia osobowości, niemożność podjęcia pracy w warunkach wolnościowych, szczególny typ przestępczości, jaką paraf się osadzony.

i opiera się na zasadzie wzajemnego zaufania. Osoby, które odbywają w nim karę, mogą wypełniać swoje obowiązki zawodowe poza nim. Podstawową funkcją centrum przywracania społeczeństwu jest funkcja mieszkalna, niemniej prowadzone są tam zajęcia terapeutyczne, lecznicze, istnieje tam ponadto możliwość pracy w warsztatach produkcyjnych. Jeżeli chodzi o system bezpieczeństwa, to opierają się one przede wszystkim na nowych technologiach – bransolety elektroniczne, GPS, etc.²⁷

Jednostki zależne to ośrodki mieszkalne położone poza zakładami penitencjarnymi, w żaden sposób nieprzypominające więzienia. Usytuowane są (inaczej niż zakłady karne) w strefach mieszkalnych, co służyć ma lepszej reintegracji społecznej osadzonych. „Mają podwójną funkcję. Z jednej strony uzupełniają dzieło resocjalizacji, które rozpoczęto w zakładzie karnym, a to poprzez zachęcanie do rozwoju osobistego, odpowiedzialności, współżycia ze społeczeństwem, a z drugiej strony, dzięki codziennemu przebywaniu w warunkach wolnościowych, pozwalają na nabycie lub ewentualnie wzmocnienie więzi rodzinnych i nawyku pracy. Nadto zapewniają dostęp do edukacji i szkoleń oraz w razie potrzeby do zabiegów medycznych i psychologicznych”²⁸. Prowadzeniem jednostek zależnych zajmują się przede wszystkim organizacje pozarządowe, pod nadzorem administracji penitencjarnej.

Oprócz przewidzianych przez art. 9 UOP zakładów penitencjarnych, które z punktu widzenia stosowanych tam reżimów oddziaływania podzielić można na otwarte i zwykłe, art. 10 UOP przewiduje powołanie także zakładu zamkniętego (*de regimen cerrado*) lub oddziałów przeznaczonych dla osadzonych uznanych za szczególnie niebezpiecznych. W tego typu zakładach umieszcza się także osoby nieprzystosowane do zakładów typu otwartego i zwykłego. W sytuacji gdy u osadzonego zostaną stwierdzone określone zaburzenia osobowości, schorzenia czy upośledzenia, należy odstąpić od umieszczenia go w zakładzie zamkniętym i rozważyć możliwość umieszczenia go w zakładzie specjalnym²⁹.

Do zakładów karnych zamkniętych mogą być w wyjątkowych wypadkach kierowane także osoby tymczasowo aresztowane, jeżeli spełniają warunki umieszczenia w tych zakładach. Odbywa się to przy zachowaniu zupełnej separacji od osób skazanych i po powiadomieniu odpowiednich władz sądowych.

W zakładach karnych typu zamkniętego umieszcza się osobę aż do czasu ustania przyczyny jej osadzenia w zakładzie tego typu. Charakteryzują się one ograniczeniami we wspólnych zajęciach osadzonych w nich osób, a także zwiększoną kontrolą. Szczegółowe rozwiązania w tej materii zawarte są w Regulaminie penitencjarnym.

Nie można pominąć również zagadnienia odbywania kary pozbawienia wolności przez osoby młodociane (które nie ukończyły 21 lat). Wykonują ją one w oddzielnych zakładach karnych lub ewentualnie w odseparowanych oddziałach

²⁷ Secretaría General de Instituciones Penitenciarias, El sistema penitenciario Español, Valdemoro 2010, s. 26.

²⁸ *Ibidem*, s. 27.

²⁹ R. Fernández Cubero, Introducción al Sistema Penitenciario Español, Edición Noviembre 2005, s. 43.

znajdujących się w zakładach karnych dla dorosłych (*Departamento de juvenes*). W wyjątkowych okolicznościach, z uwagi na osobowość osadzonego, w zakładach karnych (oddziałach) dla młodocianych mogą przebywać osoby, które nie ukończyły 25 lat (art. 9 UOP)³⁰.

W myśl art. 13 UOP zakłady karne powinny być wyposażone m.in. w: pojedyncze pomieszczenia sypialne, sale chorych, szkoły, biblioteki, pomieszczenia sportowe i rekreacyjne, warsztaty, dziedzince, zakłady fryzjerskie, kuchnie, jadalnie, pokoje widzeń indywidualnych, oddziały informacji, sale przeznaczone dla rodzin.

Bardzo charakterystycznym rozwiązaniem systemu hiszpańskiego jest to, że zakłady penitencjarne mogą przybierać formę tzw. zakładów wielofunkcyjnych (*establecimientos polivalentes*)³¹. Zgodnie z art. 12 RegPenit przez zakłady wielofunkcyjne rozumie się takie, które służą wypełnieniu kilku celów określonych w art. 7–11 UOP. Są to więc jednostki, w ramach których funkcjonują łącznie: areszt śledczy, zakład karny (wykonawczy), oddział dla małoletnich, oddział specjalny w postaci na przykład oddziałów dla osób chorych psychicznie.

Ostatnią grupą zakładów penitencjarnych są zakłady specjalne. Zgodnie z art. 11 UOP mają one w głównej mierze charakter opiekuńczy. Wśród zakładów specjalnych wyróżnić można: centra szpitalne (*Centros Hospitalarios*), centra rehabilitacji społecznej (*Centros de Rehabilitacion Social*) oraz centra psychiatryczne (*Centros Psiquiatricos*)³². Jedynie te ostatnie znajdują uregulowanie w prawie penitencjarnym.

V. Ważne miejsce w typologii jednostek penitencjarnych funkcjonujących w Hiszpanii zajmują instytucje służące wykonywaniu kary pozbawienia wolności w szczególnych jej formach. Odmienności wynikają w ich przypadku przede wszystkim z podmiotowych cech osadzonych. Chodzić tu będzie o: a) oddziały mieszane (*Departamentos mixtos*), b) oddziały dla matek (*Unidades de madres*), c) oddziały dla młodocianych (*Departamentos de juvenes*), d) oddziały terapeutyczne (*Departamentos terapeuticos*), e) jednostki pozapenitencjarne (*Unidades extrapenitenciarias*), f) oddziały uniwersyteckie (*Modulo universitario*).

Ad a) Oddziały mieszane przeznaczone są dla rodzin lub ewentualnie związków partnerskich. Warunkiem umieszczenia w nich jest, by obie osoby pozostające w związku małżeńskim lub partnerskim były osadzonymi odbywającymi karę pozbawienia wolności. Celem powołania jednostek tego typu jest zapobieżenie rozpadowi rodzin lub związków między osadzonymi. Do oddziałów mieszanych nie mogą być kierowane osoby skazane za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej³³.

³⁰ W tym kontekście wspomnieć należy o obowiązującym w Polsce art. 84 § 2 KKW, który umożliwia osobie dorosłej, skazanej po raz pierwszy i wyróżniającej się dobrą postawą, odbywanie za jej zgodą kary w zakładzie karnym dla młodocianych, jeżeli jest to uzasadnione potrzebami oddziaływania. Skazany korzysta wtedy z uprawnień przysługujących młodocianemu.

³¹ R. Fernández Cubero, *op. cit.*, s. 42.

³² L. Guzman Garigo, *Manual de ciencia penitenciaria*, Madrid 1983, s. 224.

³³ Na przykład oddział rodzinny w zakładzie karnym Madryt VI (Módulo familiar del Centro Penitenciario de Madrid VI).

Ad b) W oddziałach dla matek umieszczane są matki wychowujące dzieci, które nie ukończyły jeszcze 3 lat. Powołanie jednostek tego typu ma zapobiegać odebraniu dzieci od matek, co mogłoby mieć negatywny wpływ na ich rozwój emocjonalny. Oddziały dla matek zapewniają dzieciom właściwy rozwój psychiczny, emocjonalny, społeczny u boku matki, dzięki czemu mogą one poprawnie funkcjonować w swojej rodzinie lub rodzinie zastępczej, gdzie kierowane są po ukończeniu 3. roku życia. Jednostki dla matek znajdują się poza zakładami karnymi. Ich lokalizacja, budowa architektoniczna, wyposażenie, harmonogram są dostosowane do potrzeb dzieci w pierwszych latach ich życia. Dzieci nocują z matkami, spożywają z nimi posiłki, chodzą do żłobka, itd.³⁴ W omawianej jednostce stosuje się przede wszystkim środki bezpieczeństwa oparte o nowe technologie – kamery, czujniki obecności – co pozwala na niezakłócony i harmonijny rozwój wychowujących się tam dzieci³⁵.

Ad c) W oddziałach dla młodocianych, umieszczane są, co do zasady, osoby, które nie ukończyły 21 lat. Wyjątkowo, o czym wspomniano powyżej, mogą w tych jednostkach przebywać osoby poniżej 25. roku życia.

Ad d) Przeznaczeniem oddziałów terapeutycznych jest leczenie określonych grup więźniów, np. osób uzależnionych od substancji odurzających lub psychotropowych.

Ad e) Jednostki pozapenitencjarne to jednostki publiczne lub prywatne, które oferują szczególnego rodzaju oddziaływanie na osadzonych, np. w zakresie leczenia odwykowego. Z tego typu jednostek korzystać mogą jedynie osadzeni, którzy odbywają karę w ramach reżimu otwartego, a zatem zakwalifikowani do trzeciego stopnia oddziaływania.

Ad f) W zakładach penitencjarnych *Madrid V – Soto del Real* oraz *Madrid VI – Aranjuez* funkcjonują moduły uniwersyteckie, przeznaczone dla osadzonych, którzy odbywają studia na Państwowym Uniwersytecie Kształcenia na Odległość (*Universidad Nacional de Educación a Distancia*). Jednostka ta zapewnia warunki umożliwiające realizację programu studiów. W przypadku wolnych miejsc możliwe jest także pobieranie nauki na poziomie szkoły średniej.

VI. Kolejną cechą systemu penitencjarnego Hiszpanii jest to, że oparty został na zasadzie celkowej³⁶ (*el principio celular*). Oznacza to, że każdy z osadzonych winien dysponować oddzielną celą w czasie wolnym od zajęć³⁷. Zgodnie z art. 13 RegPenit ze względu na warunki osobiste osadzonych (np. upośledzenie, chorobę wymagającą pomocy innych) organ penitencjarny – na prośbę osadzonego – może zezwolić na dzielenie jednej celi przez więcej niż jedną osobę, jeżeli nie sprzeciwia się temu przyjęty program oddziaływania, względy medyczne czy

³⁴ R. Fernández Cubero, *op. cit.*, s. 28.

³⁵ Porównaj: <http://www.iipp.es/web/portal/centrosPenitenciarios/unidadesMadres.html>, dostęp: 1.10.2014 r.

³⁶ F. Javier Armenta Gonzalez-Palenzuela, Vicente Rodríguez Ramires, Reglamento penitenciario comentado: análisis sistemático y recopilación de legislación, quinta edición 2006, s. 86.

³⁷ Minimum powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego więźnia w Hiszpanii wynosi 6 m², podczas gdy w Polsce są to 3 m². Porównaj: T. Szymanowski, Charakterystyka więziennictwa polskiego w zestawieniu z więziennictwem w innych krajach europejskich, Przegląd Więziennictwa Polskiego, Warszawa 2013, s. 15.

bezpieczeństwa. Od zasady jeden więzień-jedna cela odstąpić można wyłącznie czasowo, w sytuacji gdy zaludnienie zakładów penitencjarnych przekracza liczbę dostępnych miejsc.

W zakładach specjalnych oraz zakładach otwartych mogą być sale wieloosobowe. Należy jednak odpowiednio wyselekcjonować osadzonych, którzy mają przebywać w jednej celi (art. 13 ust. 2 RegPenit). Pojedyncze cele oraz sale wieloosobowe muszą mieć zapewniony dostęp do naturalnego światła i wentylacji oraz być wyposażone w przedmioty umożliwiające mieszkanie w nich (np. kącik higieniczny), co wynika wprost z art. 14 RegPenit. Administracja zakładów penitencjarnych winna przy tym mieć na względzie zasadę komfortu i użyteczności.

Wspomniana już zasada celkowa nie ma – co wynika z przytoczonych przepisów – charakteru bezwzględnego, co potwierdza także hiszpański Trybunał Konstytucyjny³⁸. W wyroku z 19.12.1995 r., sygn. akt STC 195/95, stwierdził on, że pomimo przyjęcia generalnej zasady, że każdy osadzony przebywa w celi sam, prawo hiszpańskie, zarówno w art. 19 UOP, jak i art. 15 RegPenit, dopuszcza wyjątki od tej zasady. Nie naruszają one przy tym zasady prywatności, mającej źródło w art. 18 Konstytucji Hiszpanii. Jak słusznie bowiem Trybunał zauważył, kara pozbawienia wolności ze swej istoty stanowi znaczne ograniczenie prywatności osadzonego, a współdzielenie celi w wyliczonych przez ustawodawcę przypadkach nie narusza prywatności osadzonego w stopniu przekraczającym istotę pozbawienia wolności. *A contrario*, za niezgodną z Konstytucją uznana może być tylko taka ingerencja w prywatność osadzonego, która swą intensywnością przekracza poziom w sposób naturalny wynikający z istoty kary pozbawienia wolności.

Omawiając zagadnienie zakładów penitencjarnych w Hiszpanii, warto wspomnieć o przyjętym 5.7.1991 r. planie zakładającym stworzenie modelowego zakładu penitencjarnego (*Plan de Amortización y Creación de Centros Penitenciarios*). Jego cele to: 1) dostosowanie liczby miejsc w zakładach penitencjarnych do aktualnego stanu zaludnienia oraz potrzeb, które powstaną w nadchodzących latach, 2) stworzenie infrastruktury potrzebnej do odpowiedniego klasyfikowania osadzonych, umożliwiającego zindywidualizowane oddziaływanie na każdego z nich, 3) stworzenie udogodnień administracyjnych służących właściwemu wypełnianiu celów kary pozbawienia wolności, wskazanych w Konstytucji, tj. reedukacji i resocjalizacji skazanych, 4) zagwarantowanie odpowiedniego nadzoru nad osadzonymi oraz bezpieczeństwa dla nich³⁹. Projektowane zakłady miały być według założeń planu znacznie bardziej użyteczne i rentowne, co miano osiągnąć poprzez stworzenie ujednoczonych architektonicznie „makrowiezień”, umożliwiających osadzenie około 1000 osób. Dzięki odpowiedniemu ukształtowaniu architektonicznemu i infrastrukturalnemu zakładano znaczne ograniczenie personelu służącego ochronie obiektów, co przełożyć się miało na oszczędności⁴⁰. Zwiększenie „rentowności” zakładów penitencjarnych wiązano także ze wspomnianą

³⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego, Sentencia 195/1995, de 19 de diciembre de 1995, BOE núm. 21, de 24 de enero de 1996.

³⁹ R. Fernández Cubero, *op. cit.*, s. 44.

⁴⁰ *Ibidem*.

już wielofunkcyjnością zakładu. Stąd też w ramach planu uznano, że zasadne jest stworzenie tzw. więzień modułowych, w których w ramach jednego zakładu penitencjarnego funkcjonuje kilka jednostek pełniących różne funkcje (zakład karny, areszt śledczy, zakład specjalny), przy czym wszystkie obsługiwane są łącznie, przez funkcjonariuszy penitencjarnych i odpowiedni personel⁴¹. Podstawową zaletą takiego rozwiązania jest oczywiście możliwość uniknięcia dublowania podmiotów odpowiedzialnych za różnego rodzaju usługi na rzecz poszczególnych zakładów. Nie wchodząc jednak w szczegóły odnoszące się do konstrukcji prototypowego zakładu, wskazać należy, że przy jego projektowaniu brano pod uwagę następujące dyrektywy:

- 1) wspieranie aktywności osadzonych, tak by w sposób pozytywny wykorzystali okres, w którym przebywają w zakładzie; umożliwienie skazanym dostępu do edukacji, zajęć kulturalnych czy sportowych;
- 2) stworzenie zakładów samowystarczalnych – „samowystarczalnych miast” – w których zmniejszy się do minimum konieczność korzystania z usług zewnętrznych instytucji, jak szpitale⁴².

Realizacji zadań nakreślonych w rzeczonym planie służyć miało powołanie w 1992 r. podmiotu, którego misją jest tworzenie i wyposażanie jednostek penitencjarnych zgodnie z celami Ustawy organicznej penitencjarnej (*Sociedad de Infraestructuras y Equipamientos Penitenciarios*), działającego w formie spółki akcyjnej, której jedynym akcjonariuszem jest skarb państwa. Od momentu powołania rzeczonej spółki oddała ona do użytku 29 jednostek penitencjarnych, 27 centrów przywracania społeczeństwu, 3 jednostki dla matek oraz 38 oddziałów penitencjarnych w szpitalach publicznych⁴³. Pomimo tego wciąż – nie licząc początkowych sukcesów z lat 1991–2001 – nie udało się Hiszpanom zrealizować podstawowego założenia planu, a więc zmniejszenia przeludnienia zakładów penitencjarnych oraz zapewnienia osadzonym pojedynczych cel⁴⁴. O porażce planu z 1991 r. i konieczności weryfikacji jego założeń zdecydował przede wszystkim bardzo duży wzrost populacji więziennej w latach 2001–2010 (o 67%)⁴⁵. Nadto należy wskazać, że finalnie prototypowe zakłady karne wcale nie okazały się lepsze pod względem ekonomicznym⁴⁶. Oszczędności osiągnięte poprzez ograniczenie służb porządkowych zostały zniweczone koniecznością zwiększenia liczby osób pracujących w szeroko pojętej administracji⁴⁷. Za poważną wadę tych zakładów uważa się w doktrynie także oddalenie od obszarów mieszkalnych i słabe z nimi skomunikowanie⁴⁸.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ <http://www.siep.es/wordpress2/?p=91>, dostęp: 10.5.2014 r.

⁴⁴ Populacja więzienna w Hiszpanii w 1992 roku – 40 950, 2001 – 47 571, w 2009 – 76 519. Źródło: Secretaría General de Instituciones Penitenciarias, *op. cit.*, s. 44. Dla porównania w Polsce w 2009 r. liczba więźniów wynosiła 80 728. Zwraca uwagę fakt, że wysoki odsetek więźniów stanowią w Hiszpanii cudzoziemcy – aż 34,3%. Porównaj: T. Szymanowski, *op. cit.*, s. 10; I. González Sánchez, La cárcel en España: Mediciones y condiciones del encarcelamiento en el siglo XXI, *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 3.a Época, n. 8, 2012, s. 387–389.

⁴⁵ Podczas gdy w Polsce w tym samym okresie populacja więzienna wzrosła o 0,1%. Porównaj: T. Szymanowski, *op. cit.*, s. 11.

⁴⁶ R. Fernández Cubero, *op. cit.*, s. 44.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 46.

⁴⁸ I. González Sánchez, *op. cit.*, s. 357.

VII. Bez oceny funkcjonowania systemu penitencjarnego Hiszpanii wskazano kilka jego charakterystycznych cech oraz skrótowo przedstawiono istniejące tam typy zakładów karnych. Zwraca uwagę, że w Hiszpanii duży nacisk został położony na zakłady typu otwartego i oddziaływanie w warunkach wolnościowych w jednostkach znajdujących się poza zakładami karnymi. Zauważalne jest także, że dużą wagę przywiązuje się do tego, by nie odrywać – o ile to możliwe – osadzonego od jego środowiska społecznego, w tym oczywiście rodzinnego. Hiszpanie starają się zapewnić ponadto odpowiednie warunki matkom i wychowywanym przez nie dzieciom, które nie ukończyły 3 lat. Na uwagę zasługują jednostki uniwersyteckie.

Podstawowe pytanie, które należy zadać po dokonaniu analizy struktury systemu penitencjarnego Hiszpanii z jednej strony oraz rozmiarów populacji więziennej z drugiej, brzmi następująco: Jak długo system ten zachowa swój obecny kształt? W najbliższym czasie zapewne okaże się, czy ambitny plan stworzenia „superwięzień”, w których realizowana byłaby zasada jeden osadzony – jedna cela, ostatecznie upadnie. Szczególnie dotkliwe wydają się być problemy finansowe, które wypaczają działanie systemu penitencjarnego⁴⁹. Nadto, wzięwszy pod uwagę, że 34% osadzonych w hiszpańskich zakładach karnych to cudzoziemcy, nie można zapomnieć o zmianach wprowadzonych Decyzją ramową Rady Unii Europejskiej z 27.11.2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych⁵⁰, które mogą mieć istotny wpływ na kształt systemu penitencjarnego Hiszpanii. Na jej mocy więźniowie cudzoziemcy będą odbywać karę w kraju UE, z którego pochodzą. Okoliczność ta jest dla Hiszpanii – w przeciwieństwie do Polski – szansą na zmniejszenie populacji więziennej⁵¹.

Hiszpański system więziennictwa zasługuje na uwagę i bliższą obserwację z punktu widzenia ewentualnych korekt polskiego systemu penitencjarnego. Za pozytywne uznać należy przekonanie Hiszpanów, że nadrzędnym celem kar – w tym pozbawienia wolności – powinno być przygotowanie osadzonego do życia w społeczeństwie, a więc resocjalizacja. Tworzenie jednostek takich jak centra przywracania społeczeństwu czy też zorientowanych na pomoc w rozwiązywaniu problemów konkretnych grup osadzonych, np. matek z dzieckiem, osób uczących się, umożliwia wykształcenie w osadzonych chęci poprawnego wykonywania ról społecznych i może zachęcić ich do życia w zgodzie z prawem. Przykład Hiszpanii pokazuje, że warto skoncentrować się na odpowiednim ukształtowaniu systemu penitencjarnego, który pozwoliłby na wykorzystanie okresu kary dla aktywizowania,

⁴⁹ Amerykański magazyn „Fortune” w grudniu 2014 roku donosił o problemie więzień, które ze względów finansowych są nieużywane. Porównaj: <http://fortune.com/2014/12/02/spain-empty-prison-problem/>, dostęp: 10.12.2014 r.

⁵⁰ Decyzja ramowa Rady, 2008/947/WSiSW z 27.11.2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych, Dz. Urz. UE L Nr 337 z 2008 r., s. 102.

⁵¹ Szacuje się, że w związku z realizacją decyzji ramowej UE Polska będzie zmuszona przyjąć ponad 11 000 swoich obywateli tymczasowo aresztowanych bądź odbywających karę pozbawienia wolności w krajach UE. Porównaj: T. Szymanowski, *op. cit.*, s. 75, a także uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o prokuraturze oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym, Sejm VI kadencji, druk nr 4583.

resocjalizowania i edukacji skazanego, przy jednoczesnym zapewnieniu, by pobyt w zakładzie karnym nie wiązał się z jego dalszą demoralizacją. Ponadto Hiszpania może stanowić punkt odniesienia w ewentualnej dyskusji o budowaniu w Polsce dużych, wielofunkcyjnych zakładów penitencjarnych. Za szczególnie istotne należy uznać doświadczenia w zakresie realnych finansowych kosztów tego typu przedsięwzięcia, a także zmagania się z kosztami utrzymania tego typu placówek już w trakcie ich eksploatacji.

W podsumowaniu należy wskazać, że typologia zakładów penitencjarnych w Hiszpanii pod wieloma względami jest podobna do typologii zakładów karnych w Polsce. Duży nacisk położony został jednak na elastyczne formy wykonywania kar, które pozwalają skazanym na kontakt ze swoim środowiskiem, rodziną oraz pracę. Kwestią otwartą pozostaje wpływ światowego kryzysu na realizację zawartych w hiszpańskiej Konstytucji idei odnoszących się do celów kar i sposobów ich wykonania.

Typology of penitentiary institutions in Spain

Summary

The main aim of this publication is to present Spanish penitentiary law. It indicates the sources of the Spanish penitentiary system and briefly characterises its criminal penalties. It describes both prisons and penitentiary institutions existing in Spain, and presents their characteristics and basic tasks.

Glosa do wyroku SN z 12.4.2012 r., II PK 218/11¹

*Maciej Kułak**

Streszczenie

Glosa krytycznie odnosi się do wyroku Sądu Najwyższego dotyczącego problemu racjonalnych usprawnień oraz istotnych i determinujących wymogów zawodowych w kontekście zwolnienia asesora prokuratorskiego z powodu jego niepełnosprawności. Autor prezentując ogólne założenia obowiązku zapewnienia pracownikom dostosowań odpowiednich do stopnia ich niepełnosprawności, skrytykował argumentację Sądu, który odmówił uznania za racjonalne usprawnienie ograniczenia w pewnym zakresie obowiązków wykonywanych dotychczas przez pracownika (reorganizacja pracy). Jak wykazano w glosie, Sąd nie dostrzegł rozwiązań możliwych w tym zakresie przepisów określających obowiązki prokuratorów, asesorów prokuratury oraz asystentów prokuratorów. W tym kontekście autor skrytykował również tezę, że stan zdrowia, który pozwala na bezwarunkowe wykonywanie wszystkich czynności prokuratorskich jest istotnym wymaganiem zawodowym. Krytyka stanowiska Sądu Najwyższego została poparta brzmieniem przepisów prawa europejskiego oraz orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Tezy

1. Ocena, czy niepełnosprawny prokurator jest zdolny do wykonywania obowiązków, zależy od okoliczności konkretnego przypadku, w którym istotną rolę odgrywa stopień niepełnosprawności (ograniczenie sprawności organizmu) oraz zakres zadań prokuratora.

* Prawnik Polskiego Towarzystwa Prawa Antydyskryminacyjnego, laureat III miejsca w III Ogólnopolskim Konkursie na glosę do orzeczenia Sądu Najwyższego z zakresu prawa pracy, który został zorganizowany przez Sekcję Prawa Pracy TBSP UJ.

¹ OSNAPIUS 2013, Nr 9–10, poz. 105.

2. Stan zdrowia na poziomie pozwalającym na wykonywanie wszystkich czynności prokuratorskich, bezwarunkowo w nienormowanym czasie pracy, jest istotnym i determinującym wymaganiem zawodowym prokuratora prokuratury rejonowej (asesora).
3. Wyeliminowanie z zakresu czynności prokuratora prokuratury rejonowej (asesora) obowiązków wykonywanych poza siedzibą prokuratury, związanych z wysiłkiem fizycznym, o tej samej doniosłości dla prowadzonego postępowania co pozostałe czynności prokuratorskie, nie stanowi racjonalnego usprawnienia umożliwiającego zajmowanie stanowiska.
4. Zwolnienie z powodu niepełnosprawności, na skutek której została utracona zdolność do wykonywania zawodu prokuratora prokuratury rejonowej (asesora), nie stanowi niedozwolonego aktu dyskryminacji.

Stan faktyczny

Powódka była asesorem prokuratury rejonowej i wykonywała jednocześnie czynności prokuratorskie obejmujące m.in. przeprowadzanie czynności w postępowaniu przygotowawczym na miejscu zdarzenia oraz występowanie w charakterze oskarżyciela publicznego przed sądami. W styczniu 2007 r. powódka uległa wypadkowi, który skutkowało obrażeniami powodującymi konieczność poruszania się na wózku inwalidzkim oraz niezdolnością do pracy. W lipcu 2008 r. zwróciła się o ponowne dopuszczenie do wykonywania czynności prokuratorskich, przedkładając orzeczenie lekarskie o zdolności do wykonywania pracy na stanowisku prokuratora. Po weryfikacji stanu zdrowia powódki orzeczono wobec niej całkowitą niezdolność do pracy, przez co na wniosek przetożonych powódki Prokurator Generalny zwolnił ją ze stanowiska asesora prokuratury bez zachowania okresu wypowiedzenia (z powodu ciągłej niezdolności do pracy trwającej ponad rok). Powódka wniosła powództwo o przywrócenie do pracy i zasądzenie odszkodowania. Sądy obu instancji oddaliły powództwo, przyjmując, że stosunek służbowy asesora ma charakter terminowy, wobec czego roszczenie o przywrócenie do pracy jest niedopuszczalne, zaś roszczenie o odszkodowanie jest niezasadne. Nie uznały także, by zwolnienie to było przejawem dyskryminacji, skoro powódka nie była zdolna do wykonywania czynności związanych z jej stanowiskiem.

Glosa

Niniejsza glosa odnosi się do dwóch ważnych aspektów zasady równego traktowania, które stanowią istotę prezentowanego orzeczenia Sądu Najwyższego – zapewniania niepełnosprawnym pracownikom niezbędnych racjonalnych usprawnień oraz rozumienia i stosowania wyjątku od zakazu dyskryminacji, jakim są istotne wymagania zawodowe (z racji sprawowania przez powódkę funkcji prokuratorskich w glosie nie różnicuje się sytuacji asesora prokuratorskiego i prokuratora).

Powódka w czasie pełnienia funkcji asesora prokuratury uległa wypadkowi, w wyniku którego stała się niepełnosprawna, a zatem w pierwszej kolejności należy rozważyć kwestię, czy istniała w przedmiotowej sprawie możliwość zapewnienia powódce dostosowań odpowiednich do stopnia jej niepełnosprawności. Obowiązek ich wprowadzania wynika na poziomie prawa europejskiego z art. 5 dyrektywy Rady 2000/78/WE z 27.11.2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy², zaś na poziomie krajowym w wyniku implementacji tej Dyrektywy na podstawie art. 23a ustawy z 27.8.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych³ (który to przepis został wprowadzony do prawa polskiego dopiero w 2010 r., a zatem nie obowiązywał w momencie orzekania przez Sąd Najwyższy). Nie ulega wątpliwości, że dyrektywa miała zastosowanie do omawianego przypadku, gdyż obejmuje swoim zakresem, zgodnie z art. 3 ust. 1 wspartym interpretacją motywu 18 preambuły, przypadki zatrudnienia w podmiotach sfery bezpieczeństwa publicznego (m.in. policja, służby więzienne), a zatem musi obejmować również prokuraturę. Istotą tych usprawnień jest ciążący na pracodawcy obowiązek dokonania takich zmian lub dostosowań, które są najbardziej adekwatne do sytuacji konkretnego pracownika z niepełnosprawnością. Te zmiany i dostosowania mogą polegać na wprowadzeniu usprawnień czysto technicznych, takich jak przystosowanie pomieszczeń do potrzeb osoby z niepełnosprawnością, czy zakup odpowiedniego oprogramowania komputerowego lub usprawnień związanych z organizacją pracy w zakładzie, czyli np. wprowadzeniu odmiennego niż dotychczasowy podziału zadań czy skorygowaniu rozkładu czasu pracy⁴. Celem wprowadzenia instytucji racjonalnych usprawnień jest zapewnienie jak najpełniejszego poziomu zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami poprzez zapobieganie ich dyskryminacji ze względu na stan zdrowia (co zresztą wyraźnie stwierdza motyw 16 preambuły do Dyrektywy). Oczywiście obowiązek ten nie jest nieograniczony. Po pierwsze istnieje tak długo, jak długo na pracodawcę nie zostaną nałożone nieproporcjonalnie wysokie obciążenia, przy uwzględnieniu pomocy ze strony państwa możliwej do uzyskania przy przeprowadzaniu tych właściwych dostosowań. Po drugie granicą wprowadzania racjonalnych usprawnień jest zdolność do wykonywania najważniejszych czynności związanych z zajmowanym stanowiskiem pracy. Jeśli bowiem pracownik nie jest zdolny do ich wykonywania, to sama dyrektywa wprost stwierdza w motywie 17, że nie można od pracodawcy wymagać jego dalszego zatrudniania. Należy w tym względzie zgodzić się z poglądem Sądu Najwyższego wyrażonym w glosowanym wyroku, że ocena zdolności do wykonywania określonych obowiązków jest zależna zawsze od okoliczności konkretnego przypadku. Wszakże niezgodne z celem przepisów antidyskryminacyjnych, który polega na dążeniu do maksymalnej inkluzji określonych grup społecznych, byłoby ustalanie ogólnego wzorca oceny, niezdolnego do

² Dz. Urz. UE L Nr 303 z 2000 r., poz. 16; dalej jako: Dyrektywa.

³ Dz.U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm., dalej jako: RehZawU.

⁴ Porównaj: wyr. TSUE z 11.4.2013 r., C-335/11, LEX nr 1353951.

uwzględnienia subtelnych różnic między konkretnymi przypadkami (które mogą się jednak okazać decydujące). Bez wątplenia także rację ma sąd, gdy stwierdza, że nie stanowi przejawu dyskryminacji zwolnienie prokuratora (asesora prokuratorowskiego), który nie jest już zdolny do wykonywania swojego zawodu, gdyż stwierdzenie to koresponduje z przywoływanym wyżej motywem 17 preambuły, wskazującym określony kierunek interpretacji. Trzeba jednak wyraźnie wskazać, że obie te tezy uznać należy za słuszne jedynie w wymiarze ich ogólności, natomiast nie na gruncie rozpoznawanej przez sąd sprawy.

Przed oceną prezentowanego wyroku w odniesieniu do stanu faktycznego sprawy należy jednak rozważyć jeszcze drugi istotny wątek omawianego orzeczenia, czyli pojęcie istotnych i determinujących wymagań zawodowych, które stanowią wyjątek od zakazu dyskryminacji. Zgodnie z art. 4 ust. 1 Dyrektywy (implementowanym w art. 18^{3b} § 2 pkt 1 KP) cecha prawnie chroniona może zostać uznana za takie wymaganie, gdy wynika ono z rodzaju lub warunków wykonywania określonej działalności zawodowej. Stosowanie tego wyjątku obwarowane jest jednak dwoma warunkami – zgodności celu z prawem oraz proporcjonalności. Na podstawie analizy dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w tej materii należy wysnuć wniosek, że cechy prawnie chronione można by podzielić na dwa typy: cechy, które mogą stanowić niejako samoistnie istotne wymaganie zawodowe (np. płeć⁵), oraz cechy, które tym istotnym wymaganiem są przede wszystkim poprzez powiązanie z kategorią sprawności fizycznej koniecznej do wykonywania określonych zadań (np. wiek⁶).

Niewątpliwie właśnie do tej drugiej kategorii zaliczyć należy niepełnosprawność. Nie można się mimo to zgodzić z drugą tezą głosowanego orzeczenia w zakresie, w jakim uznaje ona za wymaganie stan zdrowia pozwalający na wykonywanie wszystkich czynności prokuratorowskich. Niedopuszczanie możliwości ograniczenia w pewnym zakresie obowiązków dotychczas wykonywanych przez pracownika w istocie przekreśla jego uprawnienie do wprowadzenia przez pracodawcę niezbędnych racjonalnych usprawnień, które, jak wskazano już wyżej, mogą polegać również na reorganizacji dotychczasowego sposobu pracy. Sąd stara się co prawda uzasadnić tę bezwarunkowość specyfiką pracy prokuratorowskiej, ale zdaje się nie dostrzegać pewnych funkcjonalnych rozwiązań. Po pierwsze podnosi, że stan zdrowia powódki nie pozwalał jej na wykonywanie czynności poza siedzibą prokuratury w związku z ograniczeniem jej sprawności ruchowej (np. ogłędziny miejsca zdarzenia). Zdaje się jednak nie dostrzegać, że nie każde przestępstwo wymaga dokonywania czynności „w terenie”, istnieje wręcz szereg przestępstw, które wymagają jedynie pracy koncepcyjnej i mogą być wykonywane w odpowiednio dostosowanej siedzibie prokuratury (np. postępowanie w sprawie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, wymiarowi sprawiedliwości, obrotowi gospodarczemu). Można by zatem w ramach wprowadzania racjonalnych usprawnień przekazywać

⁵ Porównaj: wyr. TSUE z 8.11.1983 r., C-165/82, LEX nr 131677.

⁶ Porównaj: wyr. TSUE z 12.1.2010 r., C-229/08 (Colin Wolf przeciwko Stadt Frankfurt am Main), LEX nr 533887; wyr. TSUE z 13.9.2011 r., C-447/09 (Prigge i inni przeciwko Deutsche Lufthansa AG), LEX nr 898237.

do prowadzenia powódce jedynie sprawy niewymagające podejmowania czynności poza siedzibą prokuratury (przydział spraw w ramach „specjalizacji”). Po drugie sąd niesłusznie umniejsza, a raczej w niedostateczny sposób rozważa udział asystenta prokuratorskiego w prowadzonym postępowaniu. Gdyby bowiem przy prowadzeniu określonych postępowań konieczne okazało się przeprowadzenie określonych czynności poza siedzibą prokuratury, to zgodnie z art. 100a ProkU⁷ czynności takich mógłby dokonać asystent prokuratora, i to bez szkody dla postępowania przygotowawczego (ustawa przecież nie limituje w żadnym zakresie ich udziału w dokonywaniu czynności od wagi sprawy czy jej określonego typu, a zatem uznaje ten udział za równoważny udziałowi prokuratora, traktując go jako element usprawniający funkcjonowanie prokuratury). Po trzecie sąd nie zwrócił uwagi na to, że art. 14 ust. 1 pkt 4 ProkU określający wymóg posiadania określonego stanu zdrowia należy interpretować z uwzględnieniem przepisów o racjonalnych usprawnieniach. Po czwarte powołuje się on na fakt nieprzystosowania budynków sądowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, w związku z czym powódka nie mogłaby uczestniczyć w posiedzeniach sądowych. Jest to argument o tyle chybiony, że przenosi ciężar odpowiedzialności za to niedostosowanie na powódkę, która być może z pomocą osób trzecich mogłaby dostać się do budynków sądowych mimo konieczności poruszania się na wózku inwalidzkim i mimo nieprzystosowania tychże budynków. W związku z tym można uznać trzecią tezę głosowanego orzeczenia za błędną w zakresie, w jakim sąd nie dopuścił możliwości prowadzenia jedynie spraw niewymagających dokonywania czynności poza siedzibą prokuratury oraz odmówił ich dokonywania przez asystentów, gdyby przy takim podziale pracy (stanowiącym racjonalne usprawnienie) pojawiły się w przypadkach incydentalnych.

Wypada zgodzić się wyłącznie z jednym stwierdzeniem sądu, że przeszkodę stanowić może określenie wymiaru czasu pracy prokuratora, który zgodnie z art. 46 ProkU określony jest wymiarem jego zadań, a zatem *de facto* jest nienormowany. Tymczasem, zgodnie z art. 15 RehZawU, czas pracy osoby niepełnosprawnej ma sztywno określone ramy. Ograniczenie to dotyczy (jak się zdaje na podstawie analizy stanu faktycznego zaprezentowanego w orzeczeniu) także powódki, gdyż zgodnie z art. 1 RehZawU za osobę niepełnosprawną uważa się również osobę, której niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem o całkowitej niezdolności do pracy. Argument dotyczący czasu pracy jest jedynym przekonującym do stanowiska, że nie istniała możliwość dalszego zatrudniania powódki, przy czym nie można zgodzić się ze stwierdzeniem sądu odnośnie do dyżurów prokuratorskich. Sąd trafnie zauważył w odniesieniu do czasu pracy prokuratorów, że na podstawie § 65 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 24.3.2010 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury⁸ prokurator ma obowiązek dyżurowania po godzinach pracy oraz w dni

⁷ Ustawa z 20.6.1985 r. o prokuraturze, tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599 ze zm., dalej jako: ProkU.

⁸ Tekst jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 144, obowiązywał do 13.1.2015 r., dalej jako: dRegProkR. Obowiązuje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 11.9.2014 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, Dz.U. z 2014 r. poz. 1218 ze zm.

ustawowo wolne od pracy, jeśli przełożony prokurator wyda takie zarządzenie. Należy jednak podkreślić, że § 65 dRegProkR wcale nie nakłada obowiązku wyznaczenia dyżuru, a jedynie przyznaje taką kompetencję prokuratorowi przełożonemu, który w razie niepełnienia tych dyżurów ma obowiązek zapewnienia tylko możliwości skontaktowania się z określonym prokuratorem po godzinach jego urzędowania. Wobec określenia czasu pracy prokuratorów oraz osób z niepełnościami jest to jednak jedynie uwaga marginalna.

Widać zatem na przykładzie glosowanego orzeczenia, że każdorazowe orzeczenie o racjonalnych usprawnieniach i istotnych wymaganiach zawodowych wymaga badania konkretnego przypadku oraz uważnego rozważania możliwości wprowadzania stosownych udogodnień, co zresztą stwierdził Sąd Najwyższy w uzasadnieniu. Jednak w powyższej sprawie sąd nie zastosował się sam do swoich stwierdzeń i niedostatecznie rozważył wszystkie możliwości wprowadzania zmian dostosowanych do potrzeb powódki, aczkolwiek z finalnym stwierdzeniem o niemożności dalszego jej zatrudniania na stanowisku asesora prokuratorskiego wypełniającego obowiązki prokuratora należy się zgodzić (z racji argumentu o czasie pracy). Niestuszenie także stwierdził, że stan zdrowia, który pozwala na bezwarunkowe wykonywanie wszystkich czynności prokuratorskich, jest istotnym wymaganiem zawodowym – będzie nim stan zdrowia pozwalający na wykonywanie tych czynności, ale dopiero po uwzględnieniu możliwości wprowadzania racjonalnych usprawnień, które mogą wbrew twierdzeniu sądu polegać na wyeliminowaniu z zakresu czynności prokuratora pewnych obowiązków lub wypełnianiu ich z pomocą asystenta prokuratorskiego. Takie niedostateczne rozważanie kwestii racjonalnych usprawnień może pociągnąć za sobą ryzyko nieostrożnego stosowania wyjątku zasady równego traktowania, który wówczas może się stać, wbrew założeniom unijnego prawodawcy, narzędziem dyskryminacji pracowników.

Gloss to the decision of the Supreme Court of 12 April 2012, case No II PK 218/11

Summary

The gloss criticises a Supreme Court decision on the issues of rational improvements and of material and crucial professional requirements in light of the termination of employment of a trainee prosecutor acting as an assessor in the Prosecutor's Office due to his disability. The author presents general assumptions of the obligation to ensure that employees have adjustments applicable to their levels of disability. He criticises the Court's arguments, as the Court refused to

consider as rational an improvement in the form of limiting to some extent the duties performed by the employee (the reorganisation of work). As indicated in the gloss, the Court failed to note any solutions that could have been implemented in accordance with the provisions specifying the duties of prosecutors, trainee prosecutors or assistant prosecutors. Having described the above, the author also criticises the thesis that health allowing for the unconditional performance of all prosecution duties is a material professional requirement. The criticism of the Supreme Court's standpoint is supported by the provisions of European Law and with the judgements of the Court of the European Union.

X Ogólnopolskie Seminarium Kryminalistyczne „Nauki sądowe w świetle kontradiktoryjnego procesu”, 14–16.5.2014 r., Jesionka k. Zielonej Góry

*Agata Pawłowska**

W dniach 14–16.5.2014 r. w Jesionce koło Zielonej Góry odbyło się jubileuszowe Ogólnopolskie Seminarium Kryminalistyczne „Nauki sądowe w świetle kontradiktoryjnego procesu”. Początki tej inicjatywy sięgają roku 2005, kiedy to w Drzonkowie po raz pierwszy spotkali się przedstawiciele nauk sądowych na seminarium zorganizowanym przez zielonogórską prokuraturę i Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury.

Tegoroczne seminarium rozpoczął prokurator okręgowy w Zielonej Górze dr *Alfred Staszak*, który w swoim wystąpieniu przypomniał zgromadzonym historię dotychczasowych seminariów kryminalistycznych, wskazując, jak przez lata budowano rangę tego – dziś ogólnopolskiego – wydarzenia. Zwrócił przede wszystkim uwagę, że po raz pierwszy przedmiotem rozważań jest przyszłość procesu karnego, a celem, jaki postawili organizatorzy przed wykładowcami i uczestnikami, była próba zdefiniowania wyzwań, jakie niesie nowy kontradiktoryjny proces karny budowany na fundamentach ustawy z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹.

Wzorem lat ubiegłych w tegorocznym seminarium wykładowcami, którzy dzielili się z uczestnikami wiedzą i doświadczeniem, byli zarówno uznani przedstawiciele nauki, jak i wybitni praktycy. Wśród słuchaczy znaleźli się prokuratorzy z Prokuratury

* Studentka V roku na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, referent Prokuratury Okręgowej w Zielonej Górze, absolwentka filozofii.

¹ Dz.U. z 2013 r. poz. 1247.

Generalnej, prokuratur apelacyjnych w: Warszawie, Poznaniu i Szczecinie, prokuratur okręgowych w: Łodzi, Poznaniu, Wrocławiu, Koninie, Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze, oraz prokuratur rejonowych okręgu zielonogórskiego, sędziowie z okręgu zielonogórskiego oraz funkcjonariusze służb, takich jak: Policja, Centralne Biuro Śledcze, Straż Graniczna, Izba Celna czy Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Moderatorem pierwszego dnia seminaryjnych obrad był prokurator Prokuratury Apelacyjnej w Poznaniu w stanie spoczynku *Jan Wojtasik* – gość honorowy seminarium, ale przede wszystkim *spiritus movens* przedsięwzięcia, jakim stały się Ogólnopolskie Seminaria Kryminalistyczne.

Zapowiadając pierwszego wykładowcę – profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, współtwórcę nowelizacji i członka Komisji Kodyfikacyjnej – zacytował fragment jego książki „Owoce zatrutego drzewa”², w którym autor przedmowy przedstawił jej twórcę – *Stanisława Waltośa* – jako „znanego badacza procedur karnych”. Na wstępie swojego wystąpienia profesor *S. Waltoś* zwrócił uwagę, że w obecnie funkcjonującym postępowaniu przygotowawczym dominantą jest prokurator i policja, a sąd orzeka najczęściej jednoosobowo w tzw. wypadkowych kwestiach.

Zdaniem prelegenta przesłanką wprowadzenia nowelizacji Kodeksu postępowania karnego było stworzenie sądowi takich warunków, które umożliwiają mu bycie „obiektywnym bezstronnym rozjemcą”, postrzeganym przez społeczeństwo jako arbiter, a nie „drugi oskarżyciel publiczny”.

Przejawem wprowadzenia kontrydiktoryjnego procesu karnego miało być początkowo pozbawienie sądu inicjatywy dowodowej na rozprawie. Jednak w ostatecznej wersji tekstu projektu przeforsowano „ratunkową inicjatywę dowodową sądu”, wyrażoną w art. 167 § 1 zd. 3 KPK, zgodnie z którą w wypadkach uzasadnionych szczególnymi okolicznościami sąd może przeprowadzić dowód z urzędu.

Istotą kontrydiktoryjnego procesu jest jego sporny charakter, gdyż to w kompetencjach stron leży określenie zakresu postępowania dowodowego. Jak zauważył *S. Waltoś*, ryzyko wydania wyroku, w którym zostaną pominięte przez którąś ze stron istotne kwestie, będzie bardzo duże. Pozorny niedostatek i zagrożenie dla prawdy materialnej to jednak konsekwencje świadomego działania ustawodawcy, którego założeniem jest wzbudzenie (uzasadnionego) przekonania, że na sali sądowej w rzeczywistości znajdują się strony oraz sędzia – „obiektywny bezstronny rozjemca”.

Prelegent szczególny akcent położył na kwestię konsensualizmu w procesie karnym, wynikającego z art. 335 i art. 387 KPK. Wskazał, że obecnie przewiduje się, że wraz z wejściem w życie znowelizowanych przepisów postępowania karnego 85% spraw w sądach powinno się kończyć w trybie konsensualnym (art. 387 KPK). Powodem takiego stanu rzeczy ma być, zdaniem tego wybitnego procesualisty, fakt, że art. 335 KPK będzie dawał możliwość dobrowolnego poddania się karze w przypadku popełnienia jakiegokolwiek występku, natomiast art. 387 KPK w przypadku wszystkich przestępstw.

² *S. Waltoś*, *Owoce zatrutego drzewa*, Kraków 1978.

5. *Waltoś* zwrócił również uwagę na to, że przejawem kontrydiktoryjności procesu jest zmiana art. 135 KPK, która w istotny sposób stanowić może zagrożenie dla realizacji zasady prawdy materialnej wyrażonej w art. 2 KPK. Nowelizacja tego przepisu przewiduje bowiem, że niebudzące wątpliwości przyznanie się do winy podejrzanego daje podstawę do zaniechania przeprowadzenia postępowania dowodowego. Wykreowany zatem przez osobę przyznającą się obraz (także niezgodny z prawdą materialną) może zostać zaakceptowany, a powstałe w ten sposób w toku postępowania przygotowawczego porozumienie nie będzie kwestionowane w toku postępowania odwoławczego.

W świat laboratoriów sądowych, w których za każdym profilem genetycznym kryje się sprawca lub ofiara, wprowadził zebranych prof. dr hab. *Tomasz Grzybowski* wykładem na temat „Postęp w genetyce – szanse i wyzwania dla wymiaru sprawiedliwości”. Wystąpienie spotkało się z dużym zainteresowaniem uczestników.

Zdaniem prelegenta gwałtowny postęp w genetyce nie znajduje swojego odzwierciedlenia w genetyce sądowej. Przedstawił jednak słuchaczom szereg możliwości, jakie proponuje śledczym nauka. Zwrócił uwagę, że obecnie święcą triumfy badania porównawcze profili genetycznych, które stanowią nieodzowną pomoc w identyfikacji śladów biologicznych, szczątków ludzkich czy ustaleniu pokrewieństwa. Postęp w tej dziedzinie związany jest przede wszystkim z doskonaleniem narzędzi porównawczych, z pojawianiem się coraz rozmaitszych i czulszych markerów.

Jako przykład postużyły prelegentowi markery chromosomu Y, które są wykorzystywane przede wszystkim w badaniu materiałów genetycznych uzyskiwanych w sprawach przestępstw popełnianych na tle seksualnym. Obecnie dzięki badaniom chromosomu Y z niewielkiej ilości komórek pochodzenia męskiego pozostawianych przez sprawcę gwałtu można sporządzić profil chromosomu Y – właściwy dla sprawcy. Badania te zrewolucjonizowały postępowania dotyczące przestępstw popełnionych na tle seksualnym, gdyż pozwalają na rozróżnienie próbek w obrębie jednej linii męskiej, nawet między osobami blisko spokrewnionymi.

Następnie *T. Grzybowski* wskazał na rozwój badań tzw. śladowego DNA, czyli DNA pozostawionego w śladowych ilościach. Uczestnicy seminarium dowiedzieli się, że społeczeństwo dzieli się na „dobrych i złych wydzielaczy”. Dobry ma tendencję do zostawiania swojego DNA praktycznie na wszystkim, czego dotknie. Dzięki zwiększeniu czułości analiz genetycznych możemy obecnie szukać DNA na takich przedmiotach jak broń czy na nadgryzionym jedzeniu, co dawniej było niemożliwe. Zwrócił jednak uwagę na zasadne kontrowersje, jakie powstają wokół tych badań. Fakt, że różni ludzie są lepszymi od innych „wydzielaczami”, implikuje problem łatwości transferu pustych DNA czy wtórnego przenoszenia DNA np. przez osoby trzecie.

Ze szczególnym zainteresowaniem zebranych spotkała się informacja na temat nowej kategorii badań genetyczno-sądowych – predykcyjnych badań DNA – służących przewidywaniu na podstawie badania DNA cech osób, które pozostawiają ślady biologiczne.

Dalszą część wykładu *T. Grzybowski* poświęcił na omówienie bardzo dobrze rozwijających się badań dotyczących określania pochodzenia biogeograficznego (pochodzenia, przodków) i przewidywania cech pigmentacyjnych (koloru skóry, oczu i włosów). Wykładowca zwrócił uwagę, że mimo iż efekty prac nad przewidywaniem wyglądu twarzoczaszki (morfologia twarzy) nie są dostatecznie satysfakcjonujące, metodę tę wykorzystano już w czasie identyfikacji śladów biologicznych ujawnionych na miejscu zdarzenia po zamachu w Madrycie 11.3.2004 r.

Nawiązując zaś do tematu seminarium: „Nauki sądowe w świetle kontradyktoryjnego procesu”, wykładowca ten zauważył, że zwiększenie kontradyktoryjności procesu, a co za tym idzie: większy wpływ tzw. biegłych (instytutów) prywatnych, może stanowić impuls do sięgania w przyszłości po nowe rozwiązania.

Problematykę badania upadków z wysokości i wypadków drogowych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii przedstawił kolejny wykładowca – dr hab. *Grzegorz Teresiński* z Uniwersytetu Medycznego w Lublinie.

Zwrócił on uwagę zebranych na wciąż niedocenianą możliwość wykorzystania badań masowych do oceny pojedynczych wypadków. Zdaniem *G. Teresińskiego* wykorzystanie populacyjnych baz danych, takich jak CBS, SCI, CIREN, daje możliwość m.in. zrekonstruowania zdarzenia czy ustalenia przyczyn uszkodzeń.

Dzięki przedstawionej prezentacji słuchacze mogli zobaczyć, w jaki sposób elementy zabezpieczeń biernych w pojeździe (poduszka powietrzna i pasy bezpieczeństwa) chronią kierowcę i pasażera. Prelegent wskazał szczególną rolę pasów bezpieczeństwa dla bezpieczeństwa w ruchu komunikacyjnym. Następnie przedstawił problemy związane z rekonstrukcją i opiniowaniem upadków z wysokości. Wyjaśnił, że biegli powoływani są w celu ustalenia, czy zaistniałe zdarzenie było nieszczęśliwym wypadkiem, samobójstwem, czy zabójstwem, a ich praca w tego typu sprawach polega na poszukiwaniu zależności: przyczyny upadku, sposobu zapoczątkowania upadku, kinematyki spadania, zasięgu lotu, sposobu lotu i usytuowania ciała.

Zdaniem prelegenta przyszłością dla przeprowadzanych rekonstrukcji będą prowadzone na dużą skalę pośmiertne badania obrazowe – tak zwane wirtopsje – dostępne już dziś w niektórych instytutach badawczych.

Pierwszy seminaryjny panel zakończyła dyskusja, którą rozpoczął prof. dr hab. *Józef Wójcikiewicz* z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nawiązując do wystąpienia profesorów *S. Waltosia* i *T. Grzybowskiego*, zadał prelegentom pytanie, czy w ekspertyzie genetycznej znajduje się miejsce dla kontradyktoryjności, tj. równości stron w zakresie dostępu stron do śladów genetycznych i ich podziału.

Odpowiadając na pytanie, *T. Grzybowski* zauważył, że już obecnie w praktyce laboratoriów dobrym zwyczajem jest przeprowadzenie kilku niezależnych analiz (oczywiście w sytuacji, gdy materiały biologiczne da się podzielić). Inni dyskutanci zwrócili uwagę, że coraz częściej spotyka się próby skonfrontowania opinii biegłych na etapie procesu. Prof. dr hab. *Tadeusz Tomaszewski* z Uniwersytetu Warszawskiego zauważył, że taka praktyka jest możliwa zgodnie z literą prawa – różni się ona jednak od konfrontacji innych podmiotów. W przypadku biegłych

wystarczy, że sąd dysponuje opiniami pisemnymi i na ich podstawie ma umocowanie do doprowadzenia do konfrontacji biegłych. Zazaczył, że przewiduje się, iż wzmożona kontradiktoryjność procesu doprowadzi do zwiększenia liczby konfrontacji biegłych. Zdaniem *T. Tomaszewskiego* to niewątpliwe zbliżenie do kultury anglosaskiej, w której występuje procedura *cross-examination* i instytucja biegłych stron. Jednocześnie zauważył, że w obliczu tych zmian znaczenia nabierze osoba samego biegłego – jego pozycja naukowa, kompetencje i doświadczenie.

Moderatorem następnego dnia X Ogólnopolskiego Seminarium Kryminalistycznego był prokurator okręgowy w Szczecinie *Dariusz Wiśniewski*.

Pierwszym prelegentem w tym dniu był wspomniany prof. dr hab. *Tadeusz Tomaszewski*, kierownik Katedry Kryminalistyki Uniwersytetu Warszawskiego, który swoim wykładem nt.: „Dowód z opinii biegłego przed sądem” wrócił do tematu biegłych, podkreślając konieczność zmiany ustawy o biegłych. Jak zauważył, potrzebna jest taka ustawa, która z jednej strony będzie sprzyjała podniesieniu poziomu opiniowania, przez co wpłynie na zwiększenie efektywności postępowania karnego, a z drugiej będzie w pełni akceptowana przez całe środowisko biegłych.

Następnie zwrócił on uwagę, że dziś nadzór administracyjny biegłych przez organ procesowy jest niedostateczny, co ma zmienić ustawa, której projekt przewiduje zwiększoną kontrolę zarówno przy wpisywaniu biegłych na listy biegłych jak i nad ich działalnością.

T. Tomaszewski zauważył również problem nieczytelności statusu prawnego biegłego sądowego *ad hoc* i biegłego prywatnego w kontekście zmian w procedurze karnej. Zdaniem prelegenta w doktrynie mnożą się wątpliwości i pytania co do tego, czy biegły prywatny w świetle znowelizowanej ustawy stanie się biegłym *ad hoc*. Czy jeżeli strona złoży wniosek, by biegły prywatny został powołany, a sąd go nie odrzuci, to wówczas biegły prywatny stanie się biegłym *ad hoc*? Czy statusy biegłych będą się zacierały? Jak zauważył wykładowca, aksjologia znowelizowanej ustawy wskazuje, że pierwszeństwo powinno się dać biegłemu sądowemu, a następnie biegłemu prywatnym, ale tylko w przypadku, gdy wydanie opinii przez biegłego sądowego nie będzie możliwe bądź utrudnione.

Wykładowca zwrócił uwagę, że kluczowa dla rozważań o statusie biegłych jest treść art. 167 § 1 KPK. Przypomniął, że w świetle obecnego orzecznictwa – interpretacji Sądu Najwyższego – opinia prywatnego biegłego stanowi jedynie informację o dowodzie.

T. Tomaszewski zaakcentował, że treść art. 393 § 3 KPK, zgodnie z którym „mogą być odczytywane na rozprawie wszelkie dokumenty prywatne, powstałe poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczenia, publikacje, listy oraz notatki”, otwiera możliwość odczytania opinii prywatnego biegłego na rozprawie, co powoduje, że stanie się ona równoprawnym dowodem z opinią biegłego wcześniej powołanego przez organ.

Wśród pozytywnych aspektów zmiany art. 167 KPK wymienia się w szczególności ucieleśnienie kontradiktoryjności, równość broni, możliwość kontroli biegłego. Przede wszystkim jednak konsekwencją przymiotu sporności procesu

karnego, której przejawem jest art. 167 KPK, powinny być, zdaniem wykładawcy, lepsze przygotowanie i większa aktywność stron. Wiąże się to z potrzebą znajomości podstaw wiedzy specjalistycznej, w której zakresie opiniował biegły, z uwagi na konieczność zadawania pytań biegłemu powołanemu przez przeciwnika procesowego.

Prelegent zwrócił także uwagę na związane ze nowelizowaną procedurą kwestie problematyczne, to znaczy: prywatyzację postępowań, kwestie etyczne z nią związane oraz formułowane zarzuty tworzenia opinii stronniczych – wbrew prawdzie materialnej. Zdaniem wykładawcy w związku z nowelizacją Kodeksu postępowania karnego jeszcze większego znaczenia nabierze, obok poziomu merytorycznego, poziom etyczny biegłego.

Na temat granic opiniowania o prawdopodobieństwie popełnienia czynu zabronionego o znacznej szkodliwości społecznej mówił dr hab. n. med. *Janusz Heitzman* – kolejny wykładawca.

Temat wystąpienia biegłego z dziedziny psychiatrii został zainspirowany szeroko omawianą w mediach publicznych ustawą z 22.11.2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób³.

Zgodnie z tą ustawą celem badania psychiatrycznego jest wyjaśnienie wątpliwości związanych z: oceną stanu zdrowia psychicznego oraz stwierdzeniem stanu poczytalności sprawcy, oceną aktualnego stanu zdrowia, oceną do udziału w postępowaniu, oceną co do zaistnienia okoliczności, które warunkowałyby zastosowanie środka zabezpieczającego, oraz oceną zdolności do odbywania kary.

J. Heitzman wskazał na istnienie ograniczeń metodologicznych, które powodują, że psychiatrzy często nie mogą sprostać oczekiwaniom organu procesowego. Takim wyzwaniem jest wykreowane przez ustawę określenie stopnia „prawdopodobieństwa popełnienia czynu zabronionego”.

Prelegent zauważył, że opinia sądowno-psychiatryczna dotycząca oceny stanu psychiki nie jest opinią dotyczącą możliwości wystąpienia zdarzenia w przyszłości, bowiem niedostatek metodologiczny psychiatrii polega na tym, że nie posiada ona narzędzi do oceny prawdopodobieństwa, nie może zatem udzielić odpowiedzi na pytanie o jego stopień.

Zwrócił uwagę na logiczny błąd ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, związany z kryteriami predykcyjnymi, gdyż ustawodawca chce, aby osoba była izolowana z uwagi na jej ewentualne przyszłe działanie.

J. Heitzman wskazał, że ustawa o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób spotkała się z krytyką ze strony psychiatrów, na których barkach spoczywać ma odpowiedzialność za dalsze losy osób, które zakończyły odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym. Reprezentujący stanowisko

³ Dz.U. z 2014 r. poz. 24.

środowiska psychiatrycznego wskazał, że istnieją osoby stanowiące zagrożenie, w związku z tym zachodzi konieczność ich izolacji, jednak nie jest właściwe dokonywanie tego za pomocą argumentów psychiatrycznych. Jak bowiem zauważył, stwarzanie zagrożenia nie jest jednostką chorobową.

Główny zarzut kierowany przez środowisko psychiatryczne polega na tym, że w oparciu o przepisy ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi, stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, u osób zdrowych będzie się szukało zaburzeń, które u nich nie występują, a następnie osoby takie będą poddawane izolacji medycznej. Zauważył jednak, że mimo pojęcia „izolacja medyczna” ustawodawca konsekwentnie unika słowa „pacjent”, postępuje się określeniem „osoba przebywająca”.

Na temat trójwymiarowej wizualizacji kanałów ran kłutych i jej przydatności dla analizy charakteru przebiegu zdarzenia mówił kolejny prelegent – dr n. med. *Krzysztof Maksymowicz* z Laboratorium Ekspertyz 3D funkcjonującego w ramach Katedry Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu. Natomiast samą wizualizację wykorzystania skanera przedstawił mgr inż. arch. *Wojciech Tunikowski* – przedstawiciel tej samej katedry.

K. Maksymowicz wskazał na zalety stosowania technik skanowania 3D jako narzędzi archiwizacji miejsca zdarzenia i analizy jego przebiegu, archiwizacji narzędzia czy uczestników zdarzenia. Wyjaśnił, że podstawowy sprzęt, jakim posługują się technicy, to aparat fotograficzny i skaner. Zwrócił uwagę, że stosowanie w pracy techników i śledczych trójwymiarowego lasera powoduje zanik subiektywizmu, który towarzyszy jednostce ludzkiej, natomiast precyzja skanera pozwala na utrwalenie większej ilości szczegółów.

Skaner można też wykorzystać do zinwentaryzowania dużej przestrzeni, np. w celu: zabezpieczenia antyterrorystycznego, typowania narzędzi po obrażeniach, oszacowania siły zadania ciosu, odtwarzania nieistniejących (całkowicie zmienionych) miejsc zdarzenia, identyfikacji sprawców po użębieniu (ślady ugryzień), symulacji zmian pośmiertnych dla określenia czasu zgonu, identyfikacji obiektów w znacznym stanie destrukcji.

Kwestię ograniczeń poznania naukowego w procesie karnym przybliżył słuchaczom seminarium prof. dr hab. *Józef Wójcikiewicz* z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wprowadzając do wykładu, posłużył się aforyzmem *Fryderyka Schillera*: „Pozory rządzą światem, a sprawiedliwość jest tylko na scenie”. Wskazał na sześć rodzajów ograniczeń, wyróżniając ograniczenia: ontologiczne, epistemologiczne, ekonomiczne, prawne, instytucjonalne i osobowościowe.

Wśród ograniczeń ontologicznych wyróżnił, poza upływem czasu, który w negatywny sposób wpływa na jakość zabezpieczonych śladów, również ograniczenia związane z niedostatkami metodologicznymi oraz pamięciowymi. Wskazał między innymi na ciekawe zagadnienie czynników ograniczających poznanie w kontekście śladów pamięciowych. Wyróżnił między innymi alkohol, stres czy tzw. *weapon focus*, czyli efekt skupiania się na broni, co powoduje ograniczoną zdolność zapamiętania szczegółów wydarzenia, np. rozpoznania sprawcy.

Omawiając ograniczenia epistemologiczne, wskazał na kluczowe zagadnienie, jakim jest tzw. *Einstellung effect*, polegający na skłonności mózgu do rozwiązywania problemów w sposób wcześniej znany i do uporczywego ignorowania innych – często prostszych – metod. Wykładowca wyjaśnił słuchaczom, że tzw. tunelowe widzenie to tendencja mózgu do podążania znanymi schematami, które uniemożliwiają często znalezienie rozwiązania, jakie obiektywnie nie jest skomplikowane.

Wśród ograniczeń prawnych wskazał na te wynikające z dobrego i złego prawa. Za przykład złego ustawodawstwa uznał przepis artykułu 20 ust. 2c ustawy z 6.4.1990 r. o Policji⁴, który – jej zdaniem – jest wyrażeniem nieracjonalności ustawodawcy. Zgodnie bowiem z tym przepisem informacji genetycznych nie pobiera się, gdy nie mają one przydatności wykrywczej, dowodowej lub identyfikacyjnej w prowadzonym postępowaniu. Takie praktyki powodują, że krajowa baza DNA jest bardzo uboga i rozwija się w znikomym stopniu.

Natomiast przykładem dobrego prawa stanowiącego ograniczenie dla poznania jest art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, wskazujący, że „nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”.

Prelegent zwrócił uwagę na ograniczenia osobowościowe i instytucjonalne, sprowadzając jednak ich treść do opiniowania przez biegłych, przyznawania akredytacji i atestacji. Nawiązał także do wad opiniowania wynikających z kontekstu, kontaminacji poznawczej, niekompetencji czy przestępczości.

Tematykę śladów pamięciowych dziecka oraz związaną z nią problematykę wartości dowodowej przesłuchania dzieci przedstawiła słuchaczom prof. dr hab. *Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz* z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W czasie swojego wystąpienia wielokrotnie akcentowała, że dziecko jest specyficznym podmiotem przesłuchania, a trudności powstające w ramach tej czynności procesowej wynikają m.in. ze specyfiki przestępstw, jakich padają ofiarami, gdyż są to z reguły przestępstwa wieloczynowe. Trudności te wynikają również z postawy dziecka spowodowanej strachem, wstydem, obawą podejrzenia, że przyczyniły się do przestępstwa. Takie czynności obronne jak zamknięcie czy uleganie manipulacjom powodują, że dziecko uznawane jest za najtrudniejszy podmiot czynności procesowej.

W czasie przesłuchania przez organ negatywny wpływ na samo dziecko i jego zeznania może mieć ich wielokrotność, zmiana osoby przesłuchiwanej, składanie zeznań w obecności sprawcy czy publiczności. W przypadku realizowania czynności procesowej z udziałem dziecka tym, co pozwala urzeczywistnić zasadę kontradyktoryjności i związaną z nią zasadę równości stron oraz co umożliwi respektowanie praw stron (prawo zadawania pytań za pośrednictwem organu procesowego), jest pokój techniczny.

⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687 ze zm.

Zdaniem *V. Kwiatkowskiej-Wójcikiewicz* nie do przecenienia jest rola rysunku sporządzonego przez przestuchiwane dziecko. W praktyce wciąż jednak nie zwraca się odpowiedniej uwagi na ten aspekt i nie wykorzystuje się go ostatecznie wystarczająco często.

Jako ostatni drugiego dnia seminarium głos zabrał prof. dr hab. *Tadeusz Widła*, który już po raz trzeci uczestniczył w tym zielonogórskim przedsięwzięciu. Jego wykład na temat „Znaczenie opinii prywatnych biegłych w kontradiktoryjnym procesie” stanowił znakomite podsumowanie dwóch dni seminaryjnych zmagani.

Na wstępie wystąpienia zauważył, że kluczem do rozwiązania zawartego w tytule wykładu zagadnienia jest (niezmieniona nowelizacją) treść art. 193 § 1 KPK. Zgodnie bowiem z tym przepisem: „jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych”. Obecnie w przypadku stanowiska innego pochodzenia niż wynikające z opinii biegłego powołanego przez organ nie może ono być uznane za dowód z opinii biegłego. Opinia biegłego powołanego przez organ procesowy – w zakresie wiedzy specjalnej – nie posiada swojego substytutu w postaci opinii prywatnej. Ekspertyzy zdobyte poza postępowaniem nie będą mogły być skutecznie inkorporowane, skutecznie zastępować procesowo zasięgniętego dowodu z opinii biegłego, będą jednak zaliczane w poczet dowodów z dokumentów (na mocy art. 393 § 3 KPK).

Podobnie opinia wykorzystana w jednej sprawie, na użytek tych samych osób, nie może posłużyć jako opinia w innym postępowaniu. Zdaniem profesora może jedynie zostać wykorzystana jako dowód z dokumentu.

T. Widła zauważa jednak, że zgodnie z art. 201 KPK: „jeżeli opinia jest niepełna lub niejasna albo gdy zachodzi sprzeczność w samej opinii lub między różnymi opiniami w tej samej sprawie, można wezwać ponownie tych samych biegłych lub powołać innych”. W sytuacji zatem niezgodności opinii biegłych organ procesowy może odstąpić od wyboru kolejnego biegłego, gdy ma do czynienia ze sprzecznością między ostatecznymi opiniami, i korzystając z art. 7 KPK, na zasadzie swobodnej oceny dowodów, przyjąć jedną z tych opinii za trafną, a inną odrzucić. Musi to być jednak niezgodność opinii homotematycznych.

Nie ma sprzeczności – zdaniem wykładowcy – opisywanej w art. 201 KPK, a co za tym idzie: nie należy korzystać z narzędzi wskazanych w tym przepisie, gdy jedna z opinii ma charakter procesowy, a druga pozasądowy. Jeżeli zatem sąd, działając na podstawie art. 7 KPK, pozbawi znaczenia merytorycznego argumentacji wyrażonej w opinii procesowej, będzie zobligowany do pozyskania innej opinii procesowej – w przeciwnym razie uchybi dyrektywie zawartej w art. 193 § 1 KPK.

Na zakończenie drugiego dnia seminarium dyskutowano na temat roli opinii prywatnych w procesie. Jako pierwszy głos zabrał biegły psychiatra dr n. med. *Jerzy Pobocho*, który wskazał wzrost roli tych opinii w nowym modelu procesu karnego. Podkreślił, że biegli powoływani są w związku z ich specjalistyczną wiedzą, a ich wkład jest często niezbędny. Przedstawił przykład medycyny, w której nierzadko potrzeba wielu specjalistycznych rozpoznań i diagnoz, ażeby dokonać stosownych ustaleń.

Moderatorem ostatniego dnia X Jubileuszowego Ogólnopolskiego Seminarium Kryminalistycznego w Jesionce był prokurator okręgowy w Poznaniu *Krzysztof Grzeškowiak*.

Pierwszym wykładowcą ostatniego panelu był biegły psychiatra dr n. med. *Jerzy Pobocho*. Słuchaczom przedstawił problematykę sądowej weryfikacji opinii biegłych psychiatrów dotyczących poczytalności sprawcy.

Na wstępie swojego wystąpienia przytoczył kasus sprawy *Andersa Behringa Bravika*, norweskiego zamachowca, który dokonał aktu terroru w Oslo i na wyspie Utøya 22.1.2011 r. Mężczyzna został kilkakrotnie poddany badaniom psychiatrycznym. Pierwsza opinia wskazywała, że cierpi on na schizofrenię paranoidalną, czego nie potwierdziły kolejne badania.

Zdaniem *J. Pobocho* sprawa *Bravika* wskazuje na znaczenie kontekstu badań sądowo-psychiatrycznych. Wskazał, że rozpoznawanie urojeń wyłącznie na podstawie definicji często zawodzi i wówczas zachodzi potrzeba uwzględnienia okoliczności towarzyszących, jak środowisko, uwarunkowania kulturowe, przesady.

J. Pobocho zaakcentował, że w opiniowaniu sądowym niezbędna jest kontrola pewności opinii. Zauważył, że opinia sądowo-psychiatryczna jest często wadliwa, gdyż psychiatrzy wykorzystują diagnozę aktualnego stanu psychicznego osoby badanej, nie znając metod odtworzenia stanu zdrowia psychicznego w momencie popełnienia danego czynu. Polscy psychiatrzy ograniczają się głównie do rozpoznania i z rozpoznania wyciągają dalsze wnioski co do ograniczenia poczytalności, pomijając okoliczności sprawy i przebieg zdarzenia.

Następnie głos zabrał prokurator Prokuratury Generalnej *Krzysztof Wójcik*, który wygłosił referat na temat wykorzystania analizy informacji w praktyce śledczej.

Wskazał, że w prokuraturze – w pracy analityka – najczęściej występuje analiza kierunkująca, która ma za zadanie wyznaczyć czynności, jakie powinny być podjęte w celu dokonania oczekiwanych ustaleń.

K. Wójcik zauważył, że problemem jest brak określenia statusu analityka w ustroju prokuratury. Analityk może występować w jednej z dwóch ról: specjalisty albo konsultanta prokuratora. W pewnych przypadkach może być biegłym (jeżeli posiada wiadomości specjalne z jakiejś dziedziny, której dotyczy analiza), ale wówczas nie występuje już w roli analityka.

Następnym prelegentem X Ogólnopolskiego Seminarium Kryminalistycznego w Jesionce był prof. dr hab. *Piotr Girdywoyń* z Katedry Kryminalistyki Uniwersytetu Warszawskiego, który zaprezentował wykład pt.: „Planowanie postępowania przygotowawczego w kontekście kontradyktoryjnego procesu”.

Słuchacze dowiedzieli się, że na planowanie postępowania ma wpływ wiele czynników. Dlatego zmiana modelu postępowania może w niewielki sposób wpłynąć na sposób planowania postępowania karnego. Wprowadzenie kontradyktoryjnego procesu karnego stanowić będzie jednak asumpt dla dokonania zmian w organizacji pracy prokuratury.

Kontradyktoryjność ma służyć poznaniu prawdy materialnej – narzędziem temu służącym ma być *cross-examination*. Jednak procedura, jaką proponuje ustawa

z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, odbiega od kontradiktoryjności rozumianej w systemie anglosaskim. Aktywność stron poprzez *cross-examination* polega nie tylko na wzajemnym przesłuchaniu stron, ale także na równym dostępie do dowodów przeciwników procesowych. Propozycja polskiego ustawodawcy jest zatem, zdaniem profesora, jedynie częściową kontradiktoryjnością w tradycyjnym rozumieniu takiego procesu wywodzącego się z systemu anglosaskiego.

Zauważył, że w praktyce może się okazać, że szczególnym problemem jest klasyfikowanie, dzielenie akt i dowodów. Wskazał przykład art. 249a KPK, zgodnie z którym „podstawę orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania mogą stanowić jedynie ustalenia poczynione na podstawie dowodów jawnych dla oskarżonego i jego obrońcy. Sąd uwzględnia z urzędu także okoliczności, których prokurator nie ujawnił, po ich ujawnieniu na posiedzeniu, jeżeli są one korzystne dla oskarżonego”. Nasuwa się w tym miejscu pytanie, czy sąd posiadał wszystkie akta, całość zebranych dowodów, czy obrońca miał dostęp do całych akt. Okazać się może, że prokurator, sąd i obrońca dysponowali różnym materiałem dowodowym.

Kolejną kategorią, o której wypowiedział się *P. Girdywoyń*, jest zasadność wniesienia aktu oskarżenia. Zgodnie bowiem z art. 297 § 1 pkt 5 KPK celem postępowania przygotowawczego jest „zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenia ich przed sądem”. W tym miejscu nasuwa się wiele pytań, m.in.: czym jest zasadność wniesienia aktu oskarżenia, czy prokurator może ujawniać tylko te dowody, które uzasadniają wniesienie aktu oskarżenia.

Naturalną konsekwencją kontradiktoryjności, zdaniem wykładowcy, będzie śledztwo własne stron, w którym będą one powoływały swoich świadków i przesłuchiwały świadków strony przeciwnej. Możliwe powinno być wykorzystywanie biegłych prywatnych oraz prywatnych detektywów do poszukiwania nowych źródeł dowodowych.

Ostatnim prelegentem seminarium w Jesionce był prokurator Prokuratury Okręgowej w Częstochowie *Robert Wypych*, który przedstawił algorytm działań prokuratora na miejscu katastrofy kolejowej z 3.3.2012 r. pod Szczekocinami. W zdarzeniu tym zginęło 16 osób, a 130 odniosło obrażenia. *R. Wypych* kierował pracą sześciu prokuratorów na miejscu zdarzenia.

Rozpoczynając wykład na temat postępowania na miejscu zdarzenia, nakreślił zastany na miejscu katastrofy obraz. Rozmiar tej tragedii uczestnicy seminarium mogli zobaczyć na przedstawionej przez prelegenta prezentacji.

Następnie *R. Wypych* opisał pierwsze podjęte po dotarciu na miejsce zdarzenia działania prokuratury. Jak wyjaśnił, dla przybyłych na miejsce prokuratorów priorytetem była prowadzona przez specjalistyczne służby akcja ratunkowa. Z tego powodu w pierwszej kolejności skontaktowali się z osobami dowodzącymi akcją

oraz policją, zorganizowali tymczasowe biuro, uzgodnili zasady współpracy z Przewodniczącym Państwowej Komisji Badania Wypadków Kolejowych, przeprowadzili rekonesans miejsca zdarzenia oraz wyznaczyli miejsce przyszłych oględzin i polecili jego zabezpieczenie.

W ramach wszczętego śledztwa wydano polecenie ustalenia danych załóg oraz pasażerów obu pociągów, wyodrębnienia sektorów, które w późniejszym czasie zostały poddane szczegółowym oględzinom, utrwalania na dostępnym sprzęcie foto-wideo przebiegu akcji ratowniczej ze szczególnym uwzględnieniem miejsc ujawniania zwłok i przedmiotów należących do pasażerów, wyodrębnienia punktu przechowywania mienia, stworzenia punktu przechowywania zwłok, gdzie pracowało dwóch prokuratorów z lekarzem oraz technicy fotografujący zwłoki. Po oględzinach zwłok wydano polecenie przewiezienia ciał do Zakładu Medycyny Sądowej Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach celem kontynuowania czynności identyfikacyjnych, przeprowadzenia badań genetycznych, histopatologicznych, toksykologicznych i wykonania wszystkich czynności materialno-technicznych umożliwiających wydanie ciał rodzinom ofiar katastrofy.

W tym samym czasie poza miejscem katastrofy przeprowadzono oględziny posterunków kierujących ruchem (z udziałem biegłych), zabezpieczono dokumenty papierowe i elektroniczne (z udziałem biegłych), wydano polecenie zatrzymania obu dyżurnych ruchu.

R. Wypych zwracał uwagę na to, że warunki panujące na miejscu i ogrom tragedii kolejowej powodowały, że kwestia współpracy prokuratorów ze służbami prowadzącymi akcją ratunkową oraz z Przewodniczącym Państwowej Komisji Badania Wypadków Kolejowych nabrała ogromnego znaczenia. Podkreślił, że w działaniach prokuratorów na miejscu katastrof w przyszłości niezwykle ważne byłoby opracowanie procedur postępowania, gdyż działania na tak wielką skalę wymagają wiedzy i wręcz specjalizacji w prowadzeniu tego typu wyjątkowego postępowania przygotowawczego.

Zaakcentował, że prokuratura jest „ubogim partnerem” policji i służb ratowniczych, które należą do systemu zarządzania kryzysowego. Jej działaniu towarzyszą takie problemy logistyczne, jak brak namiotów i parawanów do oględzin miejsc i osób, brak środków łączności, środków ochrony osobistej (kamizelek, kasków), worków do przechowywania zwłok.

Na zakończenie głos zabrał prokurator okręgowy w Zielonej Górze dr *Alfred Staszak*, który podsumował jubileuszowe X Ogólnopolskie Seminarium Kryminalistyczne „Nauki sądowe w świetle kontradyktoryjnego procesu”. Podziękował wszystkim wykładowcom, których wystąpienia i prezentacje spotkały się z zainteresowaniem słuchaczy, uczestnikom za udział w zajęciach oraz osobom odpowiedzialnym za techniczną i administracyjną stronę organizacji seminarium za jego przygotowanie.

Jednocześnie A. Staszak podziękował Prokuratorowi Generalnemu *Andrzejowi Seremetowi* za objęcie tego wydarzenia honorowym patronatem, a Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury za wsparcie i wkład finansowy w to przedsięwzięcie.

Agata Pawłowska, X Ogólnopolskie Seminarium Kryminalistyczne „Nauki sądowe...

Seminarium zostało przez uczestników ocenione bardzo pozytywnie pod względem organizacyjnym, a przede wszystkim merytorycznym.

Kończąc swoje wystąpienie i dziękując wszystkim zebranym, zaprosił zgromadzonych uczestników na kolejne, XI Seminarium Kryminalistyczne, które będzie skoncentrowane na znaczeniu nauk sądowych w sprawach dotyczących wypadków komunikacyjnych.

Z życia Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

Opracowanie redakcyjne

W **IV kwartale 2014 r.** oraz w **I kwartale roku 2015** w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury kontynuowano realizację zadań ustawowych KSSiP, związanych z prowadzeniem aplikacji ogólnej, sędziowskiej i prokuratorskiej, szkoleniem oraz doskonaleniem zawodowym sędziów i prokuratorów, asesorów prokuratury, referendarzy sądowych, asystentów sędziów i prokuratorów, zawodowych kuratorów sądowych oraz urzędników sądów i prokuratur. Prowadzone były zajęcia dla III i IV rocznika aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej, a także dla V i VI rocznika aplikacji ogólnej.

Ośrodek Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej KSSiP przygotowywał i realizował wydarzenia szkoleniowe zarówno zgodnie z przyjętym harmonogramem, jak i poza nim, a w jego siedzibie w Lublinie kontynuowano prace remontowe.

Szkolenie wstępne

VI konkurs na aplikację ogólną

W 2014 r. 1700 absolwentów wyższych studiów prawnych zadeklarowało udział w I etapie konkursu, a ostatecznie przystąpiło do niego 1617 osób. Do II etapu konkursu, który odbył się **28.10.2014 r.** w Warszawie, dopuszczonych zostało 381 spośród nich, gdyż taką samą liczbę punktów co osoba znajdująca się na miejscu 360. uzyskało 21 kolejnych uczestników konkursu. Po dwóch etapach konkursu na aplikację ogólną zakwalifikowanych zostało 181 kandydatów, a ich listę Dyrektor Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury ustalił i ogłosił **14.11.2014 r.**

Wielki finał Konkursu Wiedzy Prawniczej dla Aplikantów THEMIS 2014

W dniach **3–7.11.2014 r.** w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie odbył się finał dziewiątej edycji międzynarodowego Konkursu

Wiedzy Prawniczej dla Aplikantów (aplikacji ogólnej, sędziowskiej i prokuratorskiej) THEMIS 2014, organizowany przez Europejską Sieć Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN). Krajowa Szkoła była gospodarzem tegorocznej edycji konkursu z uwagi na zwycięstwo polskich aplikantów w zeszłorocznej, ósmej jego edycji, która odbyła się 21–25.10.2013 r. w Bukareszcie.

Konkurs THEMIS ma na celu budowanie wzajemnego zaufania między przyszłymi sędziami i prokuratorami z całej Europy oraz rozwijanie umiejętności komunikacyjnych, prowadzenia dyskusji, logicznego rozumowania i praktycznego wykorzystywania wiedzy prawniczej. Sama inicjatywa jego organizacji solidaryzuje aplikantów sędziowskich i prokuratorskich z państw członkowskich Unii Europejskiej oraz mobilizuje do wytężonej i wytrwałej pracy już na etapie pierwszych lat aplikacji.

W finale tegorocznej edycji konkursu brało udział osiem drużyn: po dwie z Rumunii i Francji oraz po jednej z Holandii, Włoch, Hiszpanii i Austrii. Jury obradowało w składzie: *Carlos M.G. de Melo Marinho* z Portugalii (przewodniczący), dr *Angelika Fuchs* z Akademii Prawa Europejskiego (ERA), dr *Rimvydas Norkus* z Sądu Najwyższego Litwy oraz dr hab., prof. UWM i SWPS *Agnieszka Góra-Błaszczkowska* z Polski, sędzia WSA w Warszawie. Zwycięzcami dziewiątej edycji konkursu THEMIS zostali aplikanci z Rumunii: *Sabina Cotoara*, *Stela Pelican* i *George Lazar*. Opiekunem merytorycznym grupy była *Roxana Rizoiu*. Ceremonia wręczenia nagród odbyła się w auli *Collegium Novum* Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Koordynację przebiegu konkursu zapewnił Dział Współpracy Międzynarodowej KSSiP przy wsparciu Ośrodka Szkolenia Wstępnego KSSiP.

Finał III Konkursu Krasomówczego dla Aplikantów Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

17.11.2014 r. odbył się finał III Konkursu Krasomówczego dla Aplikantów Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, w którym udział wzięło sześć finalistów wyłonionych w drodze wcześniejszych eliminacji. Został on przeprowadzony w sali rozpraw Sądu Apelacyjnego w Krakowie – udostępnionej dzięki uprzejmości władz tego sądu – i miał formę dwóch symulacji części rozprawy sądowej, podczas której finaliści wygłaszali mowę oskarżycielską lub obrończą albo ogłaszali wyrok i podawali jego najważniejsze powody. Wystąpienia finalistów obserwowało powołane przez Dyrektora KSSiP jury konkursu pod przewodnictwem językoznawcy dr *Anety Zatazińskiej* – adiunkta w Zakładzie Teorii Komunikacji Wydziału Polonistyki UJ i kierownika Podyplomowego Studium Retoryki UJ – oraz zaproszeni goście, a wśród nich: pierwszy zastępca Prokuratora Generalnego *Marek Jamrogowicz*, delegowana do Ministerstwa Sprawiedliwości sędzia *Sylwia Dorau-Cichoń* (którzy przyjęli także zaproszenie do udziału w pracach jury), dyrektor Biura Kadr Prokuratury Generalnej *Krzysztof Kozdronkiewicz*, prokurator apelacyjny w Krakowie *Artur Wrona*, prokurator okręgowy w Krakowie *Lidia Jaryczkowska*, dziekan Okręgowej Izby Radców Prawnych w Krakowie *Danuta Koszyk-Ciałowicz*, wicedziekan Okręgowej Izby Radców Prawnych w Krakowie *Marcin Sala-Szczypiński* oraz kierownik szkolenia w Prokuraturze Apelacyjnej w Krakowie *Renata Breza-Brzezicka*.

Laureatami tegorocznej edycji Konkursu zostali:

I miejsce – Jakub Jagoda, aplikant III rocznika aplikacji prokuratorskiej;

II miejsce – Bolesław Laszczak, aplikant V rocznika aplikacji ogólnej, który jednocześnie został **wyróżniony za wygłoszenie najlepszej mowy oskarżycielskiej oraz mowy z największą dozą humoru**;

III miejsce – Kamil Nowecki, aplikant IV rocznika aplikacji sędziowskiej.

Po zakończeniu części konkursowej, w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury odbyła się uroczystość wręczenia nagród, podczas której wszyscy uczestnicy finału otrzymali upominki, a laureaci nadto nagrody rzeczowe ufundowane przez Prokuratora Generalnego, Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Prokuratora Apelacyjnego w Krakowie, Dziekana Okręgowej Rady Adwokackiej w Krakowie oraz Dziekana Okręgowej Izby Radców Prawnych w Krakowie.

Decyzja o organizacji Konkursu Krasomówczego dla Aplikantów Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury była odpowiedzią na oczekiwania środowiska sędziowskiego i prokuratorskiego dotyczące włączenia do cyklu kształcenia aplikantów zajęć podnoszących umiejętności oratorskie, niezbędne w pracy sędziego i prokuratora. Konkurs ten jest również okazją do praktycznego wykorzystania przez uczestniczących w nim aplikantów dotychczas zdobytej wiedzy.

Udział aplikantów KSSiP w Programie Wymiany AIAKOS

W dniach **1–5.12.2014 r.** aplikanci Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury wzięli udział w zorganizowanej przez Europejską Sieć Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN) wymianie aplikantów. W jej ramach gościli we Włoszech, we Florencji, gdzie mieli możliwość uczestniczenia w zajęciach zorganizowanych w siedzibie Scuola Superiore Della Magistratura w Scandicci, będącej instytucją odpowiedzialną za szkolenie wstępne kadr włoskiego wymiaru sprawiedliwości. W trakcie wymiany odbywały się wykłady oraz dyskusje, w tym dotyczące systemu sądownictwa we Włoszech oraz prawa Unii Europejskiej. Podczas wizyty w sądach we Florencji aplikanci uczestniczyli w posiedzeniach w sprawach karnych i cywilnych, a także w przygotowanych przez uczestników wymiany prezentacjach dotyczących systemu sądownictwa oraz symulacjach rozpraw. Zapoznali się również z funkcjonowaniem prokuratury i policji we Włoszech.

Inauguracja VI rocznika aplikacji ogólnej

26.1.2015 r. w auli Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie odbyła się uroczystość inauguracji VI rocznika aplikacji ogólnej dla 180 aplikantów Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

W uroczystości udział wzięli m.in.: podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości *Monika Zbrojewska*, pierwszy zastępca Prokuratora Generalnego *Marek Jamrogowicz*, dyrektor Departamentu Sądów, Organizacji i Analiz Wymiaru Sprawiedliwości Ministerstwa Sprawiedliwości *Waldemar Szmidt*, dyrektor Biura Kadr Prokuratury Generalnej *Krzysztof Kozdronkiewicz*, wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Krakowie *Andrzej Solarz*, zastępca prokuratora apelacyjnego w Krakowie *Dariusz*

Makowski, prokurator okręgowy w Krakowie *Lidia Jaryczkowska*, przewodniczący zespołu konkursowego na aplikację ogólną w 2014 r., prezes Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu *Robert Pelewicz*, przewodniczący Ośrodka Badawczego Adwokatury im. adw. Witolda Bayera prof. dr hab. *Piotr Kruszyński* oraz kierownicy szkolenia w sądach apelacyjnych i prokuraturach apelacyjnych.

Dyrektor Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury *Leszek Pietraszko* wręczył listy gratulacyjne przybyłym na uroczystość aplikantom oraz uhonorował nagrodami książkowymi troje najlepszych w konkursie na aplikację, tj. *Katarzynę Mars*, *Martę Orwat* i *Magdalenę Sygulską*.

Wykład inauguracyjny na temat „Czy polska kultura prawna ma podstawy konstytucyjne?” wygłosił dr hab. *Piotr Tuleja*, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, sędzia Trybunału Konstytucyjnego.

Wykłady gości Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

10.11.2014 r. odbyło się spotkanie aplikantów aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej z dziekanem Okręgowej Rady Adwokackiej w Katowicach adw. *Grzegorzem Kopciem*, który wygłosił wykład pt. „Jak profesjonalni pełnomocnicy postrzegają sąd”.

Z kolei **13.11.2014 r.** aplikanci sędziowscy wystuchali wykładu redaktora *Sławomira Matczaka*, nt.: „Sąd w mediach”, dotyczącego medialnego wizerunku sądów i sędziów, współpracy sądów z dziennikarzami oraz umiejętności kształtowania swojego wizerunku w mediach.

8.12.2014 r. aplikanci III rocznika aplikacji sędziowskiej spotkali się z kierownikiem Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno-Konsultacyjnego w Krakowie *Magdaleną Czarnek*, która wygłosiła wykład nt. „Działalność rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych”.

Natomiast **12.1.2015 r.** aplikanci III rocznika aplikacji prokuratorskiej mieli okazję wysłuchać wykładu *Karoliny Dukały*, doktorantki Instytutu Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, pt. „Naukowe metody wykrywania kłamstwa”.

15.1.2015 r. aplikanci III rocznika aplikacji sędziowskiej spotkali się z wizatorem w Zespole Nadzoru Pedagogicznego w Terenie w Departamencie Wykonywania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości *Mariolą Maźniak*.

Porozumienia o współpracy

20.11.2014 r. Dyrektor Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury zawarł porozumienie z Prezesem Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie odbywania przez aplikantów radcowskich w 2015 r. szkolenia z zakresu działania sądownictwa powszechnego i prokuratury.

Natomiast **27.11.2014 r.** podobne porozumienie, bo dotyczące odbywania przez aplikantów adwokackich w 2015 r. szkolenia z zakresu działania sądownictwa powszechnego i prokuratury, Dyrektor Krajowej Szkoły zawarł z Prezesem Naczelnej Rady Adwokackiej.

Działalność wydawnicza

W **grudniu 2014 r.** została wydana kolejna książka z serii Biblioteka Aplikanta, pt.: „Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego procesowego wraz z komentarzami. Nadzwyczajne środki zaskarżenia oraz postępowanie po uprawomocnieniu się orzeczenia. Casebook” pod redakcją SSN *Kazimierza Klugiewicza*, oraz zeszyt 4(15)/2014 „Kwartalnika Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury”.

Nadto w IV kwartale 2014 r. do druku przekazano dwie publikacje z nowej serii wydawniczej KSSiP pt.: „Znowelizowany Kodeks postępowania karnego w pracy prokuratora i sędziego” zatytułowane „Zagadnienia ogólne i postępowanie przygotowawcze” oraz „Postępowanie przed sądem pierwszej instancji i postępowania szczególne”, a także dwa kolejne casebooki, pt.: „Zbiór orzeczeń z zakresu prawa cywilnego procesowego wraz z komentarzami. Orzeczenia, ich wykonalność i prawomocność” i „Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego materialnego wraz z komentarzami. Przepisy przeciwko życiu i zdrowiu, przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu, przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, przestępstwa przeciwko wolności i przestępstwa przeciwko mieniu”.

Konferencje i szkolenia

27.10.2014 r. w Sądzie Apelacyjnym w Gdańsku zostało przeprowadzone szkolenie dla sędziów orzekających w sprawach z zakresu własności intelektualnej pt.: „Postępowanie przed sądami cywilnymi i gospodarczymi, w tym postępowanie zabezpieczające w ramach ochrony własności intelektualnej”.

Z kolei w dniach **27–31.10.2014 r.** oraz **17–21.11.2014 r.** w Szczytnie miały miejsce kolejne edycje współorganizowanego przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury oraz Wyższą Szkołę Policji w Szczytnie szkolenia dla prokuratorów oraz funkcjonariuszy Policji nt.: „Postępowanie w przypadku uprowadzenia osoby dla okupu lub w celu wymuszenia innego zachowania w zamian za uwolnienie zakładnika, którego miejsce pobytu pozostaje nieznane”. Udział w tych szkoleniach wzięli prokuratorzy z apelacji białostockiej, gdańskiej i szczecińskiej, a także policjanci z Biura Służby Kryminalnej Komendy Głównej Policji oraz komend wojewódzkich Policji w Olsztynie, Gdańsku i Gorzowie Wielkopolskim.

Natomiast w dniach **28.10.2014 r.** oraz **4 i 18.11.2014 r.**, odpowiednio w: Sądzie Rejonowym Poznań-Stare Miasto, Sądzie Apelacyjnym w Katowicach oraz Prokuraturze Okręgowej we Wrocławiu odbyły się szkolenia dla sędziów orzekających w sprawach z zakresu prawa cywilnego i gospodarczego, asystentów sędziów oraz prokuratorów prowadzących postępowania cywilne z obszarów apelacji poznańskiej, katowickiej i wrocławskiej.

W dniach **28–29.10.2014 r.** w Prokuraturze Okręgowej w Olsztynie, **28–29.10.2014 r.** i **13–14.11.2014 r.** w Prokuraturze Okręgowej w Łodzi, **3–4.11.2014 r.**, **9–10.12.2014 r.** oraz **11–12.12.2014 r.** w Prokuraturze Okręgowej w Gliwicach i **5–6.11.2014 r.**

w Prokuraturze Okręgowej w Białymstoku, Krajowa Szkoła zorganizowała w ramach pilotażu „Modernizacja zarządzania prokuraturą” szkolenia dla kierowników sekretariatów, urzędników pełniących funkcję kierowników sekretariatów, prokuratorów niefunkcyjnych oraz wyższej kadry kierowniczej z uczestniczącymi w pilotażu prokuratur okręgowych i rejonowych nt.: „Rola kierownika w kształtowaniu postaw pracowniczych”, „Komunikacja jako narzędzie pracy kierownika” oraz „Konstruktywne rozwiązywanie konfliktów”.

W dniach **3 i 14.11.2014 r.** odpowiednio: w Sądzie Okręgowym w Łodzi, w Prokuraturze Apelacyjnej w Krakowie oraz w Sądzie Okręgowym w Warszawie odbyły się szkolenia dla orzekających w sprawach karnych sędziów, prokuratorów i asesorów prokuratury nt.: „Konsekwencje członkostwa w Unii Europejskiej dla praktyki orzeczniczej sędziów i prokuratorów”.

Z kolei w dniach **3 i 17.11.2014 r.** przeprowadzono dwa szkolenia dla prokuratorów prowadzących postępowania na odcinku cywilnym i administracyjnym w prokuraturach wszystkich szczebli pt.: „Udział prokuratora i przysługujące mu środki prawne w postępowaniu administracyjnym”. Szkolenia te odbyły się odpowiednio w Prokuraturze Okręgowej w Lublinie oraz Prokuraturze Okręgowej w Poznaniu.

Natomiast w dniach **3–5.11.2015 r.** w Krakowie zostało zorganizowane przez Krajową Szkołę szkolenie dla analityków kryminalnych.

W dniach **4–5.11.2014 r.** w siedzibie Prokuratury Generalnej odbyło się szkolenie zorganizowane przez Krajową Szkołę we współpracy z Ministerstwem Finansów nt.: „Ujawnianie i zwalczanie przestępczości podatkowej ze szczególnym uwzględnieniem podatku VAT i podatku akcyzowego”, adresowane do sędziów i prokuratorów.

W tych samych dniach, tj. **4 i 5.11.2014 r.**, w siedzibie Krajowej Szkoły w Krakowie przeprowadzono szkolenie dla kierownictwa KSSiP z zakresu najnowszych metod rekrutacji i selekcji pracowników.

Z kolei w dniach **5–7.11.2014 r.** w Krakowie została zorganizowana konferencja dla patronów praktyk aplikantów KSSiP. Uczestniczyli w niej sędziowie, prokuratorzy i referendarze sądowi z apelacji: wrocławskiej, katowickiej, krakowskiej i rzeszowskiej.

Natomiast w dniach **6–7.11.2014 r.** zorganizowane zostało przez Krajową Szkołę i Prokuraturę Okręgową w Szczecinie szkolenie dla prokuratorów z okręgu szczecińskiego dotyczące wartości dowodowej ekspertyzy toksykologicznej oraz zagadnień związanych z emisją głosu.

Krajowa Szkoła przeprowadziła także szkolenia dla zawodowych kuratorów sądowych z apelacji rzeszowskiej i poznańskiej – w dniach **12 i 18.11.2014 r.** nt.: „Wybrane zagadnienia z metodyki pracy kuratora sądowego dla dorosłych”, a w dniach **13 i 19.11.2014 r.** nt.: „Wybrane zagadnienia z metodyki pracy rodzinnego kuratora sądowego”.

W dniach **13 i 27.11.2014 r.** odpowiednio w Sądzie Okręgowym w Łodzi oraz w Sądzie Rejonowym Poznań-Stare Miasto w Poznaniu, przeprowadzono szkolenia dla sędziów orzekających w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń

społecznych w sądach wszystkich szczebli, asystentów sędziów oraz prokuratorów prowadzących postępowania na odcinku cywilnym nt.: „Ubezpieczeniowe aspekty wykonywania aktywności zawodowej przez obywateli polskich na terytorium Unii Europejskiej”.

Z kolei **15.11.2014 r.** miało miejsce uroczyste zakończenie współorganizowanego przez KSSiP i Uniwersytet Jagielloński studium podyplomowego z zakresu zapobiegania i zwalczania przestępczości gospodarczej i skarbowej.

17.11.2014 r. w Krakowie odbyło się szkolenie dla urzędników sądów z apelacji krakowskiej nt.: „Podnoszenie jakości obsługi interesantów”.

Natomiast w dniach **17–19.11.2014 r.** w Dębem zorganizowano konferencję dla aplikantów sędziowskich odbywających staż na stanowisku referendarza sądowego. Tematyka tej konferencji obejmowała: metodykę pracy sędziego, etykę zawodu sędziego i referendarza sądowego oraz umiejętności komunikacyjne w pracy sędziego.

W dniach **17 i 24.11.2014 r. oraz 2.12.2014 r.**, celem podniesienia kwalifikacji urzędników powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie wykonywania czynności biurowych dotyczących sposobu postępowania z dowodami rzeczowymi i archiwizowania akt postępowań, zorganizowane zostały szkolenia dla urzędników prokuratury odpowiednio z apelacji: lubelskiej, gdańskiej, łódzkiej, rzeszowskiej i warszawskiej, nt.: „Postępowanie z dowodami rzeczowymi. Archiwizacja”.

19.11.2014 r. w Warszawie, na wniosek Krajowej Izby Odwoławczej, przeprowadzono szkolenie nt.: „Metodyka prowadzenia rozpraw i sporządzania uzasadnień”.

20.11.2014 r. dla sędziów pionu karnego i **21.11.2014 r.** dla sędziów pionu cywilnego w Sądzie Okręgowym w Tarnowie przeprowadzono współorganizowane przez Krajową Szkołę i Ministerstwo Sprawiedliwości szkolenia dotyczące stosowania w polskim porządku prawnym standardów wypracowanych przez orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Tego samego rodzaju szkolenia odbyły się także w Sądzie Okręgowym w Opolu w dniu **9.12.2014 r.** – adresowane do sędziów orzekających w sprawach karnych – oraz **13 i 19.11.2014 r.**, odpowiednio: we Wrocławiu i w Gliwicach, których adresatami byli z kolei sędziowie pionu cywilnego.

21.11.2014 r. w Warszawie miało miejsce współorganizowane przez KSSiP i Prokuraturę Generalną szkolenie dla prokuratorów nt.: „Udział prokuratora w sądowym postępowaniu egzekucyjnym”.

W dniach **21–22.11.2014 r.** w *Collegium Maius* Uniwersytetu Jagiellońskiego, w ramach Jagiellońskich Dni Mediacji 2014, odbyła się konferencja naukowa zatytułowana „Ile mediacji w państwie? Ile państwa w mediacji?”. Konferencję zorganizowały Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Centrum Arbitrażu i Mediacji przy Izbie Handlowej w Krakowie, a patronat honorowy nad nią objęli: Minister Sprawiedliwości, Prezes Trybunału Konstytucyjnego, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prezes Krajowej Izby Radców Prawnych oraz Dyrektor Krajowej Szkoły Sądownictwa

i Prokuratury. Konferencję otworzył prodziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. *Jerzy Pisuliński*. W trakcie obrad składających się z czterech paneli dyskusyjnych sędziowie, adwokaci, pracownicy naukowcy oraz mediatorzy szukali odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie państwo powinno ingerować w instytucję mediacji.

Podczas pierwszego panelu, zatytułowanego „Bariery rozwoju mediacji w Polsce: wyniki badań społecznych”, zaprezentowano rezultaty projektu badawczego zrealizowanego pod kierownictwem prof. dr. hab. *Krzysztofa Pleszki* pt.: „ADR w polskim systemie prawnym. Teoria i praktyka”. W ramach tego projektu badanie przeprowadzono wśród: sędziów, prokuratorów, adwokatów, mediatorów, a także losowo wyłonionych przedstawicieli społeczeństwa. Jego celem było ustalenie, jaki jest stan wiedzy obywateli z zakresu mediacji jako jednego ze sposobów rozwiązywania konfliktów, oraz sprawdzenie, jak mediację odbierają osoby zawodowo związane z wymiarem sprawiedliwości oraz ze świadczeniem usług prawnych.

W toku drugiego panelu, pt.: „Mediator, czyli kto?”, eksperci debatowali nad statusem mediatora oraz zastanawiali się nad potrzebą wprowadzenia regulacji zapewniającej profesjonalizm w zakresie świadczenia usług przez mediatora jako osobę, która powinna cechować się szeroką wiedzą oraz zdolnościami praktycznymi.

Drugi dzień konferencji rozpoczął panel nt.: „Supermediacja: jeden konflikt, wiele spraw”. W jego trakcie rozważano, czy możliwe jest całościowe rozwiązanie za pomocą mediacji konfliktu między stronami, z którego przecież niejednokrotnie mogą wynikać liczne spory i postępowania. Nadto eksperci debatowali nad potrzebą szerszego uregulowania instytucji mediacji w poszczególnych gałęziach prawa. Zwieńczeniem obrad, a zarazem próbą odpowiedzi na pytanie postawione w temacie konferencji był panel pt.: „Mediacja: sprawiedliwość alternatywna czy alternatywa dla wymiaru sprawiedliwości”.

Konferencja poprzez zobrazowanie problemów, jakie w praktyce pojawiają się w związku z mediacją, miała na celu wypracowanie propozycji zmian mogących wpłynąć na społeczne nastawienie do tej instytucji.

Udział w niej wzięli przedstawiciele Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, a mianowicie kierownik Działu Programów OSW KSSiP sędzia dr *Agnieszka Pilch* i kierownik Działu Praktyk i Spraw Aplikantów OSW KSSiP sędzia *Tomasz Kudła*, oraz reprezentanci aplikantów III rocznika aplikacji sędziowskiej.

W dniach **21 i 24.11.2014 r.** odpowiednio w Sądzie Okręgowym w Warszawie i w Sądzie Rejonowym w Białymstoku, odbyły się szkolenia systemowe z zakresu prawa Unii Europejskiej dla sędziów orzekających w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych oraz dla asystentów sędziów.

Natomiast **24.11.2014 r.** w Warszawie odbyła się wspólna konferencja Prokuratury Generalnej i Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury nt.: „Aplikacja prokuratorska w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury a praktyka asesorska – ocena przygotowania do zawodu prokuratora”.

Otwierając konferencję, pierwszy zastępca Prokuratora Generalnego *Marek Jamrogowicz* podkreślił, że „zdecydowana większość asesorów prokuratorskich

– absolwentów Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury – prezentuje wysoki poziom wiedzy prawniczej i zaangażowanie w wykonywanie najważniejszego zadania prokuratury, jakim jest strzeżenie praworządności i czuwanie nad ściganiem przestępstw”.

W konferencji uczestniczyli m.in.: przedstawiciele Prokuratury Generalnej, przedstawiciele Krajowej Rady Prokuratury na czele z jej przewodniczącym *Edwardem Zalewskim*, naczelnik Wydziału ds. KSSiP w Departamencie Sądów, Organizacji i Analiz Wymiaru Sprawiedliwości Ministerstwa Sprawiedliwości *Katarzyna Ceglarska-Piłat*, przedstawiciele Rady Programowej KSSiP wraz z jej przewodniczącą prof. dr hab. *Janiną Błachut*, prokuratorzy apelacyjni, prokuratorzy okręgowi, prokuratorzy rejonowi, liczni asesory prokuratorscy oraz kierownictwo KSSiP, na czele z dyrektorem *Leszkiem Pietraszką*.

W trakcie trzech paneli konferencji jej uczestnicy rozmawiali o:

- celach aplikacji prokuratorskiej w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury oraz sposobach ich realizacji, w tym o adekwatności założeń programowych przyjętych na aplikacji prokuratorskiej do faktycznych potrzeb związanych z wykonywaniem obowiązków na stanowisku asesora prokuratury rejonowej;
- efektywności wykonywanych przez asesorów zadań oraz ich kompetencjach zawodowych, zwłaszcza w zakresie metodyki prowadzenia postępowań przygotowawczych, sprawowania funkcji oskarżyciela publicznego, formułowania środków odwoławczych oraz kultury urzędowania i respektowania praw uczestników postępowania – z punktu widzenia zarówno prokuratora sprawującego aprobatę, jak i asesora;
- pracy asesora oraz sprawowaniu aprobaty – z punktu widzenia wizytatora.

W dyskusji głos zabrał także przewodniczący KRP *Edward Zalewski*, który podkreślił, że Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury jest niezwykle potrzebna, gdyż kreuje kadry dla niezawisłych sądów i niezależnej prokuratury, stanowiących fundament demokratycznego państwa prawa. „Dla zapewnienia realizacji tego zadania Krajowa Szkoła musi posiadać autonomię. Każdy zabieg, który upolityczniałby Szkołę, stanowi zagrożenie dla tych kadr” – dodał.

Wszyscy uczestnicy dyskusji zgodnie podkreślali wysoki poziom merytoryczny pracy zdecydowanej większości asesorów prokuratorskich, a w szczególności ich ogromną wiedzę prawniczą. Jednocześnie zwracano uwagę na konieczność pewnych modyfikacji w zakresie przebiegu praktyk odbywanych przez aplikantów prokuratorskich, zwłaszcza poprzez wydłużenie ich czasu w prokuraturach rejonowych. Ponadto, w toku dyskusji zgłaszano postulat przyznania aplikantom prokuratorskim uprawnień procesowych polegających m.in. na samodzielnym wykonywaniu określonych czynności w toku postępowania przygotowawczego, a także zastępowaniu prokuratora w postępowaniu przed sądem rejonowym.

24.11.2014 r. przeprowadzono również w Sądzie Okręgowym w Warszawie szkolenie dla sędziów z zakresu własności intelektualnej nt.: „Ochrona dóbr osobistych, w tym prawa do wizerunku, z uwzględnieniem działań w internecie”,

a w Sądzie Apelacyjnym w Rzeszowie szkolenie dla prokuratorów prowadzących postępowania na odcinku cywilnym i administracyjnym w prokuraturach wszystkich szczebli nt. „Udział prokuratora i przysługujące mu środki prawne w postępowaniu administracyjnym”.

Z kolei w dniach **24, 25 i 26.11.2014 r.**, odpowiednio w: Sądzie Okręgowym w Łodzi, Sądzie Rejonowym w Białymstoku i Prokuraturze Okręgowej w Lublinie, odbyły się szkolenia z zakresu ochrony praw człowieka i systemu konwencyjnego dla orzekających w sprawach karnych sędziów, prokuratorów i asesorów prokuratury.

25.11.2014 r. w Warszawie odbył się organizowany przez Instytut Allerhanda – pod patronatem m.in. Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury – II Polski Kongres Prawa Zamówień Publicznych 2014.

27.11.2014 r. w Warszawie odbyło się współorganizowane przez Krajową Szkołę i Prokuraturę Generalną szkolenie dla prokuratorów nt.: „Skarga kasacyjna w postępowaniu sędziowsko-administracyjnym”.

W dniach **27–28.11.2014 r.** oraz **2–3.12.2014 r.**, odpowiednio: w Prokuraturze Okręgowej w Katowicach oraz w Sądzie Apelacyjnym w Gdańsku miały miejsce, współorganizowane przez KSSiP i Ministerstwo Finansów, szkolenia dla sędziów i prokuratorów nt.: „Ujawnianie i zwalczanie przestępczości podatkowej ze szczególnym uwzględnieniem podatku VAT i podatku akcyzowego”.

28.11.2014 r. przeprowadzono szkolenie dla urzędników sądów z obszaru apelacji szczecińskiej nt.: „Organizacja i funkcjonowanie biura obsługi interesantów – standardy obsługi interesanta w sądzie”.

Z kolei w dniach **1–3.12.2014 r.** w Ośrodku Szkoleniowym KSSiP w Dębem odbyły się szkolenia dla prokuratorów i orzekających w sprawach karnych sędziów z apelacji: lubelskiej, białostockiej, krakowskiej, katowickiej, poznańskiej i rzeszowskiej, a także dla prokuratorów Prokuratury Generalnej, z cyklu „Medyczno-sądowe i kryminalistyczne aspekty uzyskiwania i dowodowego wykorzystania śladów biologicznych” nt.: „Dowód ze śladu biologicznego w postępowaniu karnym”.

W dniach **2, 4 i 10.12.2014 r.**, odpowiednio: w Sądzie Apelacyjnym w Katowicach, Sądzie Apelacyjnym w Krakowie oraz Sądzie Apelacyjnym w Gdańsku przeprowadzone zostały szkolenia nt.: „Ekonomia i finanse dla sędziów”.

W dniach **8–10.12.2014 r.** w Warszawie i w Ośrodku Szkoleniowym KSSiP w Dębem Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury we współpracy z Muzeum Historii Żydów Polskich zorganizowała seminarium dotyczące problematyki antydyskryminacji. Było ono skierowane do sędziów orzekających w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, którzy w swojej praktyce zawodowej zetknęli się ze sprawami dotyczącymi dyskryminacji. Miało ono na celu zarówno podniesienie świadomości oraz uwrażliwienie sędziów na zjawiska dyskryminacji, rasizmu, antysemityzmu, nietolerancji, ksenofobii, jak i lepsze zrozumienie znaczenia przepisów prawa krajowego i międzynarodowego w tym obszarze.

9.12.2014 r. odbyła się współorganizowana przez Krajową Szkołę konferencja poświęcona podsumowaniu współpracy międzynarodowej w ramach projektu „Edukacja w dziedzinie zarządzania czasem i kosztami postępowania – case management”.

W dniach **14–16.12.2014 r.** w Ośrodku Szkoleniowym w Dębem odbyło się zorganizowane przez Krajową Szkołę oraz Prokuraturę Generalną szkolenie dla prokuratorów, uzupełniające cykl szkoleń z zakresu nowego modelu postępowania karnego, nt.: „Nowy model postępowania przygotowawczego oraz sądowego w świetle przepisów ustawy z dnia 27.9.2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw”.

Z kolei **15.12.2014 r.** w Sądzie Okręgowym w Słupsku zorganizowane zostało przez ten Sąd we współpracy z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury szkolenie dla sędziów okręgu słupskiego nt.: „Postępowanie przed sądem pierwszej instancji, ze szczególnym uwzględnieniem postępowania dowodowego w świetle przepisów ustawy z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw”.

Natomiast **18.12.2014 r.** Krajowa Szkoła współorganizowała z Prokuraturą Okręgową Warszawa-Praga w Warszawie, odbywające się w siedzibie Prokuratury Apelacyjnej w Warszawie, szkolenie dla prokuratorów i asesorów prokuratury z apelacji warszawskiej nt.: „Przestępstwa gospodarcze – zabezpieczenie dokumentacji finansowej i opiniowanie w sprawach gospodarczych”.

16.1.2015 r. Katedra Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego we współpracy z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury zorganizowała już szóste spotkanie z cyklu Kolokwium Jagiellońskich, poświęcone zmianom w prawie konsumenckim. Konferencja ta odbyła się w auli Krajowej Szkoły w Krakowie i dotyczyła rozwiązań przewidzianych w nowej ustawie z 30.5.2014 r. o prawach konsumenta (Dz.U. z 2014 r., poz. 827), która weszła w życie 25.12.2014 r., a która ma na celu nie tylko implementację do polskiego systemu prawnego przepisów unijnych, ale także reformę przepisów dotyczących rękojmi za wady rzeczy w prawie cywilnym. Wraz z jej wejściem w życie moc utraciły: ustawa z 2.3.2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz.U. z 2012 r., poz. 1225) a także ustawa z 27.7.2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie ustawy Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 141, poz. 1176, ze zm.). Ustawa o prawach konsumenta określa prawa przysługujące konsumentowi, w szczególności: obowiązki przedsiębiorcy zawierającego umowę z konsumentem (tzw. przedkontraktowe obowiązki informacyjne), zasady i tryb zawierania z konsumentem umowy na odległość i poza lokalem przedsiębiorstwa, zasady i tryb wykonania przysługującego konsumentowi prawa odstąpienia od umowy zawartej na odległość lub poza lokalem przedsiębiorstwa, zasady i tryb zawierania z konsumentem na odległość umowy dotyczącej usług finansowych. W dyskusji nad poszczególnymi rozwiązaniami ustawy wzięło udział ok. 120 prawników z Krakowa i okolic, a także z Koszalina, Kielc, Rzeszowa i Warszawy, spośród których znaczącą część stanowili sędziowie.

Nadto **od 27.10.2014 r. do 21.1.2015 r.** przeprowadzono trzydzieści szkoleń nt.: „Nowy model postępowania przygotowawczego oraz sądowego w świetle przepisów ustawy z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw”. Szkolenia te, adresowane do orzekających w sprawach

karnych sędziów, prokuratorów i asesorów prokuratury, a także asystentów sędziów i prokuratorów, odbyły się w: Sądzie Okręgowym w Częstochowie (dwukrotnie), Sądzie Okręgowym w Krakowie (trzykrotnie), Sądzie Okręgowym w Zielonej Górze, Prokuraturze Apelacyjnej w Warszawie (dwukrotnie), Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy, Sądzie Okręgowym w Warszawie, Sądzie Okręgowym w Łomży, Sądzie Okręgowym w Opolu, Sądzie Apelacyjnym w Gdańsku, Prokuraturze Apelacyjnej we Wrocławiu (dwukrotnie), Sądzie Okręgowym w Olsztynie, Prokuraturze Okręgowej w Katowicach, Sądzie Okręgowym w Kielcach (dwukrotnie), Sądzie Apelacyjnym w Szczecinie, Prokuraturze Okręgowej w Szczecinie, Sądzie Okręgowym w Piotrkowie Trybunalskim (dwukrotnie), Prokuraturze Okręgowej w Poznaniu, Sądzie Okręgowym w Świdnicy, Sądzie Rejonowym w Białymstoku oraz Wyższej Szkole Zarządzania i Administracji w Zamościu, Urzędzie Miasta Płocka, Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Bielsku-Białej oraz Toruńskiej Agencji Rozwoju Regionalnego.

Współpraca międzynarodowa

W dniach **4–5.11.2014 r.** w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury odbyło się seminarium nt.: „Ochrona ofiar przestępstw w świetle przepisów prawa europejskiego i prawa krajowego”, w którym uczestniczyli sędziowie i prokuratorzy z Polski, Słowacji i Czech. Zorganizowane ono zostało w ramach międzynarodowego projektu pt.: „Wymiar sprawiedliwości a ochrona ofiar”, którego pomysłodawcą i głównym koordynatorem jest Słowacka Akademia Sądownictwa, a partnerami instytucje kształcące kadry wymiaru sprawiedliwości z Czech, Węgier i Polski. Przedmiotem seminarium była analiza zastosowania instrumentów współpracy sądowej w sprawach karnych w celu skutecznej ochrony ofiar przestępstw w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Miało ono charakter praktyczny, gdyż zajęcia prowadzone były głównie w formie warsztatów, podczas których uczestnicy pracowali na uprzednio przygotowanych kazusach. Wykładowcami i prowadzącymi warsztaty byli zaś praktycy, którzy w codziennej pracy zajmują się zagadnieniami współpracy w sprawach karnych z zastosowaniem instrumentów prawnych ochrony ofiar przestępstw.

Z kolei w dniach **5–7.11.2014 r.** w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie odbyło się seminarium międzynarodowe nt.: „Stosowanie instrumentów z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych”, organizowane we współpracy z Akademią Prawa Europejskiego (ERA) w ramach projektu z dofinansowaniem ze środków Komisji Europejskiej. Przedmiotem tego projektu, koordynowanego przez Akademię Prawa Europejskiego, jest organizacja trzech pilotażowych seminariów w Polsce dotyczących stosowania instrumentów z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych. Seminarium poświęcone było problematyce rozstrzygania sporów w sprawach z zakresu prawa cywilnego (jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń sądowych, zbieranie dowodów, doręczanie dokumentów), a także zagadnieniom europejskiego postępowania transgranicznego

(rozporządzenie Bruksela I, europejski nakaz zapłaty, europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń, europejski tytuł wykonawczy) oraz prawa właściwego (rozporządzenia Rzym I i Rzym II).

Natomiast w dniach **17–21.11.2014 r.** w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury odbyła się trzecia już edycja anglojęzycznej wymiany dla aplikantów sędziowskich i prokuratorskich. Program wymiany AIAKOS realizowany jest przez Europejską Sieć Kształcenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN).

W wymianie wzięło udział 55 uczestników z 12 państw członkowskich Unii Europejskiej, tj. z: Francji, Niemiec, Belgii, Rumunii, Portugalii, Włoch, Słowenii, Chorwacji, Bułgarii, Czech, Finlandii oraz Polski.

Aplikanci KSSIIP przygotowali dla gości prezentacje multimedialne nt.: „Ustrój organów ochrony prawnej w Polsce”, „Model dojścia do zawodu sędziego i prokuratora w Polsce”, „Podstawy polskiego prawa karnego materialnego i procesowego” oraz „Podstawy polskiego prawa cywilnego materialnego i procesowego”, a także symulacje rozpraw w sprawie cywilnej oraz sprawie karnej.

Uczestnicy obserwowali również przebieg rozpraw w sądzie karnym i cywilnym oraz zapoznali się z praktycznymi aspektami wykonywania w naszym kraju zawodu sędziego i prokuratora.

Nadto w programie wymiany uwzględniono wizyty w Instytucie Ekspertyz Sądowych im. prof. dra Jana Sehna w Krakowie, Katedrze i Zakładzie Medycyny Sądowej CM UJ oraz Areszcie Śledczym w Krakowie.

W przerwie między merytorycznymi zajęciami wszyscy uczestnicy wymiany mieli okazję zwiedzania Krakowa pod opieką profesjonalnego przewodnika.

Z kolei w dniach **1–5.12.2014 r.** w ramach AIAKOS European Exchange Programme w École Nationale de la Magistrature w Bordeaux we Francji miała miejsce wymiana, w której wzięli udział sędziowie, prokuratorzy i aplikanci sędziowscy pochodzący z różnych krajów europejskich, m.in. z Macedonii, Chorwacji, Węgier, Austrii, Czech, Polski, Niemiec, Belgii, Holandii i Hiszpanii. Grupa polska składała się z 9 aplikantów III rocznika aplikacji sędziowskiej.

W trakcie wymiany aplikanci zostali podzieleni na grupy, w skład których zazwyczaj wchodziły jedna lub dwie osoby pochodzące z tego samego państwa oraz aplikanci francuscy. Tematem przewodnim wszystkich zajęć był system prawa *common law* z uwzględnieniem jego specyfiki w zakresie przemocy domowej i spraw rodzinnych.

Poszczególne grupy aplikantów w trakcie zajęć zapoznawały się z przebiegiem procedury cywilnej oraz karnej w krajach, w których obowiązuje system prawa *common law*, tj. w Anglii, Walii i Szkocji oraz Stanach Zjednoczonych. Zajęcia były prowadzone w języku angielskim przez sędziów i prokuratorów pochodzących ze wskazanych krajów oraz z Francji. Głównym ich celem było przygotowanie przez każdą z grup symulacji rozprawy w języku angielskim, uwzględniającej charakterystyczne elementy procedury cywilnej lub karnej określonego obszaru prawa danego państwa, np. amerykańskiej rozprawy cywilnej w zakresie podziału niektórych składników majątkowych po ustaniu małżeństwa czy angielskiej rozprawy karnej

w sprawie o pobicie żony przez męża. Następnie każda z grup prezentowała przed pozostałymi przygotowaną przez siebie symulację.

W trakcie zajęć aplikanci z poszczególnych państw przedstawiali również ścieżkę dojścia do zawodu sędziego i prokuratora w ich krajach.

Oprócz tego odbyły się trzy wykłady dla wszystkich grup dotyczące systemu *common law*. Podczas jednego z wykładów reprezentant każdej z grup przedstawiał najistotniejsze zagadnienia związane z tematyką zajęć przeprowadzonych w danej grupie, po czym następowała dyskusja i wymiana poglądów. Natomiast pozostałe dwa wykłady poświęcone były omówieniu historii systemu *common law* i jego podstawowych zasad, odróżniających ten system od systemu prawa kontynentalnego.

Zagraniczni aplikanci odbyli również wizytę w Tribunal de Grande Instance w Bordeaux, będącym odpowiednikiem polskiego sądu okręgowego, w trakcie której zostali zapoznani z organizacją francuskiego sądownictwa oraz podstawowymi zasadami francuskiego procesu cywilnego i karnego.

Wydarzenia

28.10.2014 r. dyrektor Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury wziął udział w konferencji inaugurującej projekt realizowany przez Helsińską Fundację Praw Człowieka pt.: „Podnoszenie wrażliwości sędziów i prokuratorów w zakresie równego traktowania”.

Natomiast **4.11.2014 r.** dyrektor KSSiP *Leszek Pietraszko*, zastępca dyrektora KSSiP ds. szkolenia ustawicznego i współpracy międzynarodowej *Adam Czerwiński* oraz główny specjalista w Dziale Współpracy Międzynarodowej OSUiWM KSSiP *Katarzyna Krysiak* uczestniczyli w odbywającym się w Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau seminarium nt.: „Rola wymiaru sprawiedliwości w przeciwdziałaniu nienawiści i dyskryminacji”.

Z kolei w dniach **4–5.11.2014 r.** w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie gościli przedstawiciele Słowackiej Akademii Sądownictwa, a mianowicie: dyrektor tej Akademii sędzia dr *Peter Hulla*, *Pavol Toman* – sędzia słowackiego Sądu Najwyższego w stanie spoczynku oraz radca w Ministerstwie Sprawiedliwości Republiki Słowackiej, sędzia *Martin Bargel* – wykładowca Słowackiej Akademii Sądownictwa i doradca Ministra Sprawiedliwości Republiki Słowackiej – oraz dr *Jana Michaličkova* – koordynator projektu „Wymiar sprawiedliwości a ochrona ofiar”.

6.11.2014 r. w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie odbyło się natomiast spotkanie dyrekcji Krajowej Szkoły z sędziami Sądu Apelacyjnego Obwodu Lwowskiego Ukrainy, tj. sekretarzem Wydziału Karnego, sędzią Sądu Apelacyjnego Obwodu Lwowskiego *Igorem Iwanowiczem Tanecznikiem*, sędzią Wydziału Cywilnego Sądu Apelacyjnego Obwodu Lwowskiego *Jarostawem Andrijowiczem Lewikiem*, kierownikiem Administracji Sądu Apelacyjnego Obwodu Lwowskiego *Ljubow Grigoriewną Limieniec*, prezesem Stryjskiego Sądu Rejonowego Obwodu Lwowskiego *Wasilem Mironowiczem Borakowskim*, a także dyrektorem Lwowskiego

Oddziału Regionalnego Krajowej Szkoły Sędziów Ukrainy *Oksaną Oriesminą Polną*. W spotkaniu tym wzięli także udział wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Krakowie *Andrzej Solarz* i asystent sędziego Sądu Apelacyjnego w Krakowie *Paweł Cyran*.

7.11.2014 r. w siedzibie Krajowej Szkoły w Krakowie miała miejsce wizyta dyrektora Francuskiej Krajowej Szkoły Sędziowsko-Prokuratorskiej *Xaviera Rossina*. W trakcie spotkania gościa z dyrekcją KSSiP, w którym uczestniczyli także sekretarz generalny EJTN sędzia *Wojciech Postulski* i kierownik Działu Współpracy Międzynarodowej OSUiWM KSSiP sędzia dr *Grzegorz Borkowski*, przedstawiono podstawowe informacje o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, opisując jej pozycję prawną, ustawowe i statutowe zadania, organy i ich kompetencje oraz strukturę organizacyjną. Omówiono również ogólne zasady i etapy szkolenia wstępnego, przedstawiając zasady naboru na aplikacje ogólną i specjalistyczne oraz ich przebieg. Zaprezentowano też realizowaną przez Krajową Szkołę działalność wydawniczą oraz prowadzone szkolenia ustawiczne.

Natomiast **28.11.2014 r.** Krajową Szkołę odwiedzili uczniowie klasy prawnej Liceum Ogólnokształcącego w Stalowej Woli, którym przedstawiono zasady funkcjonowania Ośrodka Szkolenia Wstępnego KSSiP.

Z kolei **18.2.2015 r.** w Krakowie odbyło się trzecie już spotkanie kierownictwa Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury z przedstawicielami Krajowej Rady Prokuratury.

W spotkaniu tym – ze strony Krajowej Rady Prokuratury – udział wzięli: Przewodniczący KRP – prokurator *Edward Zalewski*, obydwaj Wiceprzewodniczący KRP, tj. prokurator *Stawomir Posmyk* i prokurator *Mariusz Chudzik* oraz Sekretarz KRP prokurator *Andrzej Jacek Kaucz*. Natomiast Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury reprezentowali: dyrektor KSSiP *Leszek Pietraszko*, zastępca dyrektora KSSiP ds. aplikacji *Rafał Dzyr*, zastępca dyrektora KSSiP ds. szkolenia ustawicznego i współpracy międzynarodowej *Adam Czerwiński*, zastępca dyrektora KSSiP ds. organizacyjnych *Agnieszka Welenc*, zastępca dyrektora KSSiP ds. ekonomiczno-finansowych *Jadwiga Fabrowska-Flisak*, kierownik Działu Realizacji Szkoleń OSUiWM *Dariusz Abramowicz*, kierownik Działu Programów OSW *Agnieszka Pilch*, kierownik Działu Praktyk i Spraw Aplikantów *Tomasz Kudła* oraz delegowani do KSSiP prokuratorzy: *Joanna Gołaszewska*, *Manuela Chmielewska* i *Robert Parys*.

Podczas spotkania omówiono zagadnienia dotyczące: naboru na aplikacje ogólną i specjalistyczne, wyniki egzaminu prokuratorskiego przeprowadzonego w 2014 r., szkoleń ustawicznych dla prokuratorów i asesorów prokuratury zrealizowanych w 2014 r. i planowanych do przeprowadzenia w roku 2015. Wspomniano również o realizowanej przez Krajową Szkołę działalności wydawniczej, stanowiącej uzupełnienie działalności szkoleniowej, a także o projekcie zmiany ustawy z 23.1.2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. W trakcie dyskusji, jaka zrodziła się zwłaszcza na gruncie tego ostatniego zagadnienia, Przewodniczący KRP *Edward Zalewski* stwierdził, że na niezależność prokuratora należy patrzeć szerzej aniżeli tylko przez pryzmat czynności procesowych, należy na nią bowiem patrzeć także przez pryzmat kształcenia prokuratorów.

Przegląd publikacji z wybranych czasopism prawniczych 2014 r. – cz. II

Andrzej Leciak*

Prawo cywilne, rodzinne i postępowanie cywilne

Andreych-Brzezińska I., Naruszenie art. 6 k.c. oraz art. 233 § 1 k.p.c. jako podstawa apelacji i skargi kasacyjnej, *Palestra*, Nr 10.

Banaszak B., Mysiak P., Konstytucyjne aspekty ksiąg wieczystych, *MoP*, Nr 23.

Barański M., Zobowiązanie do przeniesienia autorskich praw majątkowych w zakresie nowych pól eksploatacji, *PPH*, Nr 10.

Bączyk M., Odpowiedzialność odszkodowawcza banku w związku z naruszeniem obowiązku zachowania tajemnicy bankowej przez pracownika banku, *PS*, Nr 11–12.

Bielecki M., Wymagania przestrzenno-budowlane dla pomieszczeń podmiotu leczniczego, cz. II, *Nieruchomości*, Nr 12.

Bieliński A., Zmiany w KPC, EP (dodatek), Nr 11.

Bluszcz M., Wybrane zagadnienia związane z ustanowieniem drogi koniecznej na rzecz wspólnoty mieszkaniowej, *PS*, Nr 11–12.

Brzeszczyńska S., Korekta podatku naliczonego przy nabyciu nieruchomości, *Nieruchomości*, Nr 8.

Brzeszczyńska S., Nieruchomości wynajmowane przez cudzoziemców, *Nieruchomości*, Nr 10.

Brzozowska M., Naruszenie dóbr osobistych w Internecie na forach internetowych, *MoP*, Nr 22.

Bzymek M., Zabawa M., Zasady odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu na podstawie art. 435 KC, EP, Nr 12.

* Prokurator Prokuratury Krajowej w st. spoczynku, wykładowca KSSiP.

Celińska K., Grzegorzczak P., Problematyka doręczeń – uwagi na tle art. 72 § 1 PrPSA w świetle bieżących prac legislacyjnych, MoP, Nr 24.

Chmielarz K., Obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnej i zawodowej przez kuratora sądowego, MoP, Nr 16.

Derlatka M., Aktualne problemy dochodzenia roszczeń z tytułu służebności przesyłu, PS, Nr 9.

Drapała P., Wzorce umowy FIDIC a przepisy kodeksu cywilnego, PiP, Nr 11.

Fario E., Aspekt strony wynajmującej w ramach zagadnienia najmu okazjonalnego lokalu a zmiana w prawie polskim, Palestra, Nr 11–12.

Filipowicz T., Plucińska-Filipowicz A., Postępowanie naprawcze i decyzja wydana w tym postępowaniu na podstawie art. 51 ust. 1 pkt 2 ustawy – Prawo budowlane z 1994 r., Nieruchomości (dodatek), Nr 12.

Gabrel K., Nowelizacja ustawy – Prawo geodezyjne i kartograficzne – zmiany w dostępie do danych zasobu geodezyjno-kartograficznego, Nieruchomości, Nr 8.

Gabrel K., Rozwiązanie części problemów z dostępem do informacji o nieruchomościach, Nieruchomości, Nr 9.

Gabrel K., Rzeczoznawca majątkowy ekspertem rynku nieruchomości, Nieruchomości, Nr 12.

Gabrylewicz T., Umowa przekazania gospodarstwa rolnego i jej wpływ na stosunki majątkowe małżeńskie na tle orzecznictwa, MoP, Nr 10.

Gabrylewicz T., Zasiedzenie służebności gruntowej na kształt służebności przesyłu – głos krytyczny, cz. I, Nieruchomości, Nr 12.

Gajda-Roszczyńska K., Przedmiot procesu a badanie wstępne braków formalnych i opłaty żądania ewentualnego, MoP, Nr 11.

Gil I., Szklar P., Nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące postępowania egzekucyjnego, EP, Nr 10.

Golat R., Własność gruntu a prawa do wód, Nieruchomości, Nr 10.

Golat R., Służebności gruntowe a podział nieruchomości, Nieruchomości, Nr 12.

Gołaczyński J., E-protokół: nowa odstona, Na Wokandzie, Nr 23.

Gołębiowski K., O domniemaniach związanych z wpisami w księgach wieczystych, ich obalaniu oraz konstytutywnym charakterze wpisu (część I), PS, Nr 10.

Goździaszek Ł., Doręczenia elektroniczne pomiędzy zawodowymi pełnomocnikami *de lege lata* i *de lege ferenda*, Palestra, Nr 11–12.

Górecki J., Kolidujące prawo rzeczowe, Studia Prawa Prywatnego, Nr 3.

Grochowski M., Czy droga konieczna powinna umożliwiać przejazd samochodem?, MoP, Nr 19.

Grochowski M., Wytoczenie powództwa o zapłatę – czynność zwykłego zarządu wspólnoty mieszkaniowej?, MoP, Nr 11.

Grzegorzczak P., Nowy fundament europejskiego prawa procesowego cywilnego: jurysdykcja krajowa, zawistość sprawy oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych według rozporządzenia Rady i Parlamentu Europejskiego Nr 1215/2012 (Bruksela Ia) (część II), PS, Nr 7–8.

Grzegorzczak P., O zakresie zastosowania art. 369 § 3 KPC, MoP, Nr 19.

Grzegorzycyk P., Przekształcenie przedsiębiorcy w spółkę kapitałową a art. 788 KPC, MoP, Nr 23.

Grzegorzycyk P., Zawieszenie postępowania na skutek niewskazania przez powoda danych pozwalających na ustalenie numeru PESEL pozwanego, MoP, Nr 15.

Gurgul S., Powiernicze (fiducjarne) zlecenie nabycia własności nieruchomości, *Nieruchomości*, Nr 8.

Haberko J., Umowa o wykonanie tatuażu ze szczególnym uwzględnieniem wykonania tatuażu na ciele małoletniego, PS, Nr 9.

Inglot M., Wynagrodzenie prowizyjne pełnomocnika powoda w postępowaniu grupowym, MoP, Nr 20.

Iwański W., Odpłatność i nieodpłatność czynności prawnych – próba poszukiwania kryteriów, PiP, Nr 7.

Jakimiec D., Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych a wadliwe wykreślenie wpisu wieczystoksięgowego, MoP, Nr 15.

Janiszewska B., Koszty najmu pojazdu zastępczego – aspekty odszkodowawcze, MoP, Nr 23.

Janiszewska B., O współczesnych dylematach stosowania art. 5 KC, MoP, Nr 11.

Janiszewska B., Połączenie i podział gruntu przez użytkownika wieczystego. Zrzeczenie się użytkowania wieczystego – forma oświadczenia woli, MoP, Nr 15.

Jastrzębski J., Jeszcze o odpowiedzialności z tytułu zapewnień gwarancyjnych (*warranties*) – polemika, PPH, Nr 10.

Jurzec-Jasiecka A., *Jasiecki A.*, Upoważnienie do złożenia podpisu za stronę w postępowaniu cywilnym, PS, Nr 10.

Jurzec-Jasiecka A., *Jasiecki A.*, Wybrane zagadnienia dotyczące instytucji kuratora procesowego dla osoby, która nie jest znana z miejsca pobytu (art. 143–144 k.p.c.), PS, Nr 7–8.

Kamiński M., Budowanie dobrych relacji z najemcą, *Nieruchomości*, Nr 9.

Kamiński M., Wpływ technologii wykonania budynku na koszty utrzymania nieruchomości, cz. I, *Nieruchomości*, Nr 10.

Kamiński M., Wpływ technologii wykonania budynku na koszty utrzymania nieruchomości, cz. II, *Nieruchomości*, Nr 11.

Kamiński M., Wpływ technologii wykonania budynku na koszty utrzymania nieruchomości, cz. III, *Nieruchomości*, Nr 12.

Kiziniewicz A., Wartości niematerialne są jednak policzalne – i może nawet bardziej trwałe niż materia, *Nieruchomości*, Nr 10.

Kiziński M., Odpowiedzialność przedsiębiorcy telekomunikacyjnego za niewykonanie lub nienależyte wykonanie usług telekomunikacyjnych, MoP, Nr 20.

Kłoda M., Europejskie rozporządzenie spadkowe a rozrządzenia na wypadek śmierci dokonane przed 17.8.2015 r., *Palestra*, Nr 10.

Koczara W., *Pasik M.*, Ochrona zabytków w procesie inwestycyjnym, cz. I, *Nieruchomości*, Nr 9.

Koczara W., *Pasik M.*, Ochrona zabytków w procesie inwestycyjnym, cz. II, *Nieruchomości*, Nr 10.

Kołodzińska M., Czy instytucja zapisu windykacyjnego może skutecznie zastąpić darowiznę na wypadek śmierci? Uwagi wynikające z praktyki notarialnej, PS, Nr 11–12.

Kosikowski C., Potrzeba i koncepcja nowego prawa działalności gospodarczej, PiP, Nr 7.

Kościółek A., Niewskazanie przez powoda danych pozwalających na ustalenie numeru identyfikującego pozwanego a zawieszenie postępowania, MoP, Nr 17.

Kościółek A., Zmiany zasad utrwalania przebiegu posiedzenia sądowego w postępowaniu cywilnym, MoP, Nr 23.

Krakowiak M., Zażalenie komornika sądowego na postanowienie sądu I instancji o obniżeniu opłaty egzekucyjnej, *Iustitia*, Nr 3.

Królikowski M., Oświadczenie woli złożone pod przymusem, EP, Nr 6.

Kunert-Diallo A., Kolidzje praw i jurysdykcji rozstrzygane na korzyść konsumentów usług przewozu lotniczego na przykładzie wybranych orzeczeń, *Palestra*, Nr 11–12.

Kuźmicka-Sulikowska J., Odpowiedzialność cywilna arbitra sądu polubownego – zagadnienia wybrane, *Przegląd Prawa Publicznego*, Nr 10.

Maciak Ł., „Earnout” i „Clawback” na rynku nieruchomości w Polsce, *Nieruchomości*, Nr 8.

Marek T., Odpowiedzialność uprawnionego za szkodę spowodowaną zastosowaniem zabezpieczenia, PS, Nr 10.

Matuszczak M., Prawo własności odpadów komunalnych, RPEiS, Nr 3.

Misztal-Konecka J., Proces cywilny a opinia biegłego wydana w innym postępowaniu, PS, Nr 11–12.

Mostowik P., Pochodzenie dziecka (macierzyństwo i ojcostwo) w prawie prywatnym międzynarodowym, *Studia Prawa Prywatnego*, Nr 3.

Naworski M.J., Zadośćuczynienie za śmierć osoby najbliższej, do której doszło na skutek zdarzenia mającego miejsce przed dniem 3.8.2008 r., MoP, Nr 11.

Nowak M., Odpowiedzialność inwestora wobec podwykonawcy przy robotach budowlanych, *Nieruchomości*, Nr 10.

Nowak M.J., Pierwszeństwo przy sprzedaży nieruchomości gminnych na rzecz najemców, *Nieruchomości*, Nr 8.

Opęchowska K., Gabrel K., Rzeczoznawstwo majątkowe w Polskiej Klasyfikacji Działalności – postulowane zmiany, *Nieruchomości*, Nr 10.

Owczarewicz A., Zabezpieczenie powództwa o uchylenie bądź stwierdzenie nieważności uchwał organów właścicielskich spółek kapitałowych przez zawieszenie postępowania rejestrowego po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, PS, Nr 11–12.

Padrak K., Solan M., Umowa o roboty budowlane – rodzaj umowy o dzieło czy odrębny typ umowy nazwanej. Stanowisko doktryny i judykatury, PS, Nr 7–8.

Piech M., Postępowanie w stosunku do nieobecnych. Wybrane problemy, *Palestra*, Nr 10.

Plucińska-Filipowicz A., Kosicki A., Filipowicz T., Postępowanie naprawcze – wybrane zagadnienia, cz. II, *Nieruchomości (dodatek)*, Nr 9.

Rajski J., Zagadnienia umów dotyczących lokali mieszkalnych zawieranych przez spółdzielnie mieszkaniowe z jej członkami, PPH, Nr 10.

Rozciszewski A., Odpowiedzialność cywilna adwokatów, Palestra, Nr 10.

Rozwadowski W., Spory wokół definicji czynności prawnej w polskim prawie cywilnym, PiP, Nr 9.

Rutkowska P., Wybrane problemy prawa podatkowego związane z zawarciem umowy o dożywocie, PS, Nr 7–8.

Sadza A., Nieusunięcie w terminie braków formalnych skargi na orzeczenie referendarza sądowego – forma i treść rozstrzygnięcia, MoP, Nr 18.

Salamonowicz M., Prawa do wyników badań, ich komercjalizacja oraz tzw. uwłaszczenie naukowców – w prawie o szkolnictwie wyższym, MoP, Nr 22.

Siciński P., Nowe ujęcie jawności formalnej ksiąg wieczystych, cz. I, Nieruchomości, Nr 8.

Siciński P., Nowe ujęcie jawności formalnej ksiąg wieczystych, cz. II, Nieruchomości, Nr 9.

Sieńczyło-Chlabicz J., Banasiuk J., Utwory osierocone – propozycje nowelizacji prawa autorskiego w zakresie starannego poszukiwania podmiotu praw autorskich, PiP, Nr 10.

Siwicki M., Dystrybucja i wymiana metaplików o rozszerzeniu .torrent a ochrona praw autorskich, EP, Nr 12.

Siwicki M., Google Street View a ochrona prywatności, wizerunku i praw autorskich, MoP, Nr 18.

Siwiec K., Charakterystyka kontraktów „pre-let”, Nieruchomości, Nr 10.

Siwiec K., Czynsz najmu – wybrane zagadnienia praktyczne, Nieruchomości, Nr 8.

Siwiec K., Skutki prawne sprzedaży przedmiotu najmu w drodze egzekucji komorniczej, Nieruchomości, Nr 11.

Siwiec K., Właściwość sądów w sprawach ze stosunków najmu, Nieruchomości, Nr 9.

Sokołowska D., Konsekwencje przyjęcia modelu współtwórczości utworu audio-wizualnego dla stosowania art. 70 ust. 21 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej, z. 125.

Sokołowski T., Podzielność świadczenia w umowie o roboty budowlane, RPEiS, Nr 3.

Sutor J., Sytuacja prawna nieruchomości dyplomatycznych i konsularnych, Palestra, Nr 7–8.

Sylwestrzak A., Kurator dla osoby niepełnosprawnej, PS, Nr 9.

Szancilo T., Status prawny spedytora jako przewoźnika w przewozie drogowym przesyłek towarowych, PS, Nr 11–12.

Szczepaniak R., Wybrane problemy związane z przeplataniem się cywilnoprawnej i administracyjnoprawnej metody regulacji na przykładzie przepisów ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, Studia Prawa Prywatnego, Nr 3.

Szczęk S., Klastering w branży nieruchomości, Nieruchomości, Nr 9.

Szkałtubowicz W.M., Służebności gruntowe a współwłasność nieruchomości, PS, Nr 10.

Śladkowski M., Skarga na czynności komornika w praktyce sądowej, MoP, Nr 18.

Świątkowska-Tokarz J., Nawiązania do charakterystycznych elementów popularnych utworów w innych utworach, w szczególności reklamowych, w świetle przepisów prawa autorskiego i dóbr osobistych prawa cywilnego, MoP, Nr 24.

Świerczyński M., Szkody w środowisku naturalnym, Studia Prawa Prywatnego, Nr 3.

Tomkiewicz M., Służebność przesyłu na gruntach podmiotów konfesyjnych w Polsce. Zagadnienia wybrane, PS, Nr 7–8.

Tyc A., Sposoby przerzucania ciężaru dowodu w prawie pracy (wybrane zagadnienia), PiP, Nr 7.

Warciański M., Zasiedzenie własności gruntu oddanego w użytkowanie wieczyste (na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego), MoP, Nr 19.

Weitz K., Między forum prorogatum a forum non prorogatum – wzmocnienie skuteczności umów jurysdykcyjnych w świetle rozporządzenia Bruksela IA, Palestra, Nr 9.

Węgrzynowski Ł., Zarząd nieruchomościami przekazanymi spółdzielniom mieszkaniowym na podstawie ustawy z 12.10.1994 r. o zasadach przekazywania zakładowych budynków mieszkalnych przez przedsiębiorstwa państwowe, PS, Nr 9.

Węgrzynowski Ł., Zarząd spółdzielczy na podstawie art. 27 ust. 2 ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych, MoP, Nr 15.

Wierzbiański D., Granice rozporządzania opróżnionym miejscem hipotecznym, Nieruchomości, Nr 10.

Wilejczyk M., Ochrona wierzycieli spadkobiercy w razie odrzucenia przez niego spadku, PS, Nr 11–12.

Wolak G., Zagadnienie wielości transmitariuszy przy nabyciu spadku oraz zapisu windykacyjnego, MoP, Nr 21.

Zacharzewski K., Bitcoin jako przedmiot stosunków prawa prywatnego, MoP, Nr 21.

Zalewska R., Przetwarzanie w chmurze obliczeniowej („cloud computing”): kwestie umów i zgodności z prawem z perspektywy prawnika wewnętrznego Shahab Ahmed, MoP, Nr 22.

Zaremba M., Odpowiedzialność paparazzi za naruszanie dóbr osobistych celebrytów, MoP, Nr 13.

Zdun-Załęska K., Odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. za zobowiązania spółki na podstawie art. 299 KSH w orzecznictwie Sądu Najwyższego, MoP, Nr 10.

Żelazna A., Możliwość zwolnienia wspólnoty mieszkaniowej od kosztów sądowych, cz. I, Nieruchomości, Nr 8.

Żelazna A., Możliwość zwolnienia wspólnoty mieszkaniowej od kosztów sądowych na przykładzie orzecznictwa, cz. II, Nieruchomości, Nr 9.

Żelazna A., Zakres wykonywania zarządu nieruchomością wspólną przez spółdzielnię mieszkaniową – na przykładzie uchwały Sądu Najwyższego, *Nieruchomości*, Nr 10.

Żelazna A., Zawezwanie do próby ugodowej z wniosku wspólnoty mieszkaniowej na przykładzie orzecznictwa, cz. I, *Nieruchomości*, Nr 11.

Żelazna A., Zawezwanie do próby ugodowej z wniosku wspólnoty mieszkaniowej na przykładzie orzecznictwa, cz. II, *Nieruchomości*, Nr 12.

Prawo i postępowanie karne

Balcer P., Mazur H., Międzynarodowa konferencja naukowa pt. „Pozaprocesowe pozyskiwanie dowodów i ich wykorzystanie w procesie karnym”, *MoP*, Nr 17.

Bergel T., Doręczenie wyroku oskarżonemu w świetle zmian zawartych w projekcie nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, *PS*, Nr 11–12.

Bieńkowska E., Uprawnienia pokrzywdzonego w ujęciu nowych projektów nowelizacji prawa karnego, *Prok. i Pr.*, Nr 11–12.

Błoński M., Właściwość nadzwyczajna sądu a wymogi zasady praworządności (w świetle art. 36 k.p.k.), *PiP*, Nr 11.

Bogacki P., Wypadek mniejszej wagi jako typ uprzywilejowany przestępstwa rozboju, *MoP*, Nr 16.

Bojańczyk A., Uprawnienie do składania fałszywych wyjaśnień – jak długo jeszcze?, *Palestra*, Nr 10.

Bułat A., Klubowy zakaz stadionowy – sankcja administracyjna czy środek penalny?, *Prok. i Pr.*, Nr 9.

Bułat A., Udział obrońcy w zawieraniu porozumień procesowych w prawie federalnym USA, Anglii i Włoch, *Palestra*, Nr 7–8.

Chojnacka-Kucharska B., Skutki procesowe nieobecności oskarżonego na rozprawie głównej. Wybrane zagadnienia, *PS*, Nr 9.

Ciszewska D., Ciszewski W., Opinia łączna biegłych – problemy proceduralne *MoP*, Nr 10.

Czarnecki P., Dowód z czynności operacyjno-rozpoznawczych w postępowaniu karnym, *Na Wokandzie*, Nr 21.

Czochra M., Pozbawienie wolności w systemie dozoru elektronicznego – furtka do wolności dla skazanych?, *EP*, Nr 10.

Dąbroś M., Prawny skutek skazania za przestępstwo wymienione w art. 18 § 2 k.s.h. jako ograniczenie zdolności prawnej, *PPH*, Nr 8.

Derlatka M., Wartość szkody jako wyznacznik społecznej szkodliwości, *Palestra*, Nr 7–8.

Drajewicz D., Czasowe usunięcie oskarżonego z sali rozpraw w postępowaniu karnym, *PS*, Nr 7–8.

Drajewicz D., Kontrydiktoryjność procesu przed sądem I instancji w znowelizowanym KPK, *MoP*, Nr 21.

Drajewicz D., Nieobecność oskarżonego na rozprawie głównej (art. 377 k.p.k.), *Prok. i Pr.*, Nr 7–8.

Drozd A., Inicjatywa dowodowa pokrzywdzonego w świetle kontrydiktoryjnego procesu karnego, Prok. i Pr., Nr 10.

Dubois J., Sąd opinii publicznej a sprawa karna, EP, Nr 11.

Duda J., Popętnienie przestępstwa w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym. Uwagi do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14.2.2013 r., sygn. III KK 261/12, Prok. i Pr., Nr 10.

Dudek M., Inflacja pieniądza a prawo karne, PiP, Nr 10.

Duży J., Decyzja akcesoryjna w zwalczaniu nadużyć mechanizmów podatku VAT, Prok. i Pr., Nr 9.

Furman-Łajszczak K., Dowód z badań DNA – żelazny czy jak każdy inny?, EP, Nr 12.

Gaczek T., Tymczasowe aresztowanie a przyznanie się oskarżonego do winy, Prok. i Pr., Nr 11–12.

Gardocki L., O tak zwanej kryminalizacji faktycznej, Palestra, Nr 9.

Gensikowski P., Częściowa depenalizacja czynów zabronionych wynikająca z ustawy z 27.9.2013 r. a prawomocne orzeczenia skazujące o odstąpieniu od ukarania, PS, Nr 10.

Gierowski J.K., Paprzycki L.K., Kontrowersje związane z ustawą z dnia 22.11.2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób – perspektywa prawna i psychiatryczno-psychologiczna, Palestra, Nr 9.

Gil D., Kluczowe problemy pociągnięcia do odpowiedzialności za zgodą sprawcy w postępowaniu karnym skarbowym, Przegląd Prawa Publicznego, Nr 9.

Głębocka J., Prawo pokrzywdzonego do sądu – wstęp do problematyki, PS, Nr 11–12.

Goliń C., Wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, Prok. i Pr., Nr 9.

Górecki P., Rola i zadania obrońcy nieletniego w świetle znowelizowanej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Prok. i Pr., Nr 10.

Gruza E., Fakty i mity, czyli kilka słów o zbrodni doskonałej, EP, Nr 11.

Hlawacz B., Stronikowska G., Propozycja Komisji Europejskiej dotycząca rozporządzenia Rady w sprawie utworzenia Prokuratury Europejskiej (część II), Prok. i Pr., Nr 7–8.

Hofmański P., Czy konieczna jest redukcja postępowania przygotowawczego?, PS, Nr 9.

Horna M., Bliżej przestuchiwanych dzieci, Na Wokandzie, Nr 22.

Hotel M., Ograniczenia w ściganiu za przestępstwa inne niż podstawa przekazania określona w europejskim nakazie aresztowania, Palestra, Nr 11–12.

Hryniewicz E., Czy zgoda dysponenta dobra może wyłączyć bezprawność czynu?, Prok. i Pr., Nr 9.

Jachimowicz M., Oskarżyciel publiczny w procesie karnym, EP, Nr 12.

Jasiński W., Porozumienia procesowe w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego, Prok. i Pr., Nr 10.

Kardas P., Pozaprocesowe czynności obrońcy a tzw. dowody prywatne w świetle nowelizacji procedury karnej, Palestra, Nr 9.

Klejnowska M., Posiedzenie przygotowawcze sądu karnego przed rozprawą, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Koper R., O nowej formie konsensualizmu w procesie karnym (art. 338a i 343a k.p.k.), Palestra Nr 7–8.

Koper R., Przeszukanie w wypadkach niecierpiących zwłoki, Prok. i Pr., Nr 11–12.

Koper R., Wniosek pokrzywdzonego o umorzenie postępowania karnego w trybie art. 59a KK, MoP, Nr 10.

Kowalski S., Karnoprawna ochrona wykazu podpisów wyborców w wyborach samorządowych, Prok. i Pr., Nr 9.

Krajewski R., Odpowiedzialność za wykroczenia w związku z naruszeniem zakazów handlu, PS, Nr 11–12.

Kuczyńska H., Instytucja „proofing of witnesses” przed międzynarodowymi trybunałami karnymi, Palestra, Nr 7–8.

Kuczyńska H., Model kontradiktoryjności w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym, PiP, Nr 10.

Kukuła Z., Przepięstwo nadużycia zaufania w świetle orzecznictwa sądowego, PS, Nr 11–12.

Kula K., Rojek S., Maciów-Głąb M., Kopacz P., Kłys M., Amfetamina w opiniowaniu sądowo-lekarskim przypadków śmiertelnych, Arch. Med. Sąd. Kryminol., Nr 64 (2).

Kulesza J., Zarys teorii kryminalizacji, Prok. i Pr., Nr 11–12.

Lach A., Dopuszczalność dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa w postępowaniu karnym, PiP, Nr 10.

Łagodziński S., Przepięstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka (art. 155 k.k.). Rozważania teoretyczne i praktyka ścigania, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Łupiński Ł., Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o podjęcie na nowo postępowania przygotowawczego, Prok. i Pr., Nr 11–12.

Matecki M., Zyzik R., Poczytalność i wina psychopaty w świetle ewolucyjnych koncepcji genezy psychopatii, RPEiS, Nr 3.

Mistygać M., Usytuowanie i strój urzędowy prokuratora w postępowaniu sądowym, Prok. i Pr., Nr 10.

Nawrocki M., Warunkowe odstąpienie od wymierzenia kary, PS, Nr 10.

Olszewska M., Anonim jako ślad kryminalistyczny, Prok. i Pr., Nr 11–12.

Postulski K., Składanie przez skazanego wniosków do sądu w postępowaniu karnym wykonawczym, Palestra, Nr 11–12.

Prześławski T., O problemie delimitacji normy prawnokarnej, Palestra, Nr 11–12.

Prześławski T., Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa osobistego w zakładzie karnym (areszcie śledczym), Palestra, Nr 7–8.

Radecki W., Dezintegracja polskiego prawa penalnego, Prok. i Pr., Nr 9.

Razowski T., Kaczmarek P., Właściwość funkcyjna finansowych i niefinansowych organów postępowania przygotowawczego, Prok. i Pr., Nr 10.

Sapięto I., Model kontradiktoryjnego procesu karnego w świetle noweli do k.p.k. z dnia 27.9.2013 r., RPEiS, Nr 3.

Shukuralieva N., Sobczak W., Kara śmierci w państwach Azji Centralnej, PiP, Nr 9.

Siwek K., Jak rozumieć wyrażenie „niezależnie od wyjaśnień złożonych w swojej sprawie” na tle art. 60 § 4 k.k., PS, Nr 7–8.

Skowron A., Zasada skargowości a wykroczenie z art. 57 § 1 kodeksu karnego skarbowego, Prok. i Pr., Nr 10.

Staszczuk P., Zasada wzajemnego uznawania orzeczeń zagranicznych w sprawach karnych – teoria i praktyka, PS, Nr 7–8.

Stefański R.A., Anonim jako źródło informacji o przestępstwie, Prok. i Pr., Nr 11–12.

Stępień M., Skwarcow M., Pojęcie, kryteria dopuszczalności i znaczenie dowodów naukowych w polskim i amerykańskim procesie karnym, PS, Nr 9.

Stopka K., Uwagi na temat charakteru prawnego państwowej kompensaty dla ofiar przestępstw, PiP, Nr 7.

Stryszowski P., Bieńkuński J., Wykorzystanie i znaczenie ekspertyz wariograficznych. Studium przypadku, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Sury P., Praktyka bancassurance a przepisy karne ustawy o pośrednictwie ubezpieczeniowym, Prok. i Pr., Nr 10.

Sychta K., Zarzuty odwoławcze obrońcy oskarżonego, Iustitia, Nr 3.

Sygit B., Duży J., Nowa pozycja prokuratora w świetle zmian w kodeksie postępowania karnego, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Sygit B., Guzewski P., Czynniki konstrukcyjne determinujące pożary samochodów osobowych i ich ustalanie w praktyce śledczej, Prok. i Pr., Nr 10.

Szewczyk H., Prawne pojęcie molestowania seksualnego w zatrudnieniu (w świetle art. 183a § 6 k.p.), PiP, Nr 11.

Szymanowski T., Reforma prawa karnego w Polsce, Palestra, Nr 9.

Świecki D., Reformatoryjne orzekanie w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 2013 roku, PS, Nr 10.

Teleszewska M., Konsekwencje prawne przekroczenia granic obrony koniecznej, PS, Nr 7–8.

Teleszewska M., Obrona konieczna a stan wyższej konieczności, EP Nr 11.

Widacki J., Cempura A., Przybycień M., Przemysł zwałczenia i jego ściganie po ostatniej nowelizacji Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego, Palestra, Nr 9.

Włodkowski O., Obowiązek informowania pokrzywdzonego o przystępujących mu uprawnieniach i o ciężących obowiązkach – uwagi na tle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 27.9.2013 r., MoP, Nr 12.

Włodkowski O., Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach karnych skarbowych za rok 2013, Prok. i Pr., Nr 10.

Wolski W., Postępowanie nakazowe – niewykorzystana możliwość usprawnienia postępowania karnego, PS, Nr 11–12.

Zagrodnik J., Kontradiktoryjność jako wyznacznik formy procesu karnego (rozważania na tle zmiany modelu rozprawy głównej w nowelizacji wrześniowej), Palestra, Nr 11–12.

Zajęc D., Głosowanie nad winą oskarżonego a zasada *in dubio pro reo*, Palestra, Nr 7–8.

Zimna M., Medyczne aspekty wykonywania badań podejrzanego i osoby zatrzymanej, EP, Nr 6–9.

Znamierowski J., O mankamentach instytucji odpowiedzialności posiłkowej w prawie karnym skarbowym, Prok. i Pr., Nr 7–8.

Znamierowski J., Prawne i kryminalistyczne aspekty przesłuchania w postępowaniu karnym świadków z zaburzeniami psychicznymi, PS, Nr 7–8.

Zoll A., O błędach lekarskich i klauzuli sumienia (wywiad), Palestra, Nr 10.

Prawo pracy i ubezpieczeń

Baranowska-Zajęc W., Warunki zlecenia przez zakłady ubezpieczeń czynności w drodze outsourcingu na podstawie dyrektywy 2009/138/WE oraz ustawy z 22.5.2003 r. o działalności ubezpieczeniowej, MoP, Nr 18.

Bąba B., Harmonizacja czasu pracy w Unii Europejskiej, MoPr, Nr 12.

Bogucki O., Wykładnia autonomicznych źródeł prawa pracy, MoPr, Nr 12.

Brzozowska K., Przyczyna zewnętrzna jako cecha wypadku przy pracy, MoPr, Nr 10.

Bury B., Wypowiedzenie nauczycielowi akademickiemu stosunku pracy z mianowania na czas określony, MoPr, Nr 9.

Gurdek M., Skutki powierzenia radnemu przez wójta wykonywania pracy na podstawie umowy cywilnoprawnej, Przegląd Prawa Publicznego, Nr 9.

Karwala D., Wiążące reguły korporacyjne dla przetwarzających dane osobowe (processor binding corporate rules), MoP, Nr 13.

Koczur S., Bieg początku okresu szczególnej ochrony trwałości stosunku pracy pracownika wnioskującego o zmniejszenie wymiaru etatu w czasie korzystania z urlopu macierzyńskiego, MoPr, Nr 9.

Kurzynoga M., Prawo do wszczęcia sporu zbiorowego oraz prawo do akcji zbiorowych osób zarobkowo wykonujących pracę niebędących pracownikami, MoPr, Nr 12.

Matecki M., *Mamak K.*, Kryteria oceny dorobku doktorantów, PiP, Nr 11.

Muszyńska B., Wpływ upadłości pracodawcy na ochronę trwałości stosunku pracy, MoPr, Nr 8.

Orłowski G., Cena walki z dyskryminacją, MoPr, Nr 11.

Paruch S., *Stępień R.*, Likwidacja stanowiska pracy jako przyczyna wypowiedzenia umowy o pracę, MoPr, Nr 12.

Piszczyk A., Podmiot realizujący uprawnienia kierownicze w stosunku pracy, MoPr, Nr 9.

Podgórska-Rakiel E., Konieczność nowelizacji prawa polskiego w kwestii wolności związkowych z perspektywy Międzynarodowej Organizacji Pracy, MoPr, Nr 10.

Sadlik R., Odpowiedzialność likwidatora za niezapłacone składki ZUS, MoPr, Nr 11.

Sadlik R., Zadośćuczynienie w razie wypadku przy pracy, MoPr, Nr 9.

Schiffter K., Zatrudnianie cudzoziemców w Polsce po wejściu w życie nowej ustawy o cudzoziemcach, MoPr, Nr 10.

- Sowińska M.*, Wynagrodzenie sędziów – wybrane zagadnienia, MoPr, Nr 11.
- Stefanicki R.*, Interes ubezpieczeniowy i zakres jego stosowania, PPH, Nr 8.
- Stępień R.*, Kryteria doboru do zwolnień z przyczyn nie dotyczących pracowników, MoPr, Nr 8
- Surdykowska B.*, Strajk solidarnościowy jest uzupełniającym elementem wolności związkowej, MoPr, Nr 11.
- Szmit M.*, Ocena okresowa jako narzędzie motywacji pracowników sądów, MoPr, Nr 10.
- Świątkowski A.M.*, Autonomiczna definicja pracownika, MoPr, Nr 11.
- Świątkowski A.*, Konstytucyjne paradygmaty prawa pracy, PiP, Nr 10.
- Tam M.*, Niezdolność do pracy z powodu choroby a rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia w trybie art. 52 § 1 pkt 1 KP, MoP, Nr 13.
- Tomanek A.*, Charakter prawny klauzuli konkurencyjnej (art. 101² k.p.), PS, Nr 10.
- Wratny J.*, Prawo do akcji prywatyzacyjnych przedsiębiorstw a status pracownicy beneficjentów, PiP, Nr 8.
- Zawirska P.*, Ochrona dóbr osobistych pracodawcy będącego osobą prawną, MoPr, Nr 8.
- Zwolińska K.*, Odszkodowanie za wadliwe rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia przez pracownika, MoPr, Nr 8.

Prawo gospodarcze

- Adamus R.*, Dopuszczalność zarzutu nadpłynności masy upadłości w przypadku bezskuteczności czynności upadłego, MoP, Nr 11.
- Astánowicz M.*, Utrata przez arbitra legitymacji do dalszego wykonywania swojej funkcji, PPH, Nr 11.
- Bania M.*, „Domain, e public payant” – geneza, podstawowe założenia i charakter instytucji, MoP, Nr 20.
- Białkowski M.*, Czynność prawna jako element wykładni uchwał organów spółki kapitałowej, PPH, Nr 11.
- Bilewska K.*, Tendencje w kształtowaniu się katalogu podmiotów uprawnionych do zaskarżania uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych, PPH, Nr 9.
- Chmielewska E.*, Nadużywanie prawa do znaku towarowego poprzez jego używanie w funkcji wspólnego znaku towarowego gwarancyjnego, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej, z. 125.
- Cudny Ł.*, Ustanowienie zastawu na ogóle praw i obowiązków współnika spółki osobowej, PPH, Nr 8.
- Dąbroś M.*, Dyferencjacja skutków prawnych sprzeczności uchwały z ustawą, PPH, Nr 12.
- Elżanowski F.*, Wątpliwości prawne związane z obrotem akcjami domów maklerskich na tle art. 106 ustawy o obrocie instrumentami finansowymi, MoP, Nr 17.
- Frąckowiak J.*, Charakter prawny uchwał organów spółek kapitałowych a ich zaskarżalność, PPH, Nr 9.

Gębusia I., O określaniu wartości nominalnej warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego w sposób maksymalny, PPH, Nr 12.

Gęsicka D.K., Publiczne udostępnianie utworu w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej, z. 125.

Gurgul S., Geneza, zasady i podstawowe instytucje prawa upadłościowego, cz. I, EP, Nr 6–9.

Gurgul S., Geneza, zasady i podstawowe instytucje prawa upadłościowego, cz. II, EP, Nr 10.

Gurgul S., Zasady funkcjonowania i odpowiedzialności (cywilnej i karnej) członka organu wykonawczego spółki kapitałowej, cz. I, MoP, Nr 13.

Gurgul S., Zasady funkcjonowania i odpowiedzialności (cywilnej i karnej) członka organu wykonawczego spółki kapitałowej, cz. II, MoP, Nr 15.

Hotel M., Podmiotowa restrukturyzacja spółki a wygaśnięcie uprawnień osobistych, PPH, Nr 8.

Jagodziński M., Sprzeczne z prawem uchwały wspólników (akcjonariuszy) w spółkach kapitałowych – rozważania de lege ferenda, PPH, Nr 11.

Janiszewska B., O współczesnych dylematach stosowania art. 5 KC, MoP, Nr 11.

Jasiakiewicz M., Wybrane problemy stosowania art. 64 k.c. do uchwał przymusowych niepodjętych przez zgromadzenie wspólników spółki, PPH, Nr 10.

Katner W.J., Osajda K., Niezgodne z prawem uchwały wspólników spółek kapitałowych – uwagi na tle uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 18.9.2013 r. (III CZP 13/13), PPH, Nr 9.

Kidyba A., Uchwały w spółkach osobowych i ich zaskarżanie, PPH, Nr 9.

Kocot W.J., Kondek J.M., Nowe zasady zawierania umów z udziałem konsumenta (cz. I), PPH, Nr 11.

Kocot W.J., Kondek J.M., Nowe zasady zawierania umów z udziałem konsumenta (cz. II), PPH, Nr 12.

Kocot W.J., Stokłosa A., Pobieranie innych niż marża handlowa opłat za przyjęcie towaru do sprzedaży – uwagi krytyczne na tle praktyki kontraktowej i aktualnego orzecznictwa, PPH, Nr 10.

Koczur S., Odpowiedzialność osobista członków zarządu z tytułu niezapłaconych przez spółkę kapitałową należności publicznoprawnych, PS, Nr 9.

Kopaczyńska-Pieczniak K., Problem stosowania art. 210 § 1 k.s.h. odpowiednio lub per analogiam do wspólników uprawnionych do reprezentowania handlowych spółek osobowych, PPH, Nr 11.

Kościółek A., Sprzeciw od nakazu zapłaty wydanego w elektronicznym postępowaniu upominawczym a uzupełnienie opłaty sądowej od pozwu, MoP, Nr 11.

Kryplewski G., Skutki procesowe nieprawidłowego oznaczenia przedsiębiorcy zagranicznego w postępowaniu sądowym, MoP, Nr 12.

Kuniewicz Z., Wybrane zagadnienia dotyczące podstaw zaskarżania uchwał zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych, PPH, Nr 9.

Leśniak M., Zakres kognicji sądu rejestrowego wobec uchwał zgromadzeń wspólników lub walnych zgromadzeń sprzecznych z ustawą w świetle uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 18.09.2013 r. (III CZP 13/13), PPH, Nr 10.

Liber B., Status wspólnika spółki z o.o. a uzyskanie udziału ze środków pochodzących z majątku wspólnego małżonków, EP, Nr 6.

Lic J., Czy konieczna jest nowelizacja art. 252 i art. 425 k.s.h.?, PPH, Nr 12.

Lis K., Konsument lepiej chroniony, Na Wokandzie, Nr 23.

Markiewicz J., Utrudnienie dostępu do rynku jako przestępstwo czynu nieuczciwej konkurencji w postaci pobierania innych niż marża handlowa opłat za przyjęcie towaru do sprzedaży, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej, z. 125.

Mataczyński M., Możliwość ustalenia przez spółkę nieistnienia prawa do wykonywania prawa głosu przez akcjonariusza, PPH, Nr 10.

Maziarz A., Zobowiązania przedsiębiorstw jako forma zakończenia postępowania antymonopolowego przed Komisją Europejską, MoP, Nr 13.

Modrzejewska M., Pojęcie przekazu handlowego w prawie polskim po implementacji dyrektywy o audiowizualnych usługach medialnych, PPH, Nr 7.

Oczkowski J.F., Reprezentacja spółki z o.o. przez radę nadzorczą, MoP, Nr 17.

Olkowicz A., Podstawy prawne transgranicznego łączenia się spółek osobowych z uwzględnieniem problematyki ochrony wierzycieli, MoP, Nr 19.

Opalska D., Dostęp wspólników spółek z o.o. do informacji o spółce, MoP, Nr 19.

Opalski A., Jeszcze o kadencji i mandacie w spółkach kapitałowych, PPH, Nr 12.

Pacocha M., Model postępowania ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego – uwagi de lege ferenda, PPH, Nr 12.

Piniór P., Obowiązek wykonania uchwały sprzecznej z prawem, PPH, Nr 9.

Podczaszy J., „Quo vadis homo debitum” – rozważania na temat prawnego uregulowania upadłości konsumenckiej, EP, Nr 11.

Popiołek W., Charakter prawny uchwał wspólników i organów spółek handlowych, PPH, Nr 9.

Regucki T., Czy sprzeczność ze statutem albo umową spółki może być samodzielną podstawą powództwa o uchylenie uchwały?, PPH, Nr 10.

Romanowski M., Czy spółka może być nadczłowiekiem lub przynajmniej dromem – czyli o skłonnościach do przypisywania interesowi spółki pozoru rzeczywistości, MPH, Nr 2.

Saczywko M., Sprzeczność uchwały rady nadzorczej z umową albo statutem spółki kapitałowej, PPH, Nr 12.

Siwicki M., Nadużycia abonamentowe z perspektywy producenta oprogramowania freeware oraz ochrony konsumenta, PS, Nr 11–12.

Skibińska E., Likwidacja oddziału przedsiębiorcy zagranicznego, MoP, Nr 12.

Sławek J., Syndyk w postępowaniach upadłościowych w Polsce, EP, Nr 6.

Sobiech A., Śmierć wspólnika spółki jawnej – problemy prawne podatkowe spadkobierców, PPH, Nr 12.

Suliński G., Skutki naruszenia umownego (statutowego) ograniczenia rozporządzania udziałami lub akcjami, PPH, Nr 8.

Szczepanik E., Szansa w upadłości, Na Wokandzie, Nr 23.

Szczurowski T., Charakter prawny wyroku stwierdzającego nieważność uchwały zgromadzenia spółki kapitałowej, MoP, Nr 16.

Szczurowski T., Zaskarżanie uchwał wspólników spółek osobowych – wnioski de lege ferenda, PPH, Nr 10.

Szostek D., Problem treści cyfrowych w obrocie konsumenckim, MoP, Nr 24.

Szulc M., Komercyjne wykorzystanie oznaczeń indywidualizujących osobę w znaku towarowym, PPH, Nr 7.

Szumański A., Treść i forma zapisu na sąd polubowny w sporach korporacyjnych, MPH, Nr 2.

Turecka B., Prawo pierwszeństwa i prawo pierwokupu praw udziałowych w spółce kapitałowej, MoP, Nr 22.

Węgrzynowski Ł., Charakterystyka praw i obowiązków spółki kapitałowej po jej wykreśleniu z rejestru przedsiębiorców (cz. II), PPH, Nr 8.

Węgrzynowski Ł., Członek zarządu spółki kapitałowej jako pełnomocnik spółki, PPH, Nr 11.

Węgrzynowski Ł., Skutki prawne wykreślenia spółki kapitałowej z rejestru przedsiębiorców (cz. I), PPH, Nr 7.

Wiese K., Dobrowolne poddanie się karze pieniężnej – uwagi krytyczne do znowelizowanej ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej, z. 125.

Wiórek P.M., Powództwo o ustalenie podjęcia uchwały, PPH, Nr 12.

Witosz A., Wykonanie układu likwidacyjnego a byt prawny upadłego, PPH, Nr 8.

Woronowicz P., Bezpośrednie i pośrednie stosowanie Konwencji wiedeńskiej o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów, MPH, Nr 2.

Woźniak R., Obowiązki informacyjne emitenta w związku z informacjami niesprawdzonymi, MPH, Nr 2.

Woźniak R., Zasady ustalania ceny w przymusowym wykupie w przypadku spółki publicznej, PPH, Nr 7.

Wrzaszcz P., Ochrona praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego w sytuacji ogłoszenia upadłości dewelopera, PPH, Nr 11.

Zdanikowski P., Sądy gospodarcze i sędziowie sądów gospodarczych na gruncie ustawy z dnia 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Palestra, Nr 9.

Zdun-Załęska K., Odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. za zobowiązania spółki na podstawie art. 299 KSH w orzecznictwie Sądu Najwyższego, MoP, Nr 10.

Ziemianin B., Charakter prawny uchwał kolegialnych organów osób prawnych, PPH, Nr 9.

Zienkiewicz A., Nowe technologie informatyczne na tle pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich w prawie Unii Europejskiej, EP, Nr 11.

